

**PRILOZI ZA PROGRAM
RAZVOJA KULTURE
OPŠTINE TIVAT
2013-2017. GODINE**

1. NORMATIVNI OKVIR IZRADE PROGRAMA RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT

Izrada programa razvoja kulture u opštinama definisana je članovima 6. i 10. Zakona o kulturi („Službeni list Crne Gore“, br. 49/08). U članu 6. navodi se da „ostvarivanje javnog interesa u kulturi obezbjeđuju Crna Gora i lokalna samouprava“, a da se „način i mjere ostvarivanja javnog interesa utvrđuju Nacionalnim programom razvoja kulture (...) i programima razvoja kulture u opštinama“. Prema članu 10. opštinski program za kulturu treba da sadrži „dugoročne potrebe lokalnog stanovništva i subjekata iz oblasti kulture, razvojne prioritete, dinamiku realizacije i organizacione, finansijske i administrativne mjere za njegovo ostvarivanje“. Ovaj program „donosi skupština opštine, u skladu sa Nacionalnim programom, za period od pet godina“. U članu 10. je definisano i da „predsjednik opštine, najmanje jednom godišnje, podnosi skupštini opštine izvještaj o ostvarivanju opštinskog programa“, te da se program razvoja kulture i ovi izvještaji dostavljaju Ministarstvu kulture.

Normativni okvir za razvoj opštinskih programa razvoja kulture dat je u Ustavu Republike Crne Gore koji u članovima 76, 77. i 78. propisuje slobodu naučnog, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva; obavezu države da podstiče i pomaže razvoj prosvjete, nauke, kulture, umjetnosti, sporta, fizičke i tehničke kulture i da štiti naučne, kulturne, umjetničke i istorijske vrijednosti; te propisuje dužnost svakoga da čuva prirodnu i kulturnu baštinu od opšteg interesa, kao i obavezu države da je štiti. Predložena rješenja u ovom opštinskom programu slijede zakonska rješenja u setu zakona koji uređuju ovu oblast: Zakon o kulturi („Službeni list Crne Gore“, br. 49/08); Zakon o pozorišnoj djelatnosti („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 60/2001); Zakon o izdavaštvu („Službeni list Republike Crne Gore“, br. 20/95); Zakon o zaštiti kulturnih dobara („Službeni list Crne Gore“, br. 49/10); Zakon o muzejskoj djelatnosti („Službeni list Crne Gore“, br. 49/10); Zakon o bibliotečkoj djelatnosti („Službeni list Crne Gore“, br. 49/10); i Zakon o arhivskoj djelatnosti („Službeni list Crne Gore“, br. 49/10).

Kako je Crna Gora, odredbom člana 9. Ustava, utvrdila da su potvrđeni i objavljeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka i da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom, to u normativni okvir koji određuje kulturne djelatnosti na lokalnom nivou spada i čitav niz međunarodnih dokumenata, među kojima su najvažniji Povelja Ujedinjenih nacija (1945); Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948); Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966); Univerzalna konvencija o autorskim pravima (1971); Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine (1972); Univerzalna deklaracija o kulturnoj raznolikosti (2001); Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine (2003); Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (2005);

Evropska konvencija o kulturi (1954); Evropska konvencija za zaštitu arhitektonskog nasljeđa Evrope (1985); Evropska konvencija o zaštiti arheološke baštine (1992); Okvirna konvencija Savjeta Evrope o vrijednosti kulturne baštine za društvo (2005).

U izradi ovog Lokalnog plana razvoja kulture imali smo u vidu i dokumente kao što su Ugovor o funkcionisanju Evropske unije – konsolidovana verzija Sporazuma o Evropskoj uniji i Osnivačkog sporazuma Evropske unije (2006); Evropska agenda za kulturu u globalizujućem svijetu (2007); Strategija „Evropa 2020“ (2010) i Agenda 21 za kulturu (2004).

Od domaćih dokumenata oslanjali smo se na stavove iz Nacionalne strategije održivog razvoja Crne Gore (2006) i revidirani akcioni plan ove strategije (2011), Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine (2008), Strategiju razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. (2008); Strategiju regionalnog razvoja Crne Gore (2011), Nacionalni program razvoja kulture (2011); Statut Opštine Tivat (2004); Odluke o izmjenama i dopunama Statuta Opštine Tivat (2011) i Prostorno-urbanistički plan Opštine Tivat do 2020. godine (2010).

Nacionalni program razvoja kulture za period 2011–2015. godine, čija je izrada predviđena članovima 7. i 8. Zakona o kulturi, usvojen je u martu 2011. godine. On predstavlja prvu dugoročnu projekciju cjelovite reforme u kulturi Crne Gore. Njime su utvrđeni ciljevi i prioriteti razvoja svih segmenata kulture i predložene organizacione, finansijske i administrativne mjere za njihovo ostvarivanje. U Nacionalnom programu razvoja kulture dat je pregled domaćeg i međunarodnog normativnog okvira kulturnog djelovanja i institucionalnog okvira na državnom i lokalnom nivou; pregled trenutnog stanja u domenu kulturno-umjetničkog stvaralaštva, kulturne baštine i međunarodne kulturne saradnje; razmotrena su posebna pitanja vezana za razvoj civilnog sektora u kulturi, dostupnost kulturnih sadržaja i djelatnosti za osobe sa invaliditetom; pretpostavke razvoja kulture mladih; pitanja kadrovskog jačanja i finansiranja kulture. Na kraju dokumenta dat je pregled opštih ciljeva, prioriteta i mjera neophodnih da bi se oni ostvarili; i plan za vršenje monitoringa i evaluacije aktivnosti i rezultata ovog programa.

U Nacionalnom programu razvoja kulture navedeno je devet strateških ciljeva za period na koji se odnosi planiranje, kao i niz prioriteta i mjera, od kojih se neke direktno tiču ili mogu ticati kulturnih resursa i kulturnih djelatnosti u opštini Tivat.

Kao prvi opšti cilj navedeno je jačanje pravne i institucionalne infrastrukture uz određivanje dva prioriteta: a) sprovođenje zakonodavnih i regulatornih reformi koje uključuju i izradu Prijedloga zakona o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora; i b) institucionalne reforme, u okviru kojih su predviđene mjere kao što su reorganizacija institucija u oblasti zaštite kulturne baštine i osnivanje novih u skladu sa Zakonom o zaštiti kulturnih dobara i Zakonom o kulturi; osnivanje Regionalnog centra za

menadžment u oblasti kulturne baštine; reorganizacija opštinskih centara za kulturu i drugih opštinskih javnih ustanova, u skladu sa Zakonom o kulturi, Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti i Zakonom o muzejskoj djelatnosti; osnivanje narodnih biblioteka, u skladu sa Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti i Zakonom o kulturi; osnivanje opštinskih muzeja, u skladu sa Zakonom o muzejskoj djelatnosti i Zakonom o kulturi; osnivanje dva regionalna producerska pozorišta; redefinisane pravnog statusa i organizacije festivala i manifestacija od posebnog značaja za kulturu Crne Gore i druge.

Drugi strateški cilj jeste ravnomjeran razvoj kulture na čitavoj teritoriji Crne Gore. Kao prioritet je izdvojeno intenziviranje saradnje sa lokalnim samoupravama uz prezentaciju programa državnih institucija na čitavoj teritoriji Crne Gore (u saradnji sa opštinskim institucijama kulture), te jačanje međuinstitucionalne saradnje u oblasti razvoja i promocije kulturnog turizma.

Obezbjedivanje stabilnih izvora prihoda je treći osnovni cilj predviđen Nacionalnim programom razvoja kulture. On podrazumijeva prioritete poput obezbjediti stalnih prihoda za finansiranje kulture; efikasne primjene zakona koji utvrđuju izvore prihoda; obezbjediti sredstava iz međunarodnih donacija i fondova; uvođenje stimulativnih mehanizama i uspostavljanje alternativnih izvora finansiranja u kulturi.

Kao četvrti strateški cilj definisano je jačanje kadrovskih kapaciteta koje kao prioritete uključuje izradu strategije kadrovske politike na državnom i lokalnom nivou i mjere jačanja kadrovskih kapaciteta.

Peti strateški cilj je valorizacija i revalorizacija kulturnih dobara i efikasna primjena integralne zaštite kulturne baštine. On predviđa mjere kao što su izrada menadžment planova zaštićenih kulturno-istorijskih cjelina; objedinjavanje kulturnih i turističkih inicijativa radi adekvatne valorizacije obje oblasti; utvrđivanje najvažnijih kulturnih resursa i pravljenje njihovih planova radi uključivanja u turističku ponudu; izrada Arheološke karte Crne Gore; izrada Epigrafskog zbornika antičkih i srednjovjekovnih spomenika za teritoriji Crne Gore; i obezbjediti korišćenja kompletnog potencijala područja sa Liste svjetske baštine UNESCO-a.

Formiranje jedinstvene baze podataka u kulturi jeste još jedan od strateških ciljeva predviđenih Nacionalnim programom razvoja kulture. On podrazumijeva izradu baze podataka o subjektima koji se bave djelatnostima u kulturi; izradu baze podataka o kulturnoj baštini; formiranje registara kulturnih dobara i druge prateće dokumentacije; stvaranje baze podataka o opštinskim ustanovama kulture i utvrđivanje liste međunarodnih inicijativa u kojima učestvuju ili će učestvovati crnogorski umjetnici/ce i stručnjaci u kulturi.

Sedmi osnovni cilj usmjeren je na promociju kulture – kroz povećanje broja publike i konzumenata kulturnih sadržaja; promociju kulturno-umjetničkog stvaralaštva i promociju kulturne baštine.

Decentralizacija upravljanja i finansiranja jeste cilj koji kao prioritete uključuje obezbjeđenje održivosti ustanova kulture kroz podsticanje partnerstava privatnog i javnog sektora; obezbjeđivanje poreskih olakšica za sponzorstva i donacije; stimulisanje javnih ustanova da vlastite resurse koriste u komercijalne svrhe i podržavanje zajedničkih projekata javnih ustanova u oblasti kulture i nevladinog sektora.

Posljednji osnovni cilj u okviru Nacionalnog programa razvoja kulture jeste unapređenje međunarodne saradnje – kroz utvrđivanje konkretnih programa dugoročne međunarodne saradnje sa zemljama sa kojima su potpisani bilateralni sporazumi; pripremu posebnog programa međunarodne prezentacije crnogorske kulture u inostranstvu; podsticanje učešća referentnih crnogorskih stvaralaca i stručnjaka u kulturi, kao i nevladinih organizacija iz oblasti kulture u međunarodnim projektima; kao i kroz realizaciju međunarodnih projekata i inicijativa.

U Nacionalnom programu razvoja kulture je navedeno da će unapređivanje i razvoj kulture u opštinama biti predmet pojedinačnih programa razvoja kulture sa godišnjim akcionim planovima, koje će crnogorske opštine donositi u skladu sa Zakonom o kulturi. Definisano je i da opštinski programi razvoja kulture treba da sadrže:

- analizu stanja i potreba u kulturi;
- utvrđivanje izvora finansiranja;
- evidenciju subjekata kulture;
- evidenciju stanja infrastrukture potrebne za realizaciju projekata u kulturi;
- valorizaciju kulturne baštine;
- mjere koje podstiču unapređivanje sektora kulture;
- mjere koje stimulišu nezavisnu kulturnu scenu i kulturu mladih;
- mjere koje afirmišu princip rodne ravnopravnosti;
- mjere koje će kulturu učiniti dostupnijom osobama sa invaliditetom,
- i drugo, šta je od značaja za razvoj kulture u opštinama.

Kao orijentir pri analizi stanja u oblasti kulture u opštini Tivat, a posebno pri projekciji strateških pravaca razvoja kulture u opštini koristili su nam i trendovi u savremenoj kulturnoj politici gradova i opština.

2. TRENDOWI U SAVREMENOJ LOKALNOJ KULTURNOJ POLITICI

Tokom druge polovine XX vijeka i početka XXI vijeka došlo je do višestruke promjene vodećih principa lokalnih kulturnih politika:

- 1) Tokom pedesetih i početkom šezdesetih godina XX vijeka lokalne kulturne politike su imale za cilj stvaranje uslova za participaciju svih građana/ki u vrhunskim proizvodima kulture i umjetnosti („demokratizacija kulture“) - za ovu fazu je bilo karakteristično oštro razdvajanje visoke i popularne kulture;
- 2) Krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina XX vijeka pojavio se koncept „kulturne demokratije“ kao alternativne paradigme – čiji je osnovni cilj bila podrška ispoljavanju kulturne kreativnosti svih građana/ki, a ne samo umjetnika/ca. Nju je pratilo isticanje značaja kulturne decentralizacije;
- 3) Od sredine sedamdesetih i tokom osamdesetih godina XX vijeka, sa prodorom neo-liberalizma, i od kulture se zahtijevalo da opravda svoje mjesto u razvoju grada, da pokaže svoju korisnost i doprinos na svim nivoima, uključujući tu i otvaranje novih radnih mjesta. Ovaj period karakteriše intenzivan razvoj teorije i prakse kulturnog menadžmenta;
- 4) Tokom devedesetih godina XX vijeka pojavile su se koncepcije urbane regeneracije - uloge kulture u razvoju identiteta gradova, doprinosa kulture razvoju građanskog ponosa, privlačenja poslova i turista u grad. Ovaj period obilježava razvoj kulturnog turizma i kulturnih industrija;
- 5) Početkom XXI vijeka ključni principi kulturne politike vezani su za principe kulturne raznolikosti i za koncept kreativnih gradova. U ovom periodu akcenat je stavljen na interkulturalnost i koegzistenciju različitih kultura u gradu. Njega još karakteriše fokus na strateške planove kulturnog razvoja i obnovljeni interes za kulturnu produkciju.

Dvije paradigme koje ostvaruju najznačajniji uticaj na kulturne politike gradova u savremenom svijetu jesu program „urbane regeneracije“ koji se vezuje za pojam i praksu tzv. „kreativnih gradova“ i paradigma kulturnih prava i kulturne raznolikosti koju su afirmisali dokumenti poput UNESCO-ve „Univerzalne deklaracije o kulturnoj raznolikosti“ (2001); „Konvencije o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza“ (2005) i Agende 21 za kulturu (2004) Ujedinjenih gradova i lokalnih samouprava.

2.1. PARADIGMA URBANE REGENERACIJE/KREATIVNIH GRADOVA

Programi urbane regeneracije bili su odgovor na krizu deindustrijalizacije koja je, naročito tokom sedamdesetih godina XX vijeka, pogodila industrijske gradove u razvijenim zemljama. Prvi programi urbane regeneracije – koje je karakterisala ekonomska, socijalna, ekološka i estetska transformacija gradova i ponovni dah života u sredinama koje su prošle

kroz ciklus fizičkog, socijalnog i ekonomskog opadanja – primjenjeni su u SAD-u. Ubrzo su potom i gradovi u Evropi, poput Roterdama u Holandiji ili Bilbaoa u Španiji, pokrenuli vlastite programe urbane regeneracije. Cilj programa bio je da se poveća atraktivnosti ovih gradova – shvaćena kao sposobnost da se privuče visokobrazovana i kreativna radna snaga i da se obezbijede nove investicije, posebno u domenu kreativnih industrija, koje su u novim, postindustrijskim uslovima, pokazivale najviši stepen rasta i generisanja radnih mjesta.

U kreiranju slike atraktivnog okruženja pogodnog za razvoj biznisa, jednu od važnih uloga igrali su kulturni resursi ovih gradova. Osim u ovom ekonomskom aspektu, kulturni resursi su se u programima urbane regeneracije, koristili i za izgradnju socijalnog kapitala zajednica i podizanje nivoa kvaliteta života u njima.

Uprkos razlikama među zastupnicima/cama koncepcije „kreativnih gradova“, pojam i praksa ovih gradova imaju nekoliko zajedničkih karakteristika. U njih spadaju tretiranje talenata ljudi (gradskog softvera), kao jednako važnih, ako ne i važnijih za razvoj od gradskog hardvera (gradske infrastrukture, postojećih objekata i industrije); postojanje kreativnih industrija u gradu, koje barataju sa – ili proizvode nove tehnologije; oslanjanje na kulturne resurse grada (široko shvaćene u rasponu od umjetnosti do lokalne kulinarske tradicije); i postojanje, u ovim gradovima, kulturne raznolikosti i tolerancije u odnosu na nju.

2.2. PARADIGMA KULTURNIH PRAVA I KULTURNE RAZNOLIKOSTI

Druga važna savremena paradigma urbanog razvoja takođe naglašava značaj kulture i kulturnih resursa, ukazuje na faktičku kulturnu raznolikost u savremenim gradovima i zalaže se za toleranciju u odnosu na nju. Jedino što akcenat ne stavlja na ulogu kulture (i kulturne raznolikosti) u ekonomskom i socijalnom razvoju gradova, nego u prvi plan stavlja odnos između kulture i ljudskih prava i doprinos kulture slobodnom i cjelovitom razvoju pojedinaca/ki. Iz toga neposredno slijedi stanovište o neophodnosti formulisanja javnih kulturnih politika koje štite i promovišu kulturna prava i kulturnu raznolikost na svim nivoima (pa i lokalnom) i zahtjev za aktivnim učešćem građana/ki u njihovom oblikovanju.

Ova paradigma vidi instrumentalizaciju kulture i kulturni fundamentalizam kao dvije ključne sile koje u savremenom svijetu ugrožavaju ostvarenje suštinskih vrijednosti kulture. Njeni ključni pojmovi - kulturnih prava i kulturne raznolikosti - definisani su i podržani u nizu važnih globalnih dokumenata kao što su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (1948), Pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Pakt od ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Univerzalna deklaracija o kulturnoj raznolikosti (2001) i Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza (2005).

Garantovanje kulturnih prava pojedinaca/ki i očuvanje i promocija kulturne raznolikosti - a to je poenta ove paradigme - jesu javna odgovornost. Oni se čuvaju i promovišu kroz javne kulturne politike koje mogu obaviti ovu funkciju jedino ako su građani/ke uključeni u njihovo kreiranje i razvoj. Participacija građana/ki može se tretirati na dva načina: kao sredstvo koje ima za cilj davanje legitimiteta djelovanju organa vlasti koji su zainteresovani da ojačaju svoje pozicije, ciljeve i interese (a ne da ih mijenjaju); ili u suštinskom smislu, gdje procesi participacije postaju procesi transformacije i učenja za sve aktere/ke koji u njima učestvuju, uključujući tu i organe uprave.

Paradigma kulturnih prava i kulturne raznolikosti našla je svoj najbolji izraz kroz usvajanje Agende 21 za kulturu. Ona predstavlja, u svjetskim razmjerama, vjerovatno ključni dokument koji definiše ulogu kulture u lokalnom razvoju. Ovaj dokument se može posmatrati i kao izjava o kulturnim pravima građana/ki i kao poziv građanima/kama i predstavnicima/cama civilnog društva da se uključe u formulisanje javnih kulturnih politika. Njegovo usvajanje pokazuje spremnost jednog grada - njegovih političkih organa i građana/ki - da se kultura tretira kao jedan od njegovih najvažnijih resursa i temelj budućeg razvoja. Ono ujedno pokazuje posvećenost vrijednosti kulturne raznolikosti – spremnosti da se podstiče razvoj i ispoljavanje različitih kultura i njeguje interkulturni dijalog.

Iako može izgledati da su paradigme „kreativnih gradova“ i „kulturnih prava i kulturne raznolikosti“ jednostavno suprotstavljeni polovi u kojima se sukobljavaju koncepcije „instrumentalizacije“ kulture i njegovanja „vlastitih vrijednosti kulture“, među njima postoje značajne sličnosti, a razlike se prije ogledaju u tome na šta stavljaju naglasak. Obje paradigme na gotovo isti način opisuju savremenu stvarnost urbanih centara. I jedna i druga promovišu kulturnu raznolikost i suprotstavljaju se kulturnom fundamentalizmu, koji u ime zahtjeva za očuvanjem raznolikosti krši osnovna ljudska prava. Štaviše, obje paradigme postavljaju identičan zahtjev, da „kulturno planiranje“ zauzme mjesto usko-sektorski definisane kulturne politike.

Ono u čemu se oni razlikuju jeste u osnovi odgovor na pitanje iz čega proizlazi značaj i važnost kulturnih politika/kulturnog planiranja. Paradigma „kreativnih gradova“ smatra da je ulazak kulturnog planiranja u jezgro urbanog razvoja važno, jer u promijenjenim okolnostima to može na najbolji način doprinijeti njihovom i ekonomskom i ukupnom socijalnom razvoju (pa i zaštiti kulturnih prava i kulturne raznolikosti). Paradigma „kulturnih prava i kulturne raznolikosti“ sagledava ugroženost samosvojnih vrijednosti kulture, čak i u koncepcijama koje kreativnost uzdižu na pijedestal najvažnijih sposobnosti i vrijednosti. Ona zastupa stanovište da se sile tržišta „ne obaziru“ na kulturna prava i brišu kulturnu raznolikost, te da je njihova zaštita javna odgovornost od koje se ne može i ne smije pobjeći. Utoliko, najpreči zadatak lokalnih i državnih vlasti i međunarodnih

organizacija jeste da formulišu kulturne politike koje štite kulturna prava svih i štite i promovišu kulturnu raznolikost. A kao najbolji način da se to uradi vidi se suštinsko uključivanje građana/ki u njihovo oblikovanje. Nesporno je, pri tom, da je paradigma kreativnih gradova bliža trenutno dominantnim, neo-liberalnim političkim i ekonomskim stanovištima, dok je paradigma „kulturnih prava i kulturne raznolikosti“ bliska socio-demokratskim političkim i ekonomskim koncepcijama koje kulturu vide kao javno dobro.

3. PROCES IZRADE PROGRAMA RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT 2014-2018.

Proces izrade Programa razvoja kulture opštine Tivat započet je 2011. godine, neposredno nakon usvajanja Nacionalnog programa razvoja kulture 2011-15. Partner Opštini u ovom poslu bila je nevladina organizacija Expeditio, Centar za održivi prostorni razvoj iz Kotora. Ova organizacija je ujedno i inicirala participativni proces donošenja ovog strateškog dokumenta. NVO Expeditio je predložio Sekretarijatu za opštu upravu i društvene djelatnosti Opštine Tivat, da ova organizacija preuzme ulogu koordinatora procesa. Sve aktivnosti finansirane su kroz EU projekat pod nazivom „Sostenuto – kultura kao faktor ekonomske i socijalne inovacije“, za koji je Expeditio obezbijedio potrebna sredstva. Uloga NVO Expeditio u samom procesu izrade Lokalnog programa razvoja kulture bila je prvenstveno da obezbijedi bazu neophodnih ulaznih istraživanja, te da okupi različite zainteresovane strane i time omogući što veći stepen participativnosti u procesu izrade ovog strateškog dokumenta.

Proces izrade Programa razvoja kulture za period 2014–2018. podrazumijevao je sljedeće korake:

1. Izrada baze podataka kulturnih aktera/ki opštine Tivat

Ovaj korak podrazumijevao je kreiranje baze podataka različitih zainteresovanih strana koje djeluju u oblasti kulture na teritoriji Boke Kotorske (opštine Tivat, Kotor, Herceg Novi). Baza podataka sadrži informacije o donosiocima odluka u kulturi, akterima/kama savremenog kulturnog stvaralaštva (umjetnici/ce, umjetničke grupe i organizacije koje ih podržavaju), kulturnim institucijama, nevladinim organizacijama u kulturi, umjetničkim udruženjima, neformalnim umjetničkim grupama, itd. Baza podataka sadrži ažurirane podatke i broji oko 370 kulturnih aktera/ki sa teritorije Boke Kotorske. Baza je korišćena da bi što više ljudi bilo informisano o procesu izrade Programa razvoja kulture, ali i da bi koristila svima onima koji žele da se umreže i uspostave kontakt na polju kulture. Baza je dostupna putem sajta www.strategija.bokabay.info.

2. Radionica: Strateško planiranje kulture na lokalnom nivou

U ljeto 2010. u Skupštinskoj Sali u Palati Bizanti u Kotoru održana je radionica za kulturne aktere/ke sa teritorije Boke Kotorske, tj. predstavnike/ce lokalnih samouprava, institucija kulture i nevladinih organizacija sa područja opština Tivat, Herceg Novi i Kotor. Radionicu je organizovala NVO Expeditio u saradnji sa Sekretarijatom za privredu i društvene djelatnosti Opštine Tivat, Sekretarijatom za kulturu, sport i društvene djelatnosti Opštine Kotor i Sekretarijatom za društvene djelatnosti i opštu upravu Opštine Herceg Novi. Cilj ove jednodnevne radionice bio je edukacija kulturnih aktera/ki o principima i koracima u izradi lokalnih programa razvoja kulture. Prisustvovalo je 15 predstavnika/ca sa teritorije sve tri opštine.

3. Informisanje kulturnih aktera i građana/ki o početku procesa realizacije Programa razvoja kulture 2014–2018.

Putem pismenih dopisa, e-mail obavještenja, kao i putem štampanih i elektronskih medija, kulturni akteri i javnost su informisani o početku procesa izrade Programa razvoja kulture Tivat. Takođe, oni su ovim putem pozvani da se aktivno uključe u proces konsultacija i izrade prijedloga dokumenta.

4. Formiranje radnog tima

Početkom marta 2011, po usvajanju Nacionalnog programa razvoja kulture, formiran je tročlani radni tim čija je osnovna uloga bila koordinacija procesa izrade Programa razvoja kulture. Važno je naglasiti da radni tim nije imao ulogu osmišljavanja i idejnog kreiranja samog dokumenta, tj. Programa razvoja kulture, već ulogu objedinjavanja informacija prikupljenih od različitih zainteresovanih strana koje su konsultovane tokom procesa javnog uključivanja.

5. Osnovna obuka za realizaciju programa razvoja kulture za članove/ce radnog tima i sve druge zainteresovane aktere/ke koji djeluju u oblasti kulture.

Sredinom marta 2011. organizovana je dodatna jednodnevna obuka za članove/ce gradskih rukovodstava zaduženih za kulturu, predstavnike/ce umjetničkih udruženja, nevladinih organizacija koje se bave kulturom, umjetnike/ce, menadžere/ke u kulturi, predstavnike/ce medija, omladinskih organizacija, itd. Ova obuka bila je namijenjena akterima/kama sa teritorija opština Tivat, Herceg Novi i Kotor, a organizovana je u svečanoj sali Opštine Tivat. Prisustvovalo je više od 30 osoba.

6. Otvaranje veb stranice na sajtu www.strategija.bokabay.info

Na samom početku procesa izrade Programa razvoja kulture postavljena je veb stranica kako bi se građani/ke konstantno informisali o tekućim aktivnostima. Takođe, ideja

pokretanja ove stranice bila je da se omogući zainteresovanim stranama da daju sugestije i komentare putem internet obrasca. Stranica je do januara 2012. imala oko 7500 posjeta.

7. Serija tematskih okruglih stolova/fokus grupa sa akterima/kama po različitim oblastima kulture - pozorišna, muzička, likovna, filmska, književna djelatnost, arhitektura i planiranje, fotografija, upravljanje kulturnim dobrima

Početkom aprila 2011, organizovano je 5 tematskih fokus grupa koje su bile javnog karaktera. Teme o kojima se razgovaralo specifično za svaku oblast su:

- Identiteti grada i kako bi oni trebalo da budu obilježeni;
- Strateški izazovi na koje će biti neophodno da se odgovori;
- Najvažniji problemi u kulturi;
- Mogući strateški ciljevi i projekti za naredni period;

Fokus grupe su se održavale u sali Skupštine opštine, i bile su otvorene za javnost. Na fokus grupama je učestvovalo 58 osoba sa teritorije opštine Tivat.

8. Radionica sa ciljem definisanja vizije kulturnog razvoja opštine Tivat

Krajem aprila 2011. u Tivtu je organizovana radionica za definisanje strateških ciljeva i prioriteta, u procesu izrade Programa razvoja kulture 2013-17. Na radionici je urađena SWOT analiza kulturnog sistema u opštini Tivat, kao i identifikacija strateških ciljeva i prioriteta. Radionica je bila pozivnog karaktera, i prisustvovalo je 11 osoba.

9. Sastanak nevladinih organizacija i udruženja sa temom „Programi razvoja kulture i nezavisna scena“

Nacionalni program razvoja kulture ističe da lokalni programi, između ostalog, treba da tretiraju i teme nezavisne kulturne scene, kulture mladih, integrisanja rodne ravnopravnosti u kulturne politike i dostupnosti osobama sa invaliditetom. Stoga je za nevladine organizacije sa teritorija opština Tivat, Herceg Novi i Kotor organizovan sastanak kako bi se razgovalo o pomenutim temama u kontekstu izrade prijedloga Programa razvoja kulture 2014-18. Sastanku je prisustvovalo 18 osoba.

10. Obavljanje polu-strukturisanih intervju sa akterima/kama kulturnog života na teritoriji opštine Tivat

Kako jedan broj kulturnih aktera/ki nije bio u mogućnosti da prisustvuje fokus grupama i okruglim stolovima, tokom aprila, maja i juna 2011. organizovana je serija pojedinačnih intervju sa njima. Osim intervju, prikupljen je i jedan broj dopisa pismenim putem. Svi intervjui su transkribovani i analizirani.

11. Izrada skice Programa kulturnog razvoja opštine Tivat

Na osnovu prikupljenih informacija sa radionica, okruglih stolova, fokus grupa, kao i pojedinačnih intervjua, sačinjen je sažetak – skica programa razvoja kulture. Ova skica je dostavljena predstavnicima/cama radnih timova na razmatranje i korigovanje.

12. Prikupljanje podataka o finansijskim i ljudskim resursima u ustanovama kulture

U martu 2011. započelo je prikupljanje informacija o gradskim budžetima za kulturu, budžetima kulturnih ustanova, broju i školskoj spremi zaposlenih u institucijama kulture (od 2007. do 2010). Ovi podaci su analizirani i tokom vremena ažurirani i dio su finalnog nacrtu Programa razvoja kulture.

13. Analiza međunarodnih, državnih i lokalnih dokumenata koji definišu oblast kulture

Tokom procesa izrade Programa razvoja kulture analizirani su referentni dokumenti Ujedinjenih nacija, Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), Savjeta Evrope i Evropske unije. Analizirani su i Ustav Republike Crne Gore; Zakon o kulturi Republike Crne Gore; Zakon o pozorišnoj djelatnosti; Zakon o izdavaštvu; Zakon o kinematografiji; Zakon o zaštiti kulturnih dobara; Zakon o muzejskoj djelatnosti; Zakon o bibliotečkoj djelatnosti; Zakon o arhivskoj djelatnosti; Zakon o spomen obilježjima; Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore i Nacionalni program razvoja kulture. Analiza je uključila još i Statut Opštine Tivat i statute kulturnih ustanova koje djeluju na teritoriji opštine Tivat.

14. Mapiranje materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasljeđa

U ovoj fazi, uglavnom su korišćeni postojeći pisani izvori kako bi se sagledali najvažniji resursi materijalnog i nematerijalnog kulturnog nasljeđa.

15. Istraživanje kulturnih navika građana/ki sa teritorije opštine Tivat

Kao neophodan elemenat analize postojećeg stanja, realizovano je istraživanje kulturnih navika građana/ki sa teritorije opštine Tivat. Istraživanje je sprovedeno tokom ljeta 2011. i obavljeno je putem telefonske ankete na stratifikovanom neproporcionalnom uzorku od po 250 građana/ki sa teritorije svake od tri opštine Boke Kotorske. Anketa je trajala oko 15 minuta, a pitanja koja su postavljana građanima/kama odnosila su se na njihove kulturne navike, ukuse i ocjenu kulturne ponude u opštini Tivat i drugim opštinama Boke. Podaci su analizirani kako bi se dobila slika stanja kada su u pitanju kulturne prakse građana/ki. Zavod za zapošljavanje, kroz Konkurs javnih radova, omogućio je angažovanje po jedne nezaposlene osobe iz svake opštine za obavljanje telefonskih intervjua.

16. Mapiranje postojećih i potencijalnih javnih prostora za kulturna dešavanja

Od juna do septembra 2011, obavljeno je mapiranje raspoloživih javnih prostora koji se koriste ili bi mogli da budu poligon za kulturna dešavanja. Kroz proces mapiranja javnih prostora prepoznate su različite lokacije koje već jesu ili bi mogle biti od interesa za javno korišćenje i poboljšanje života građana/ki opštine Tivat. Prostori su mapirani na osnovu načina njihovog korišćenja, pristupačnosti, fizičkih karakteristika, informatike i opremljenosti. Proces je podrazumijevao prepoznavanje pojedinačnih lokacija, kako onih koje se svakodnevno koriste i koje imaju sadržaje zbog kojih bi ljudi u njima duže boravili, tako i onih koji imaju potencijala da se koriste, ali nijesu iskorišćeni ili trenutno nemaju adekvatnu namjenu. Prepoznato je 177 javnih prostora na teritoriji Boke. Na sajtu www.strategija.bokabay.info nalazi se mapa sa opisima svih prostora, a tokom septembra 2011. građani/ke su bili pozvani da doprinesu mapiranju javnih prostora, šaljući svoje prijedloge, sugestije i komentare.

17. Izrada nacrtu Programa kulturnog razvoja opštine Tivat 2013–2017.

18. Obavljanje drugog kruga konsultacija sa zainteresovanim akterima - javna rasprava

19. Pisanje finalnog teksta Programa razvoja kulture Tivat 2013- 2017.

4. METODOLOGIJA IZRADE PROGRAMA RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT

U jednoj od mnogobrojnih definicija ovog pojma, strateško planiranje se određuje kao „sistematski proces kroz koji se, među ključnim akterima zainteresovanim za organizaciju, ostvaruje saglasnost i posvećenost prioritnim ciljevima koji su ključni za ostvarenje misije organizacije i koji odgovaraju na promjene u okruženju“.

Definicija ima nekoliko značajnih elemenata, čije se važenje ne mijenja u zavisnosti od toga u kojim okvirima se vrši planiranje. Prvi je da strateško planiranje jeste sistematski proces - što znači da se radi o procesu koji je strukturisan, koji se odvija prema određenim pravilima, u nekoliko unaprijed definisanih faza i koji je baziran na podacima o akterima i okruženju koji se prikupljaju tokom planiranja.

Strateško planiranje se odvija kroz niz faza koje uključuju: (1) fazu pripreme ili „planiranje planiranja“; (2) fazu određivanja strateške filozofije (definisanje misije i vizije, odnosno identifikovanje ključnih identiteta); (3) fazu strateške analize (aktera i okruženja); (4) fazu strateškog programiranja (odabira strategija, određivanja ciljeva i zadataka); (5) fazu pisanja skice strategije i drugog kruga konsultacija; (6) fazu pravljenja operativnog plana i budžeta strategije; (7) fazu implementacije strategije i njenog monitoringa i evaluacije.

Prva faza uključuje formiranje tima za izradu strategije, definisanje obuhvata strategije, vremena i budžeta potrebnog za njenu izradu. U njoj se vrši utvrđivanje razloga za planiranje, provjera spremnosti da se planira, izbor učesnika/ca u planiranju, definisanje uloga u procesu planiranja i identifikovanje informacija potrebnih za strateško planiranje. Rezultat ove faze je plan strateškog planiranja.

Određivanje strateške filozofije strateškog plana, u slučaju organizacija, podrazumijeva definisanje misije i vizije. Pod određivanjem misije organizacije minimalno se podrazumijeva definisanje svrhe organizacije (zašto ona postoji i šta pokušava da ostvari); njene djelatnosti (glavnog metoda ili aktivnosti kroz koje organizacija pokušava da ostvari svrhu svog postojanja) i osnovnih vrijednosti (principa ili vjerovanja koji vode članove/ce organizacije dok pokušavaju da ostvare misiju organizacije). U slučaju gradova, regiona, država, ulogu orijentira koju u slučaju organizacija ima njena misija, preuzimaju gradski (regionalni, državni) identiteti. Određivanje vizije, pak, podrazumijeva projekciju – inspirišuću sliku koja živo predstavlja kako to izgleda uspjeh, ostvarenje suštinskih ciljeva kojima organizacija teži i koji nadahnjuju sve njene aktivnosti. Rezultat ove druge faze u procesu strateškog planiranja je skica misije i vizije.

U trećoj fazi vrši se strateška analiza okruženja i aktera planiranja. U analizi okruženja često se koristi takozvana PEST analiza (analiza političkih, ekonomskih, socijalnih i tehnoloških trendova u okruženju). Za analizu aktera koristi se neki od metoda procjene kapaciteta organizacija/institucija, među kojima je najpoznatija SWOT analiza (koja objedinjava analizu snaga i slabosti aktera, sa analizom prilika i prijetnji u okruženju). U okviru ove faze vrši se prikupljanje podataka potrebnih za strateško planiranje, kao i pravljenje baze podataka na osnovu koje će planeri odlučivati pri izboru prioriteta i strategija. Rezultate ove faze predstavljaju lista strateških problema i baza podataka o trenutnom stanju.

U fazi strateškog programiranja, na osnovu rezultata okruženja i aktera i uz pomoć unaprijed definisanih kriterijuma za određivanje prioriteta, vrši se odabir bazičnih strategija, definisanje ciljeva i rezultata i razvijanje dugoročnih finansijskih projekcija. Strateško planiranje pomaže da se identifikuju različite strateške opcije i načini pametan izbor u razvoju strateških pravaca i projekata. Rezultat ove faze je saglasnost o osnovnim strategijama, dugoročnim ciljevima i specifičnim rezultatima.

Pravljenje skice strategije predstavlja narednu fazu u procesu planiranja. Iako mora da bude bazirana na doprinosu najrazličitijih zainteresovanih aktera, uobičajeno je da skicu strategije napravi jedna osoba. O skici se potom diskutuje unutar projektnog tima i ona ide u još jedan krug konsultacija, prije nego što se uputi na javnu raspravu. Funkcija ovog drugog kruga konsultacija jeste da ohrabri reakcije u odnosu na skicu strategije, u cilju

njenog pobošljanja i da bi mogli da se isprave nedostaci i greške. Nakon javne rasprave strategija se usvaja.

U pretposljednjoj fazi prave se (najčešće) godišnji akcioni ili operativni plan i operativni budžet za taj period. Strateško planiranje i operacionalno planiranje predstavljaju dva različita načina mišljenja. Strateške odluke su fundamentalne, tiču se određivanja pravca djelovanja i usmjerene su prema budućnosti. S druge strane, operacionalne odluke se odnose na svakodnevnu primjenu strateških odluka. Strateški planovi definišu prioritete koji bi trebalo da budu ostvareni u nekoliko narednih godina, dok operacionalni planovi navode aktivnosti koje bi trebalo realizovati u toku naredne godine da bi se ovi prioriteti ostvarili. Operativni ili akcioni plan trebalo bi da prati i odgovarajući budžet za taj period djelovanja.

Posljednja faza u procesu strateškog planiranja jeste određivanje kako će se vršiti monitoring i evaluacija ostvarenja strategije. Monitoring predstavlja sistematsko i kontinuirano prikupljanje podataka, njihovu analizu i upotrebu radi donošenja odluka (korektivnih akcija) zasnovanih na poznavanju situacije. Mehanizmi monitoringa obezbjeđuju da strategija ostane na zacrtanom kursu. To ne znači da bi strategija trebalo da bude fiksirana i da isključi nove potrebe, nove težnje, nove prioritete i nove razvojne tokove. Dobar menadžment je onaj koji se čvrsto drži ciljeva kojima se teži, a fleksibilan je u korišćenju sredstava da bi se ciljevi ostvarili. Pravilo kaže da bi unaprijed trebalo odrediti datum(e) kada će rezultati strategije biti evaluirani i tijelo koje će vršiti monitoring i evaluaciju implementacije plana. Svrha evaluacije jeste da se izvrši sistematsko i, koliko je to moguće, objektivno ocjenjivanje tekućeg ili završenog plana, njegovog dizajna, implementacije i rezultata. Namjera je da se procijeni relevantnost i ostvarenje ciljeva, razvojna efikasnost, efektivnost, uticaj i održivost. Rezultat ove posljednje faze planskog ciklusa jeste kontinuirano ocjenjivanje realizacije strateškog i operacionih planova i učenje „lekcija“ koje će biti ugrađene u naredni ciklus planiranja.

Iza ovih složenih procedura u strateškom planiranju se, u stvari, traže odgovori na četiri jednostavna pitanja: (1) Ko smo mi? (to je, u slučaju organizacije, pitanje o njenoj misiji, a u slučaju gradova, regiona, država, pitanje o njihovim bazičnim identitetima); (2) Gdje smo mi? (pitanje koje se odnosi na analizu trenutnog stanja); (3) Gdje želimo da stignemo? (to je pitanje o viziji kojoj se stremi) i (4) Kako ćemo tamo stići sa pozicije na kojoj smo sada? (to je pitanje strategija u užem smislu).

Već smo pomenuli da se ključna razlika između strateškog planiranja koje vrše organizacije i šire teritorijalne jedinice (gradovi, regioni, države...) ogleda u tome što gradovi nemaju misiju. Ili je pak, tačnije rečeno, njihova misija toliko složena, da ne može poslužiti kao kriterijum pri izboru strateških prioriteta i projekata. Utoliko se, kao polazna tačka u izradi

strategija razvoja gradova (a pogotovu njihovog kulturnog razvoja), uzima identifikacija i re-definisanje bazičnih identiteta gradova. Svaki grad ima mnoštvo identiteta koji su ukorijenjeni u kolektivnom sjećanju ljudi, materijalnom i nematerijalnom nasljeđu. Međutim, identiteti gradova ne moraju biti bazirani isključivo na prošlosti (zato i govorimo o njihovom re-definisanju), nego mogu biti izgrađeni i na viziji budućnosti oko koje postoji konsenzus u javnom mnijenju grada. Među ovim mnoštvom identiteta, tokom procesa planiranja, vrši se odabir ključnih ili bazičnih identiteta koji postaju jedan od kriterijuma za selekciju strateških pravaca djelovanja. Zadatak strategije, potom, je da ove identitete gradova obilježi i učini vidljivim njihovim stanovnicima/cama i onima koji/e gradove posjećuju (uz pomoć odgovarajućih identitetskih markera) i da, na drugoj strani, različitim aktivnostima podstakne razvoj gradova upravo u onim pravcima, koje njihovi identiteti osvjetljavaju.

Kao drugi orijentir u odabiru strateških pravaca djelovanja koristili smo strateške izazove. Tokom procesa izrade gradskih strategija (ili sektorskih strategija) prikupi se toliko mnogo podatka, da pravi problem postaje kako među njima izvršiti odabir. Uobičajeni postupak jeste da se u odnosu na rezultate SWOT analiza ili kasnije, prilikom rangiranja programa i projekata, vrši glasanje među članovima/cama radnog tima ili među onima koji/e učestvuju u procesu izrade strategije, o tome koji bi bili prioriteti djelovanja (ili prioritetni programi i projekti). Naše iskustvo pokazuje da se radi o dosta nasumičnom postupku koji velikim dijelom zavisi od toga ko je prisutan prilikom glasanja i koliko vremena je za ovu proceduru ostavljeno. Umjesto toga, pokušavali smo da na sastancima radnog tima identifikujemo strateške izazove – trendove i događaje sa kojima će kultura grada morati da se suoči u srednjoročnom i dugoročnom periodu. Praktično, tek u odnosu na njih je i moguće raditi SWOT i PEST analize - tek u odnosu na ono s čim ćemo morati da se suočimo i jeste moguće procijeniti šta su naše snage ili slabosti, odnosno koji su nam od trendova u okruženju od pomoći ili koji za nas predstavljaju prijetnju.

Utoliko su, u određivanju strateških pravaca djelovanja u razvoju kulture grada, naši kriterijumi bili identiteti opštine Tivat i strateški izazovi na koje će kultura grada morati da odgovori u narednom periodu. Ova metodologija „identiteta i izazova“ pokazala se kao jako korisna u selekciji obilja materijala koje smo prikupili.

4. OPŠTINA TIVAT

Tivat se nalazi u centralnom dijelu Bokokotorskog zaliva, ispod Vrmca (710 m), ogranka Lovćena, koji se proteže sjeveroistočnom stranom grada. U južnom dijelu opštine nalazi se aerodrom. Na zapadnoj strani je poluostrvo Luštica. Geografsko-klimatski uslovi i prirodne ljepote svrstavaju Tivat u veoma privlačna turistička mjesta.

O porijeklu imena Tivat postoje tri različita mišljenja. Prema prvom, naziv Tivat izveden je od imena ilirske kraljice Teute koja je jedno vrijeme imala svoju prijestonicu u Risnu, a možda i ljetnjikovce u blizini današnjeg Tivta. Po drugom mišljenju naziv bi mogao biti izveden od imena hrišćanskih svetaca kao što su sanctus Theodorus, Theodosius, Theodotus, Theodulus ili srednjovjekovnog (XII v.) Theudo, Teodo. Treće stanovište je da naziv jednostavno potiče od keltske riječi „touto“ što znači grad.

U istoriji Boke Kotorske jasno se izdvajaju sljedeće epohe: ilirska, rimsko-vizantijska, srpska, mletačko-turska i austrijska. Obale tivatskog zaliva prošle su kroz sve ove epohe, o čemu svjedoče kako mnogi arheološki nalazi, postojeći spomenici stare arhitekture, tako i pisani istorijski izvori.

Za ilirski period, koji se završava 168/7. godine p.n.e. propašću ilirske države, postoji mali broj arheoloških nalaza. Rimski period je znatno bogatiji. U starijoj literaturi može se naći mišljenje da se u predjelu Bobovišta (današnje Kalardovo) nalazio neki drevni grad.

Period srpske vladavine u Boki Kotorskoj počinje krajem 1185. godine. Od tada, pa sve do 1370. godine, Kotor i njegov distrikt nalaze se u okvirima srpske srednjovjekovne države Nemanjića. U XIII vijeku, kad je pristupio osnivanju srpske crkve, Sv. Sava je na Prevlaci kod Tivta postavio stolicu zetskog episkopa i tu je na ostacima benediktinskog manastira sagrađen manastir posvećen Sv. Arhandelu Mihailu.

Godine 1420. Mletačka republika je zauzela područje Kotora, kao i poluostrvo Lušticu, zajedno sa Prevlakom. Period mletačke vladavine, koji je trajao do kraja XVIII vijeka karakterišu česti sukobi između Mletaka i Turaka.

U srednjem vijeku naziv Theudo je obuhvatao prostor od Plavde, kod Lepetana do Pina – današnjeg pristaništa u Tivtu. Na tom prostoru, a i dalje prema današnjoj Župi, bilo je nekoliko imanja sa dvorcima – ljetnjikovcima kotorskih vlastelinskih porodica, opasanih zidovima, od čega se nešto i danas sačuvalo. Seosko stanovništvo živjelo je u zaseocima u bližoj i daljoj okolini ljetnjikovaca, a svi su bili obuhvaćeni imenom Crni Plat, koje nalazimo u arhivskim dokumentima do kraja XVIII vijeka.

Značajnu prekretnicu u istoriji Boke Kotorske predstavljao je pad Mletačke republike 1797. godine. Tada počinje period od skoro dvadeset godina u kome su se smjenjivale razne vlasti, dok 1814. godine nije uspostavljena austrougarska vlast koja je trajala do sloma monarhije 1918. godine.

Tivat se kao grad počeo razvijati tek krajem XIX vijeka, kad je osnovana vojno-pomorska luka Arsenal. Do izgradnje Arsenala zemljišni posjedi u Tivtu bili su uglavnom u rukama feudalne vlastele Prčanja, Perasta, Dobrote i Kotora, dok je sam Tivat, tokom nekoliko

stotina godina, bio izrazito poljoprivredno naselje. Rjeđe su bili poznati primjeri pomorskih zanimanja. Sudeći po dostupnim podacima, stanovništvo se u srednjem vijeku bavilo pretežno zemljoradnjom, i to uglavnom vinogradarstvom. O stočarstvu u to doba ima veoma malo podataka. Pored poljoprivrede i stočarstva, od sredine XVIII vijeka, susreće se i gajenje maslina. U neposrednoj blizini Prevlake nalazila su se solila, po kojima se kasnije taj dio nazvao Soliočko polje. Prema podacima iz perioda mletačke vlasti, godine 1425. postojalo je 109 solila. Ona su bila od velike važnosti za život njihovih vlasnika.

Od kraja XIX vijeka počinje period industrijalizacije. Prva fabrika, koja se zvanično zvala „Prva bokeška glinena industrija“, otvorena je u Krtolima. Tako je, već 1920. godine, u Tivtu živjelo i radilo 700 industrijskih radnika. Ubrzo je otvorena i druga fabrika, Glinena industrija „Račica“, ali je ključnu ulogu imalo osnivanje pomorskog Arsenala. Nakon toga počinje period ubrzanog otvaranja zanatskih, trgovinskih i ugostiteljskih radnji. Grade se i proširuju škole, izgrađuje pristanište, a brodovi Zetske, Jadranske i Dubrovačke plovidbe održavaju redovne linije.

Prva električna centrala počela je sa radom u Arsenalu i podmirivala je potrebe ovoga preduzeća i više obližnjih naselja. Četrdesetih godina XX vijeka u Tivtu je bilo zaposleno preko 1600 industrijskih radnika. Pred II svjetski rat, Bokokotorski srez, kojem je pripadao i Tivat, bio je najrazvijenija privredna regija ekonomski nerazvijene Crne Gore. Ekonomsku razvijenost prati i stalni razvoj pismenosti, obrazovanja i kulture.

Na području današnje opštine Tivat postojala je razvijena mreža kulturno-prosvjetnih i sportskih društava, a procenat od 20% nepismenog stanovništva, prema 56% na nivou Crne Gore, govori o relativnoj razvijenosti ovoga kraja u odnosu na širu regiju.

Od 1898. godine, kada počinje izgradnja Arsenala – Državne radionice, do II svjetskog rata, Tivat postaje sve veće i značajnije vojno središte. Za potrebe vojske grade se kasarne, stanovi i drugi objekti, a mogućnost zapošljavanja u radionicama Arsenala postepeno dovodi do preseljenja većeg broja stanovnika iz gornjih sela u priobalni dio.

Prve četiri decenije XX vijeka značajnije su za razvoj Tivta nego mnogo duži periodi u njegovoj ranijoj istoriji. To je vrijeme razvoja urbanog jezgra, značajnih političkih događaja i izmjene socijalnog sastava stanovništva.

Kao i ostali gradovi Boke Kotorske i Crne Gore, Tivat se nakon 1918. godine nalazi u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije Kraljevine Jugoslavije. Godine 1941. grad okupiraju nacističke trupe. Sve do oslobođenja, od strane partizanskih odreda, u novembru 1944. godine, u njemu borave njemački i italijanski vojnici. U od 1945. do 1991. Tivat je dio SFR Jugoslavije, potom Savezne Republike Jugoslavije, a od 2006. samostalne Crne Gore.

Nakon 1945. godine Tivat se razvija kao grad orijentisan na razvoj turizma, da bi danas bio prvenstveno moderan turistički grad.

4.1. RESURSI I POTENCIJALI OPŠTINE TIVAT

Teritorija opštine Tivat zahvata 4.609 hektara (46,09 km²). Opština je administrativno podijeljena u 6 mjesnih zajednica (Lepetani, Lastva–Seljanovo, Tivat, Gradiošnica, Krtoli, Krašići) i 13 katastarskih opština, kojima gravitiraju sljedeća naselja: Lepetani, Donja Lastva, Gornja Lastva, Tivat, Bogodašići, Mrčevac, Đuraševići, Bogišići, Radovići, Milovići, Gošići, Krašići.

Površina morskog dobra u Opštini Tivat iznosi 746,3 ha, što je 16,2% zemlja opštine. Dužina obale morskog dobra u Opštini Tivat iznosi 41,81 km (4,75 km je obim ostrva i 37,06 km dužina obale), dužina plaže je 9,22 km, a površina 7,09 ha.

Prema prvim rezultatima popisa stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2011. godine u opštini Tivat živi 14.111 stanovnika (3,61% stanovništva Crne Gore), od čega 6.903 muškaraca (49,2%) i 7.128 žena (50,8%). Od toga, 10.149 stanovnika/ca živi u urbanom području (72,96%), a 3.962 u ruralnim oblastima (27,04%). Prema rezultatima navedenog popisa, u opštini postoji 4.862 domaćinstva (2,5% domaćinstava Crne Gore).

Što se tiče obrazovne strukture stanovništva, prema popisu iz 2003. godine, skoro 60% stanovnika/ca opštine Tivat imaju srednju stručnu spremu; 7,6% nije završilo osnovnu školu, a oko 18 % imaju više i visoko obrazovanje (vidi tabelu 1).

Tabela 1 – Obrazovna struktura stanovništva opštine Tivat (2003)

Nivo obrazovanja	no	%
Bez školske spreme	208	1,9%
Nepotpuna osn. škola	621	5,6%
Završena osnovna škola	1826	16,4%
Srednja stručna sprema	6556	58,9%
Više obrazovanje	859	7,7%
Visoko obrazovanje	945	9,7%
Nepoznato	116	8,5%
Total	11.131	100%

Tivat je tokom XX vijeka bio tipični industrijski grad. Može se čak reći da je bio „dijete“ Arsenala (Remontnog zavoda „Sava Kovačević“) i ciglarske industrije u Račici. Međutim, ekonomska kriza tokom osamdesetih godina XX vijeka, potom raspad SFRJ i ratovi koji su uslijedili doveli su do gašenja ovih industrijskih giganta. To je dovelo do povećanja

nezaposlenosti u gradu i potrebe za transformacijom iz vojno-industrijskog u nautički centar i modernu turističku destinaciju.

Tabela 2 – Broj i struktura nezaposlenih u Boki Kotorskoj (decembar 2011)

	UKUPNO	HERCEG NOVI	KOTOR	TIVAT
Broj nezaposlenih	2.884	1.116	971	797
Broj nezaposlenih žena	1.394	551	492	351
Prvi put traže zaposlenje	469	134	200	135
Čekaju posao preko tri godine	1.107	424	361	322
Broj radno sposobnih	30.180	14.280	9.830	6.070
Stopa nezaposlenosti	9,6%	7,8%	9,9%	13,1%

Prosječna stopa nezaposlenosti u posljednjih nekoliko godina u opštini Tivat kretala se između 12% i 13%. Prema podacima Biroa rada Herceg Novi (sa kancelarijama Kotor i Tivat), u Tivtu je u decembru 2011. godine bilo 797 nezaposlenih lica, od čega 351 žena. Među njima je 135 onih koji po prvi put traže zaposlenje, i 322 lica koja su na Birou rada duže od tri godine. Kako, prema podacima s kraja 2011. godine, u opštini Tivat ima 6.070 radno sposobnih građana/ki, trenutna stopa nezaposlenosti iznosi 13,1% (što je značajno više nego na nivou cijele Boke Kotorske i Crne Gore (12,4% - 32.687 nezaposlenih) – vidi tabelu 2.

Podaci iz 2003. godine pokazuju da je udio aktivnog stanovništva u opštini Tivat bio 44,5%. Od 6.068 ukupno aktivnog stanovništva, njih 3.972 je obavljalo zanimanje, a među njima je bilo najviše onih koji su se bavili trgovinom na veliko i malo (19,2%); saobraćajem, skladištenjem i vezama (9,4%), radili u hotelima i restoranima (7,8%), bavili se zdravstvenim i socijalnim radom (5,9%), obrazovanjem (5,6%) , pružali komunalne usluge (5,4%). Posebno je uočljiv i neobičan nesrazmjerno veliki procenat zaposlenih u državnoj upravi i socijalnom osiguranju - 30, 6%. (Vidi tabele 3 i 4).

Tabela 3 – Stanovništvo opštine Tivat prema aktivnosti (popis 2003)

Radni status	No
Aktivno stanovništvo	6.068
Obavlja zanimanje	3.972
Lica sa ličnim prihodom	2.621
Izdržavano stanovništvo	4799
Lica na boravku u inostranstvu	142
Ukupno stanovništvo	13.630

Tabela 4 – Aktivno stanovništvo opštine Tivat koje obavlja zanimanje (popis 2003)

Oblasti zanimanja	No	%
Prerađivačka industrija	198	5 %
Proizvodnja el.energije, gasa i vode	100	2,5%
Trgovina na veliko i malo	763	19,2%
Hoteli i restorani	310	7,8%
Saobraćaj, skladištenje i veze	375	9,4%
Poslovi sa nekretninama (iznajmljivanje)	114	2,9%
Državna uprava i socijalno osiguranje	1.215	30,6%
Obrazovanje	224	5,6%
Zdravstveni i socijalni rad	236	5,9%
Ostale komunalne usluge	214	5,4%
Ostalo	177	4,5%
Nepoznato	46	1,2%
Total	3.972	100%

Ovaj period karakteriše i rast privatnog poslovanja. Posebno se razvijaju djelatnosti vezane za turizam i trgovinu. Trgovinska preduzeća u Tivtu zapošljavaju 763 radnika/ca ili preko 20% ukupnog broja zaposlenih u opštini.

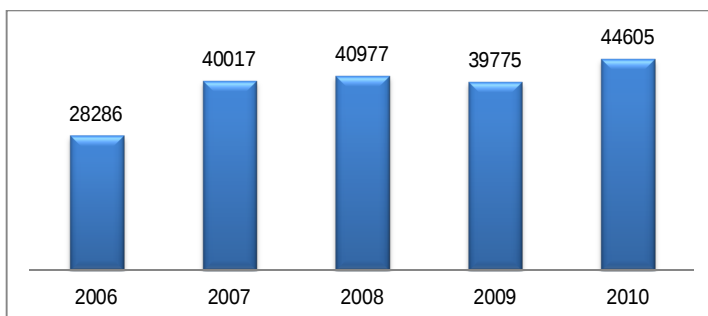
Opština Tivat ranije nije imala zapaženiju ulogu u turističkoj ponudi Crne Gore, što se posljednjih godina ubrzano mijenja. Prema podacima Nacionalne turističke organizacije, Crnu Goru je 2011. godine posjetilo 1,37 miliona turista, što je 8,7% više nego 2010. godine. Oni su ostvarili 8,78 miliona noćenja, što je 10,2% više nego 2010. Među turističkim mjestima, najveće povećanje broja gostiju i noćenja zabilježio je upravo Tivat - 34%, a zatim Budva - 14 % i Kotor - 12 %. U Ulcinju je bilo oko 11% više gostiju, u Herceg Novom 6,6 %, a u Baru 3,4 %.

Ovaj trend rasta može se primijetiti i u prethodnim godinama. Od 1.262.985 turista koji su, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku MONSTAT, tokom 2010. posjetili Crnu Goru, opštinu Tivat je posjetio 44.605 turista (3,53%), od čega 37.878 stranih. Ostvareno je 268.625 noćenja (3.37%), od čega 252.272 noćenja odlazi na inostrane turiste.

Između 2007. i 2009. broj turista ostaje uglavnom u istim okvirima, s tim što se 2007. broj turista povećao za više od 10.000 (u odnosu na 2006), i potom, uglavnom, održava na istom nivou - od oko 40 do 45 hiljada turista godišnje (vidi grafikon 1).

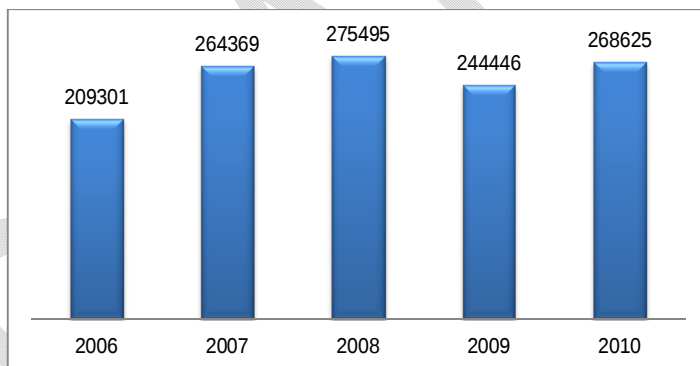
Grafikon 1 – Broj gostiju u opštini Tivat (2006–2010)

Comment [P1]: Dodati nove podatke

Na grafikonu 2 može se vidjeti da broj noćenja uglavnom prati ove trendove, s tim što se kao najuspješnija pojavljuje 2008. godina.

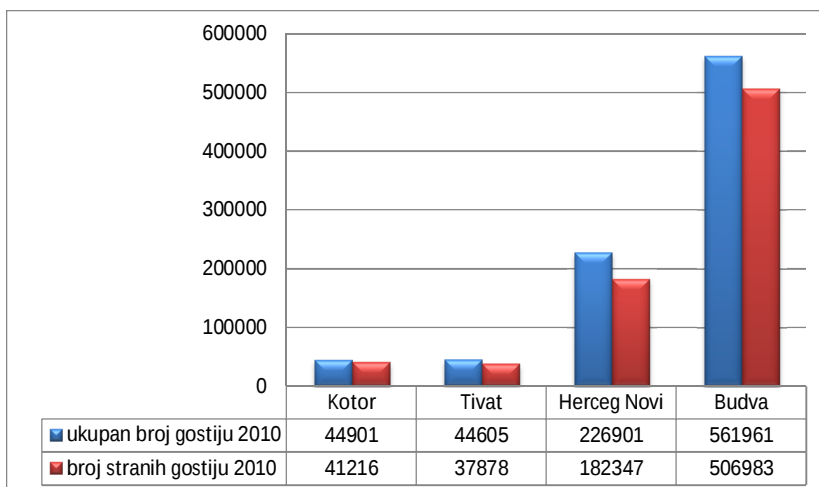
Grafikon 2 - Broj noćenja u opštini Tivat (2006–2010)

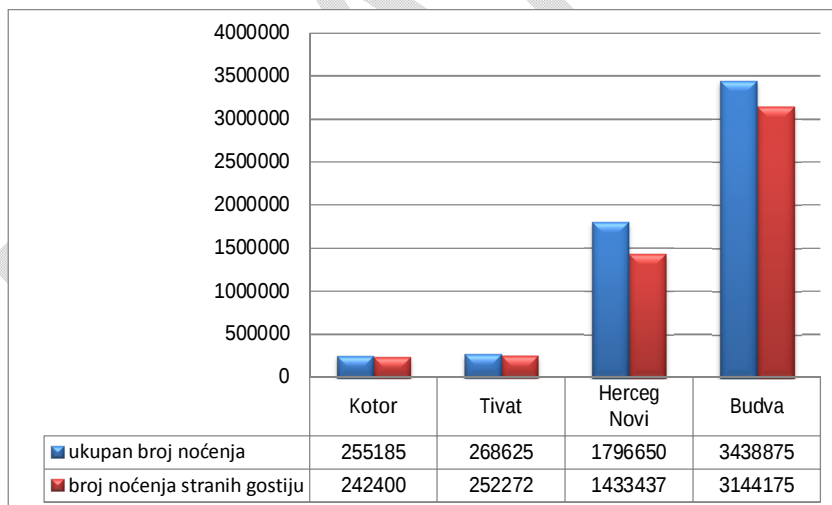
Učešće opštine Tivat u turističkom prometu Crne Gore može se sagledati u grafikonima 3 i 4, u kojima se poredi broj turista i broj njihovih noćenja sa drugim opštinama u Boki Kotorskoj i Budvom (kao najposjećenijim turističkim mjestom u Crnoj Gori).

Tokom 2010. Tivat je posjetio približno isti broj turista kao i Kotor, oko pet puta manje turista od Herceg Novog i gotovo trinaest puta manje turista od Budve.

Grafikon 3 – Ukupan broj gostiju i broj inostranih gostiju u 2010. godini

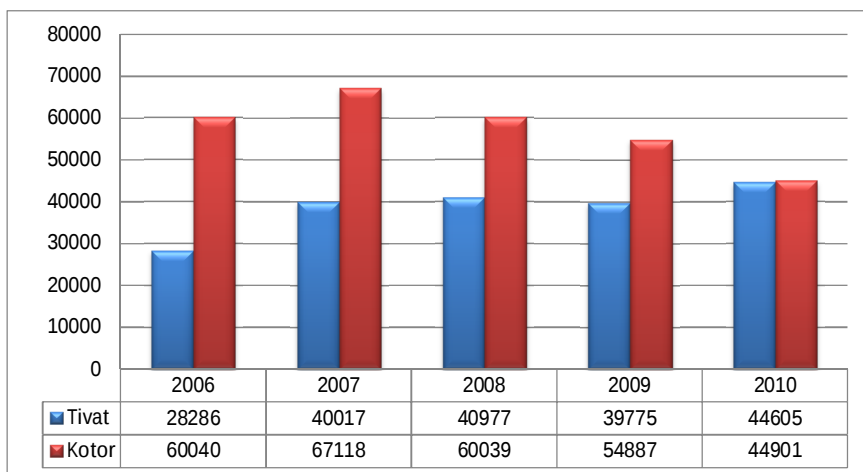

Grafikon 4 – Ukupan broj noćenja i broj noćenja inostranih gostiju u 2010. godini

U slučaju broja noćenja, 2010. godine broj noćenja gostiju u Tivtu bio je veći do broja noćenja turista u Kotoru. U Herceg Novom je zabilježeno šest i po puta više noćenja nego u Tivtu, a u Budvi trinaest puta više. Međutim, ono što ovi grafikoni ne bilježe jeste ubrzani uspon Tivta kao turističke destinacije, što se može na najbolji način sagledati kroz poređenje sa trendovima u turističkoj posjeti Tivta i Kotora.

Grafikon 5 – Broj turista u opštinama Tivat i Kotor (2006–2010)

Godine 2006. broj turista u opštini Kotor bio je više nego dvostruko veći od broja gostiju u Tivtu. Razlika od tridesetak hiljada turista održala se i 2007. godine; 2008. ta razlika je iznosila dvadeset hiljada gostiju, 2009. petnaest hiljada gostiju, da bi se 2010. turistička posjeta u Tivtu i Kotoru izjednačila. Prema podacima Nacionalne turističke organizacije Crne Gore, broj turista u Tivtu je 2011. godine bio prvi put veći od broja turista u Kotoru.

Područje Tivta ima izvanredne pretpostavke za razvoj različitih oblika turizma. Zahvaljujući marini Porto Montenegro, Tivat postaje lider u oblasti nautičkog turizma, ali ima dobre potencijale i za razvoj turizma u ruralnom zaleđu, lovnog i ribolovnog turizma, izletničkog, rekreativnog i kulturnog turizma.

U Prostorno-urbanističkom planu Opštine Tivat do 2020. kao glavni pravci razvoja opštine predviđeni su:

1. Turizam i ugostiteljstvo
2. Nautički turizam, marine i popravka jahti
3. Saobraćaj – avio promet, drumski saobraćaj, pomorski putnički saobraćaj
4. (Organska) poljoprivreda, maslinarstvo, vinogradarstvo, agrumi, voće, poljoprivredni proizvodi, marikultura...

Turizam: Razvoj turističnih sadržaja u Opštini Tivat fokusiran je, uglavnom, na lokacije Pržno-Plavi horizonti, Župa i Bonići, na revitalizaciju seoskih naselja (za to predviđenih odgovarajućom planskom dokumentacijom), na Ostrvo cvijeća i ostrvo Sveti Marko, uz dodatne kapacitete na osnovu pretvaranja vojne luke i ostalih lokacija u turističke zone.

Najznačajnije lokacije za izgradnju turističkih objekata - Župa, Plavi horizonti, Sveti Marko, uvala Zagreb - još uvijek nijesu izgrađene. Prostor od rta Kočišta do uvale Trašte (Luštica), danas pod makijom, planiran je za turističke namjene visokog nivoa. Zbog estetskog i ekološkog kvaliteta prostora u planskim dokumentima je istaknuto da je potrebno buduće turističke kapacitete razvijati u manjim 'naseljima' [grupacije vila, bungalova, apartmana; da bi trebalo planirati gradnju sa malim stepenom zauzetosti i koeficientom gradnje, uz očuvanje kvalitetnog zelenog/biljnog fonda i stjenovite obale značajne za estetske, likovno-pejzažne i prirodne vrijednosti šireg prostora]; te da je potrebno planirati površine za aktivnosti kompatibilne turizmu: sportsko-rekreativne, izletničke, kongresni turizam, kao i komunalno-servisne zone za potrebe razvoja turizma.

Turistički kompleks „Luštica Development“ predstavlja potpuno novo urbano područje uz zaliv Trašte (ukupno 16.000 ležaja). Koncipirano je u više urbanističko-arhitektonskih cjelina turističkog programa (hoteli, vile, apartmanska naselja, sportsko-rekreativni kompleksi) koje će se izgrađivati oko lokalnih centara – područja centralnih djelatnosti: novi tradicionalni mediteranski gradić (Donji Radovići), lokalni centar na Luštici i lokalni centar na Grabovac-Bigovu (II faza). Faza I Luštica Development obuhvata 1.610 hotelskih soba, 1.300 apartmana i 550 vila (ukupno 7.612 ležaja).

Vrmac – ruralni/eko-turizam: Poseban turistički i razvojni potencijal Tivta čini ruralni turizam na prostoru Vrmca. Brdo Vrmac, koje dijeli tivatski zaliv od kotorskog, odnosno spaja teritorije tivatske i kotorske opštine, jeste prostor izvanredne prirodne ljepote i, istovremeno, prostor na kome postoje očuvani objekti različitih epoha i namjena koje predstavljaju izvanredno graditeljsko nasljeđe.

Na Vrmcu se nalazi i niz sela, ambijentalnih cjelina, koja su u prošlosti bila centri življenja i djelovanja stanovnika Vrmca. Očuvanjem prirodnih vrijednosti Vrmca, kao i obnovom graditeljskog nasljeđa stvaraju se uslovi za povratak stalnih stanovnika/ca, koji bi bili domaćini turistima. Obnovu graditeljske baštine trebalo bi da prati proizvodnja organske hrane, čime se stvaraju uslovi za turističku ponudu drugačiju od one na obali. Brdo Vrmac bi moglo postati prostor kultivisanog pejzaža, a istovremeno i eksperiment koji bi mogao biti primjer drugim sličnim prostorima u zaleđu crnogorskog primorja.

Solila: Nekadašnja solana, današnje prirodno stanište mnogobrojnih vrsta ptica i zimovaliste selica, geografski se nastavlja na brdo Vrmac. Prirodni rezervat Solila je potencijal za još jednu vrstu turističke ponude – posmatranje ptica. Istovremeno, djelimičnom rekonstrukcijom nekadašnje solane, dobio bi se još jedan zanimljiv spomenik, ovaj put industrijskog nasljeđa.

Nautički turizam, marine i popravka jahti: Bokokotorski zaliv je vrlo atraktivna prirodna destinacija za nautičare, a zbog svoje bogate pomorske prošlosti je i kulturološki zanimljiva. Tivat, sa svojom infrastrukturom i tradicijom u remontu brodova, ima predispozicije da bude jedna od najvećih i najopremljenijih marina. Porto Montenegro je jedna od najatraktivnijih marina, ne samo u Crnoj Gori nego na čitavoj jadranskoj obali. Nautički turizam se tu nameće kao privredna grana koja može naslijediti nekadašnju remontnu vojnu luku. Preobražaj vojnog remontnog zavoda u nautički centar i marinu trebalo bi da transformiše Tivat iz jednog vojno-industrijskog centra u prepoznatljivu turističku destinaciju i obezbijedi radna mjesta za današnje i buduće generacije.

U Tivatskom zalivu planirane su marine Porto Montenegro sa 850 priveza (lokacija Arsenala) i Bonići sa 250 priveza. U zalivu Trašte predviđene su dvije manje marine (Donji Radovići i Luštica) sa po oko 100 priveza.

Saobraćaj: Aerodrom dobija veći značaj i njegov intenzivni ljetnji rad bi se produžio na cijelu godinu. Realizacijom svih potencijalnih turističkih kapaciteta, Tivat bi bio rijetko mjesto sa tako različitim mogućnostima u oblasti turizma. Njegova raznovrsnost i, istovremeno, mogućnost cjelogodišnje turističke ponude, učinila bi Tivat jednom od najzanimljivijih turističkih destinacija.

Drumski saobraćaj: Na drugoj strani, drumski saobraćaj predstavlja jedan od ozbiljnih problema u opštini Tivat. Jadranska magistrala – danas glavna saobraćajnica u ovoj grani saobraćaja - postala je gradska ulica u najvećem dijelu svog prolaska kroz Tivat. Pošto se u budućnosti može očekivati dalji rast broja automobila, u planskim dokumentima je istaknuto da je potrebno posvetiti posebnu pažnju planiranju kolskog saobraćaja, a da je, uz rješavanje pitanja kretanja i parkiranja automobila, neophodno, sa jednakom pažnjom, planirati i kretanje pješaka i biciklista. Prirodna konfiguracija tla na teritoriji tivatske opštine omogućuje lak biciklistički saobraćaj, pa je potrebno planirati mrežu biciklističkih staza.

Pomorski putnički saobraćaj: Prema prostorno-urbanističkom planu Opštine Tivat obnovi pomorskog saobraćaja, posebno putničkog, trebalo bi posvetiti naročitu pažnju. Iskustva iz prošlosti kazuju da je on dobro funkcionisao. Pristaništa postoje u svim primorskim naseljima, tako da ima uslova za uspostavu jednostavnih brodskih linija među ovim i svim drugim naseljima bokokotorskog zaliva.

Poljoprivreda: Nekada osnovnom djelatnošću u opštini Tivat, danas se bavi manje od 1% stanovništva. Prema podacima iz 2010. godine, ukupno poljoprivredno zemljište na teritoriji opštine Tivat iznosi 1.712 ha. Od toga je obradiva površina 1.166 ha, koju čini 368

ha oranica, 510 ha voćnjaka, 100 ha vinograda i 188 ha pod livadama. Tome treba dodati još 545 ha pašnjaka i 1 ha bara, ribnjaka i tršćanika.

U planskim dokumentima ističe se da bi poljoprivredu trebalo razvijati kao djelatnost komplementarnu turizmu. Razvoj poljoprivrede (maslinarstvo, vinogradarstvo, staklenici, cvijeće, južno voće...) obezbjeđuje autentičan i zdrav proizvod, kao ugostiteljsku i gastronomsku ponudu, a pored toga pejzaž čini vizuelno ljepšim, čuva tlo od erozije i omogućuje zapošljavanje većeg broja ljudi. Tivat ima izrazito pogodne klimatske uslove i kvalitetno tlo za bavljenje poljoprivredom i voćarstvom. Ove grane su u prošlosti i bile vrlo razvijene na teritoriji današnjeg Tivta - posebno na padinama Vrmca i u tivatskom polju, kao i na području Krtola. Utoliko se ukazuje da je potrebno procijeniti današnje mogućnosti i definisati prostore na kojima će se ubuduće razvijati poljoprivreda i voćarstvo.

Jedan od važnih resursa opštine Tivat jesu prirodne ljepote. Najprije, tu je prirodni park Vrmac za koji postoje predlozi da se proglasi za regionalni park prirode - što nalaže saradnju između Opština Tivat i Kotor, prije svega u režimima zaštite prirodnih i kulturnih kvaliteta ovog područja.

Vrmac predstavlja zaokruženo područje prvobitne i kultivisane prirode. Ujedinjuje karakterističan mozaik kultivisanog i prirodnog krajolika, u kome su posebno karakteristična područja pod borovima, makijom sa listopadnim pokrovom hrasta, bagrema protkanog pojedinačnim ili grupama stabala kestena, različiti oblici makije i šiblja sa zajednicama alpskog bora i hrasta i pojedinačne gomile čempresa. Prepletanje poljoprivrednog zemljišta (pretežno travnjaka), različitih šumskih sastojaka, te prisustvo i zbijenost naselja kao što su Gornja Lastva, Gornji Bogdašići i druge ambijentalne cjeline, čini izrazit identitet tog područja.

Na području Vrmca nalaze se i crkve, od kojih je najstarija iz IX vijeka, ruralne cjeline, ostaci fortifikacija i ekonomskih objekata iz perioda Austrougarske monarhije. Ove kvalitete potrebno je sačuvati i pojedinačno i kao cjeline. Potrebno ih je urediti na taj način da se obezbijedi njihovo trajno prepoznatljivo prisustvo u prostoru. Predlaže se uređenje Parka prirode (u budućnosti prekvalifikacija u regionalni park), koji zahtijeva zaštitu od zahvata u šumski vegetacioni pokrov, očuvanje i održavanje rubova naselja i pripadajućeg poljoprivrednog zemljišta.

Predlaže se da se kao prirodna bogatstva zaštite i rezervati halofitne flore - slatine kod Tivta (napuštena Tivatska solana i Solilsko polje) - u kojima je najveća koncentracija rijetkih biljnih vrsta i zajednica.

Posebnu atrakciju predstavlja Veliki gradski park u Tivtu kojeg je 1892. godine osnovao austrougarski admiral fon Šternek. Tokom XX vijeka pomorci su donosili stabla iz svih

krajeva svijeta i tu ih sadili, stvarajući bogatu botaničku baštu, koja je i danas najveća u Crnoj Gori. Park je poseban po tome što ima dva stabla australijske araukarije (*Aracuaria Bidwillii*) za koja se često navodi da su jedina u Evropi.

Ova jedinstvena biljna cjelina, površine 4 ha, izgrađena je na imanjima starih kotorskih porodica Verona i Radali. U parku se nalazio rasadnik i ribnjak, kao i pergole i mjesta za odmor. Park je postao značajan ne samo kao prirodni već i kulturno-istorijski spomenik, te je još od 1968. zaštićen.

Krajem osamdesetih i tokom devedesetih godina XX vijeka o parku se vodilo malo računa. Nakon godina zapuštenosti, na inicijativu NVO „Evropski dom“ Tivat, i akcije 'Veliki gradski park u Tivtu - zaboravljena ljepota', Opština Tivat je, uz pomoć donatora, uradila rekonstrukciju parka.

Ništa manji značaj u izrastanju opštine Tivat u prestižnu turističku destinaciju imaće i njeni kulturni resursi – i to kako bogata kulturna baština na njenoj teritoriji, tako i savremena kulturna produkcija, koja bi trebalo da bude koncipirana tako da zadovolji i prefinjene ukuse zahtjevne klijentele koja dolazi u Porto Montenegro, kao i građana/ki Tivta i čitave Boke Kotorske. Ovo bogatstvo kulturnog nasljeđa, kulturnih aktera i kulturnih manifestacija jedno je od osnovnih resursa opštine Tivat. Planiranje njegovog razvoja predmet je ovog programa.

5. OBLAST KULTURE U OPŠTINI TIVAT

5.1. OPŠTINSKI ORGANI

Realizacija djelatnosti, odnosno poslova iz oblasti kulture u opštini Tivat ostvaruje se u institucionalnom okviru koji čine organi državne uprave i lokalne uprave, a kao akteri u kulturnom polju opštine Tivat pojavljuju se javne ustanove, obrazovne institucije, nevladine organizacije koje se bave kulturom i mediji. Na nacionalnom nivou Skupština Crne Gore je odgovorna u okviru zakonodavne djelatnosti, a u izvršnom domenu to je Ministarstvo kulture Crne Gore. Za praćenje stanja u pojedinim oblastima i djelatnostima kulture i predlaganje mjera za unapređivanje razvoja kulture Vlada Crne Gore je obrazovala Nacionalni savjet za kulturu. U lokalnoj zajednici ključnu ulogu u donošenju odluka u oblasti kulture ima Skupština opštine Tivat.

Odlukom o organizaciji i načinu rada lokalne uprave Opštine Tivat (od 6. maja 2010) utvrđeni su poslovi, organizacija i način rada lokalne uprave Opštine Tivat, obrazovani su organi uprave, osnovane posebne službe i utvrđena sva druga pitanja od značaja za rad Opštine kao teritorijalne jedinice.

Operativni organ Opštine Tivat koji prati kulturne djelatnosti jeste Sekretarijat za opštu upravu i društvene djelatnosti. Organizacijom i načinom rada Lokalne uprave Opštine Tivat predviđeno je da se kroz ovaj Sekretarijat između ostalog prati:

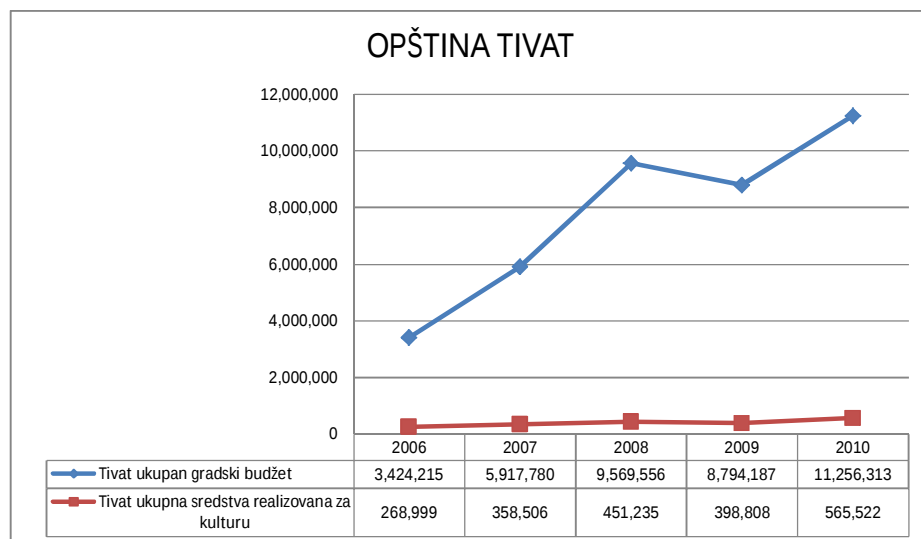
- razvoj i unapređenje kulture, umjetničko stvaralaštvo, kulturne manifestacije; bibliotekarstvo, kulturno-umjetnički amaterizam; ostvarivanje svih vidova saradnje i zaštite u oblasti kulture; vođenje registra, čuvanje, zaštita i održavanje spomenika i spomen obilježja koji nemaju svojstvo spomenika kulture kao i spomenika kulture čiji vlasnik nije poznat;
- predlaže prioritete investicionih ulaganja u oblasti kulture, obrazovanja i javnog informisanja i prati realizaciju investicionih programa koje finansira Opština; stvara uslove za rad institucija kulture na nivou Opštine i u tom smislu predlaže planove i programe razvoja u oblastima kulture, obrazovanja i javnog informisanja
- ostvaruje saradnju sa nevladinim organizacijama iz djelokruga rada sekretarijata, u cilju poboljšanja komunikacije između Opštine i građana/ki i druge poslove iz nadležnosti Opštine u ovoj oblasti;

Opština Tivat je jedina opština u Boki Kotorskoj čiji budžet karakteriše konstantni rast u periodu od 2006. do 2010. godine. Od skromna 3.5 miliona eura budžetskih sredstava u 2006. godini, budžet opštine Tivat je dostigao iznos od više od 11 miliona eura 2010. godine, što je gotovo dvostruko veći budžet od opštine Kotor za tu godinu i veći budžet od mnogoljudnije i veće opštine Herceg Novi. Međunarodne investicije (poput Porto Montenegro, ORASCOM – Luštica, Qatar di Ar) u tome, naravno, igraju veliku ulogu, ali međunarodne investicije nijesu dar sa neba, nego uobičajeno rezultat nečijeg rada.

U mnogim svojim aktivnostima opština Tivat i opštinsko rukovodstvo odaju utisak ozbiljnih i agilnih ljudi, te se može očekivati da bi na pravi način koncipirane aktivnosti razvoja kulture, mogle takođe biti realizovane i dalje doprinijeti ekonomskom i socijalnom razvoju opštine.

Na grafikonu 6 se takođe može vidjeti da se, uprkos tome što se budžet opštine u ovom kratkom periodu gotovo učestvostručio, budžet za kulturu nije mijenjao istim tempom, što posredno svjedoči o tome da se kultura ne percipira kao izuzetno važna djelatnost za razvoj opštine. U 2006. godini budžet za kulturu iznosio je oko 270.000 €, u narednim godinama uvećavao se za oko 100.000 € (uz pad u godini najžeće ekonomske krize – 2009), da bi 2010. godine dostigao 565.000 €. Stepem porasta ukupnog opštinskog budžeta može se sagledati i iz toga što se procenat izdvajanja iz opštinskog budžeta za kulturu, uprkos povećanju sredstava, smanjivao. U 2006. godini procenat izdvajanja iz opštinskog budžeta iznosio je 7,86%; u narednog godini smanjio se na 6,06%; u 2008. godini na 4,72%, gdje se uglavnom stabilizovao i ostao i u naredne dvije godine (4,53% - 2009. i 5,02% - 2010).

Grafikon 6 – Ukupan budžet Opštine Tivat i budžet za kulturu opštine (2006–2010)

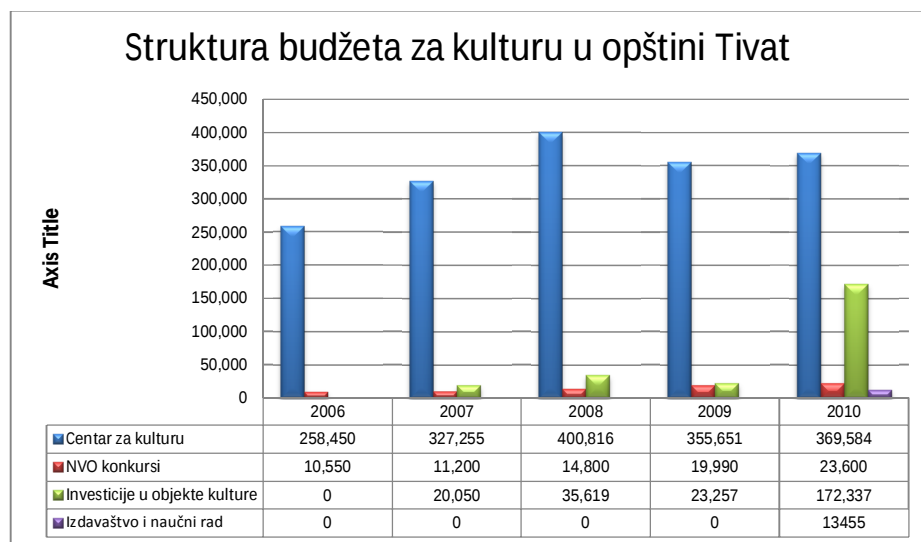

Ono što se može vidjeti iz grafikona 7 jeste da su u periodu od 2006. do 2010. gotovo sva sredstva iz opštinskog budžeta odlazila Centru za kulturu Tivat. Taj procenat se kretao između 96,1% (2006) i 88,8% (2009), da bi samo 2010, zbog značajnijih investicija u oblasti kulture (172.000 €), pao na 65,4%. Pri tom su se izdvajanja za NVO sektor u ovom periodu kretala između 10.500 € (2006) i 23.600 € (2010), odnosno između 4% i 5% budžeta za kulturu – što niti je dovoljno, niti primjereno (mnogo većim) mogućnostima.

Ono što bi trebalo da bude jedan od srednjoročnih ciljeva u kulturnom razvoju opštine Tivat jeste vraćanje izdvajanja za kulturu na nivo od 8% opštinskog budžeta. Ne u ime neke prazne „kulturnosti“ opštine, već zbog toga što će sva ta zahtjevnja klijentela koja dolazi u Porto Montenegro ili ubuduće na poluostrvo Lušticu, pored udobnosti smještaja i mora, tražiti i program koji će zadovoljiti njihove kulturne potrebe.

Ova sredstva ne bi trebalo koristiti samo za uvećanje budžeta Centra za kulturu, nego i za investicije, rekonstrukcije mogućih prostora za kulturu, osnivanje novih (međunarodnih) festivala i jačanje „Purgatorija“, kao i za značajniju pomoć nevladinom sektoru, a posebno onim akterima koji organizuju tradicionalne manifestacije.

Grafikon 7 – Struktura budžeta opštine Tivat (2006–2010)

5.2. AKTERI U OBLASTI KULTURE U OPŠTINI TIVAT

U oblasti kulture u opštini Tivat ključno mjesto zauzima Centar za kulturu, u čijem sastavu rade Narodna biblioteka i čitaonica, Muzej i Galerija ljetnjikovca Buća. Ali u Tivtu postoji Škola za osnovno muzičko obrazovanje i djeluje čitav niz vaninstitucionalnih kulturnih aktera (nevladinih organizacija, kulturno-umjetničkih društava, umjetničkih strukovnih udruženja, plesnih studija, itd.) kao što su: Ars Praesentia Boke Kotorske, Bokeljska mornarica - Podružnica Tivat, Kulturno umjetničko društvo „Boka“, Glazbeno prosvjetno društvo Tivat, Književna omladina Tivat, Klapa „Jadran“, NVO Konzulat SFRJ, Hrvatsko kulturno društvo „Napredak“ Tivat, Kulturno-zavičajno društvo „Napredak“ Gornja Lastva, NVO „Harlekin“, modno-plesni studio „ENIGMA“, Foto-kino klub „Mladost“ Donja Lastva, „Projektor“ - Centar za kulturno nasljeđe, Književni klub „More“, Plesno-umjetnički centar „Paun“, Savez mažoretki Crne Gore, HGD – podružnica Tivat, Zavičajno udruženje „Bogdašići“, itd.

5.2.1. CENTAR ZA KULTURU TIVAT

Dirljiva i vrijedna pamćenja je činjenica da su građani/ke Tivta gotovo bukvalno dva puta gradili zgradu Centra za kulturu na istim temeljima, postavljenim još tridesetih godina XX vijeka. Takođe, treba naglasiti da su još daleke 1963. godine Tivćani imali snage i razumijevanja za izgradnju i za današnje vrijeme velelepog objekta Ljetnje pozornice.

Godine 1970, objedinjavanjem djelatnosti ondašnjih organizacija, kina „Radnik“, Mjesnog amaterskog pozorišta, Gradske biblioteke i čitaonice, formiran je Centar za kulturu Tivat.

Sve je to bilo moguće jer je Tivat u ovoj djelatnosti imao svoje korjene. Kao drugi grad u Crnoj Gori, poslije Podgorice, počeo je tridesetih godina XX vijeka organizovano prikazivati film. Iz ratnih ruševina 1945. godine osnovao je biblioteku, kao nastavak nekadašnjih čitaonica iz Radovića, Gornje Lastve i drugih.

Još dalekih 1926. i 1954. uvažene goste, štampanom pozivnicom i plakatom, obavještavalo je Tivatsko amatersko pozorište o terminima svojih premijera, a grad je ugošćavao velika imena iz svijeta muzike, filma, pozorišta... Ljetnja pozornica pamti Velike revije Jadrana, Pjesme ljeta, gostovanja ansambala Ateljea 212, Jugoslovenskog dramskog pozorišta, predstave sa dubrovačkih ljetnjih igara, vrsne pjevače/ce, kulturno-umjetnička društva, susrete duvačkih orkestara Crne Gore, susrete klapa i folklornih ansambala Boke Kotorke, Fešte na plaži.

Značajna pozorišna aktivnost na području tivatske opštine, pogotovo pedesetih i šezdesetih godina XX vijeka vodila se i po kulturno-umjetničkim društvima u mjesnim zajednicama. Prema dostupnoj dokumentaciji to su bili: Kulturno-prosvjetno društvo „Naprijed“ iz Gornje Lastve, koje je izvodilo komediju „Sumnjivo lice“ 1956/57. godine, drame „Pauk“ 1958. i „Put u zločin“ 1959/1960; KUD „Ilija Marković“, takođe iz Gornje Lastve, koje 1961. izvodi jednočinku „Krv je uskipjela“; KUD „Josip Marković“ koje u Donjoj Lastvi 1959/60. izvodi dramu „Spis br. 516“, KUD „Jedinstvo“ iz Lepetana, koje izvodi „Porodicu Blo“ 1957, „Izbiračicu“ 1958. i „Čvor“ 1959/60; KUD „Sloga“ iz Krtola, koje izvodi „Svjetski rat“ 1956/57, dramsku sliku „Anđelija“ 1958. i „Tako je moralo biti“, B. Nušića, 1960; KUD „Budućnost“ iz Gradišnice, koje izvodi predstave „Pokondirena tikva“ 1956/57, „Sumnjivo lice“ 1958, „Ženidba i udadba“ 1959. i „Porodica Blo“ 1961. godine.

U navedenom periodu, po dostupnoj dokumentaciji, bilježi se i impozantan broj gostujućih predstava. Na primjer, od 1955. do 1965. Narodno pozorište iz Kotora u Tivtu je izvelo 25 predstava, Narodno pozorište Cetinje, kasnije Zetski dom 12 predstava, Narodno pozorište Titograd 12, Nikšićko pozorište 4, Narodno pozorište Herceg Novi 3, Narodno kazalište Dubrovnik 3, Hrvatsko narodno kazalište Zagreb 1, Malo pozorište Sarajevo 1, Narodno pozorište Tuzla 3, i Jugoslovensko dramsko pozorište Beograd 2 predstave.

Ne izostaju ni djela ozbiljne muzike, operске i baletske večeri, pa su zabilježene i operete: „Iznad oblaka“, Vedre muzičke scene mladih iz Zagreba, i „Rapsodija u plavom“ Malog pozorišta iz Sarajeva. Godine 1967. HNK iz Splita izvela je na Ljetnjoj pozornici u Tivtu „Malu Florami“.

Pri Centru je u prošlosti djelovao i mješoviti hor „Jadran“, nasljednik hora „Jadranske straže“ iz 1925. godine i veoma uspješni i zapaženi amaterski horovi, poput Sindikalnog hora KUD-a „Bratstvo“ i „Radničkog omladinskog hora“, koji je svoj najveći uspjeh ostvario na Saveznoj smotri radničkih horova 1948. godine u Beogradu, osvajanjem II nagrade u B grupi.

Osamdesetih godina XX vijeka pri Centru je formirana klapa „Jadran“, koja sa prekidima radi do današnjih dana. Folklorni ansambl „Boka“, takođe dio porodice INDOK centra, danas sa horom tvori KUD „Boka“ Tivat.

Naime, od 1983. godine ova ustanova djelovala je pod nazivom INDOK centar Tivat (Centar za kulturu, informisanje i dokumentaciju), u čijem sastavu je bio i Radio Tivat. Radio se 1995. godine izdvaja i organizuje kao zasebno javno preduzeće, a Centar za kulturu ponovo radi pod nazivom svog osnivanja.

5.2.1.1. KADROVSKA STRUKTURA CZK – TIVAT

Centar za kulturu Tivat u svom sastavu ima 14 stalno zaposlenih lica i to:

1. 1 direktor
2. 1 organizator kulturnih aktivnosti
3. 1 portir
4. 1 portir – blagajnik
5. 1 galerista
6. 1 muzejski tehničar
7. 1 viši knjižničar,
8. 1 knjižničar
9. 1 kinooperater
10. 1 poslovni sekretar
11. 2 scenska radnika
12. 1 vozač – ložač
13. 1 čistačica

Centar ima i svoj Savjet, sastavljen od pet članova/ca. Savjet Centra za kulturu bira direktora Centra, a saglasnost daje Skupština Opštine Tivat, odnosno osnivač Centra za kulturu.

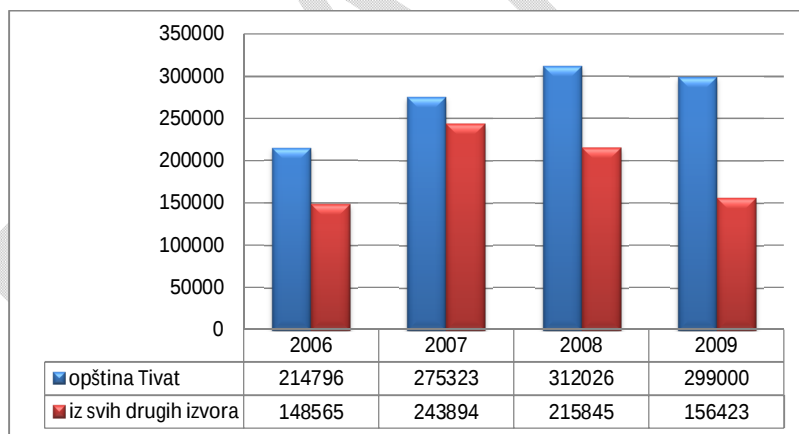
Svi radnici stalno zaposleni u CZK Tivat izuzev, knjižničara, galeriste i muzejskog tehničara svojim radom učestvuju i u stvaranju bogate pozorišne produkcije CZK-u. Kompletan umjetnički ansambl i autorski tim tokom stvaranja produkcija angažovani su kao spoljni saradnici, koji su različitim ugovorima vezani za Centar.

5.2.1.2. FINANSIRANJE CZK - TIVAT

Centar za kulturu Tivat ima mješoviti način finansiranja. U svom svakodnevnom radu 60% do 70% aktivnosti CZK finansira se iz budžeta (Skupština Opštine) i 30% do 40% iz sopstvenih izvora. Ovaj način finansiranja se mijenjao u radu na produkcijama i pravljenju Festivala mediteranskog teatra.

Kao što se može vidjeti u grafikonu 8, ukupan budžet Centra za kulturu Tivat kretao se između oko 360.000 € (2006) i oko 530.000 € (2008) u posmatranom periodu. U početnoj i završnoj godini perioda koji smo posmatrali, CZK Tivat je obezbjeđivao iz drugih izvora (mimo opštinskog budžeta) oko 150.000 €, dok je 2007. godine taj iznos bio skoro 244.000 € (ili skoro 47% budžeta ustanove). To jasno pokazuje da je Centar za kulturu Tivat izuzetna ustanova, ne samo po svojim umjetničkim kvalitetima, već i po tome što u poslovnom smislu funkcioniše izuzetno uspješno i u skladu sa savremenim produkcijskim trendovima.

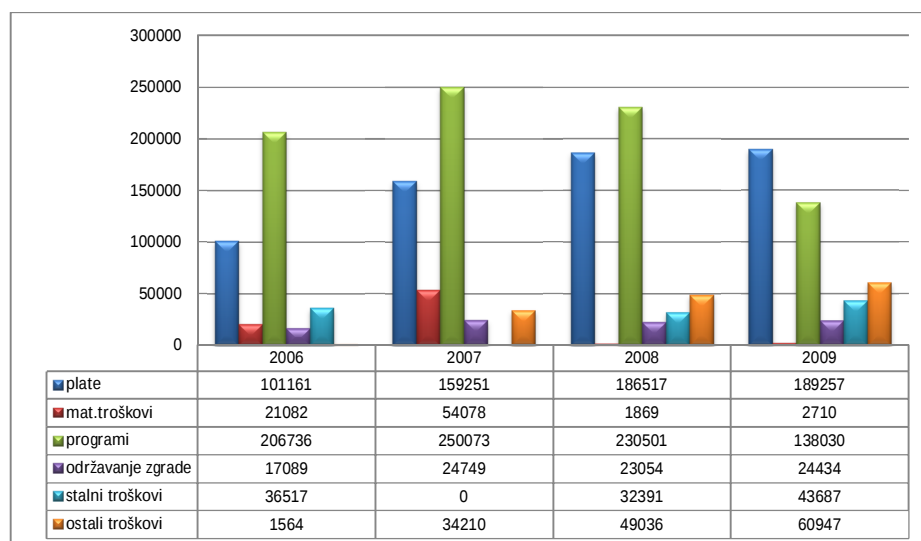
Grafikon 8 – Budžetska sredstva i sredstva iz drugih izvora u budžetu CZK Tivat (2006–2009)

To se može vidjeti i pri posmatranju rashodne strane budžeta (vidi grafikon 9). Kod velikog broja ustanova glavna izdvajanja bivaju plate zaposlenih i materijalni troškovi, što praktično „pojede” sredstva namijenjena kulturnim programima. U slučaju CZK Tivat, učešće plata zaposlenih i doprinosa kreće se od 26,33% (2006) do 41,23% (2009). Uprkos ovom trendu povećanja udjela zarada u troškovima, srazmjerno je veliko i izdvajanje za

programske aktivnosti¹. Tokom ovog perioda konstantno se izdvajalo 4% do 5% za održavanje zgrade, i za investicije, dok je udio za materijalne troškove 2008. i 2009. godine drastično smanjen. U cjelini gledano, radi se o „zdravom” budžetu u kome se ključne stvari (programi) nalaze na prvom mjestu, a ostali elementi budžeta se prazne u zavisnosti od okolnosti.

Grafikon 9 – Struktura potrošnje Centra za kulturu Tivat (2006–2009)

Godišnji plan Centra za kulturu Tivat za 2012. godinu predviđa ukupna budžetska potraživanja od opštine Tivat za redovno funkcionisanje u iznosu od 380.220 €. Od toga je 180.220 € predviđeno za bruto zarade zaposlenih i ostala primanja; 115.000 € za programske aktivnosti; 40.000 € za stalne materijalne troškove CZK (električna energija, grijanje, komunalne usluge...); 20.000 € za tekuće održavanje CZK i 25.000 € za obezbjeđenje objekta CZK. Pored toga, predviđeno je da se aktivnosti vezane za redovno funkcionisanje CZK finansiraju i iz vlastitih prihoda i to u iznosu od 170.000 €². Od toga bi najveći dio trebalo da bude ostvaren kroz sponzorstva i donacije (65.000 €) i kroz prihode od predstava i ostalih programa CZK (45.000 €). Ova sredstva namijenjena su najvećim dijelom za dofinansiranje programa CZK (68.000 €) i finansiranje nove pozorišne produkcije CZK (50.000 €).

¹ Samo je u 2009. godini iznos namijenjen platama - 189.257 €, veći od iznosa za programe - 138.030 €. Nijesmo imali podatke koji bi nam omogućili uvid u trendove u 2010. i 2011. godini, ali obiman program iz ovih dvaju godina svjedoči da su izdvajanja za programske aktivnosti bila na dovoljnom nivou.

² Tako da je odnos budžetskih sredstava Opštine Tivat i vlastitih prihoda CZK za 2012. godinu planiran na 69,1% (320.220 € - budžet opštine) i 30,9% (170.000 € - vlastiti prihodi).

Na osnovu ovih sredstava za 2012. godinu planirano je ukupno 149 programa/aktivnosti. Od toga 30 gostujućih pozorišnih predstava; 15 predstava Centra za kulturu; 10 pozorišnih predstava za djecu; 15 muzičkih programa; 12 likovnih programa (izložbi, performansa...); 15 suorganizacija programa; 40 aktivnosti pružanja tehničkih, organizacionih i stručnih usluga Centra i 12 publikacija u domenu izdavačke djelatnosti Centra.

Za investicije i opremu objekata Centra za kulturu u 2012. godini planirano je još 399.890,49 €. Za rekonstrukciju i opremanje višenamjenske sale DTV Partizan predviđeno je 312.890,49 €; za obnovu fasade Centra za kulturu; zamjenu stolarije i sanaciju krova zgrade Centra 70.000 € i za nabavku službenog auta CADDY kombija za prevoz manjeg dekora, slika, ozvučenja, rasvjete i dr. još 17.000 €.

Kada je, pak, riječ o finansiranju Festivala mediteranskog teatra „Purgatorije“, govorimo o isključivo donatorskom Festivalu. Centar za kulturu pravi finansijski plan sa ukupnom cifrom koštanja festivala. Taj plan se predaje Organizacionom odboru Festivala čiji je predsjednik gradonačelnik Tivta. Kada se plan usvoji, opština je dužna da putem sponzora, donatora ili iz svojih ličnih izvora obezbijedi potrebna finansijska sredstva za realizaciju Festivala. Centar za kulturu podržava Festival svojim, kadrovskim i prostorno– tehničkim kapacitetima.

Centar za kulturu svoj odnos prema sponzorima zasniva na pojavljivanju logotipa ili imena firme na promotivnom materijalu produkcija. Ukoliko se radi o manjim donacijama, Centar to nadoknađuje davanjem gratis karata. Čini se da Centar nema neki razvijeniji odnos prema sponzorima; možda je to i posljedica nepostojanja specijalizovanog odjeljenja koje bi se bavilo ovakvom vrstom posla unutar same ustanove.

5.2.1.3. PROSTORNO–TEHNIČKI KAPACITETI

Prostorne kapacitete Centra za kulturu Tivat čine:

- Višenamjenska – velika sala
- Biblioteka,
- Galerija „Buća“
- Atrijum galerije „Buća“ – mala ljetnja scena
- Muzej
- Ljetnja pozornica
- DTV „Partizan“.

Višenamjenska velika sala se nalazi u samoj zgradi Centra za kulturu. Kapaciteta je od oko 400 sjedišta, sa kompletnom tonskom, rasvjetnom i video tehnikom. Ima dva tehnička

ulaza, dvije velike i dvije manje garderobe. Ova sala je višenamjenska, iako je do početka produkcije CZK služila isključivo kao sala za prikazivanje filmova.³

U vrijeme pravljenja produkcija ova sala je služila isključivo kao pozorišna, za izvođenje proba, i naravno predstava. U zavisnosti od mjesečnog repertoara Centra sala se koristi za kombinovane svrhe.

*Biblioteka*⁴ se, takođe, nalazi u okviru zgrade Centra za kulturu, kao posebno organizovana radna jedinica. Broji oko 15.000 bibliotečkih jedinica raznovrsne strukture prilagođene standardima i potrebama čitalačke publike. Otvorenog je tipa, što znači da je fond pristupačan korisnicima/cama i vrši redovnu saradnju sa ostalim bibliotekama. Sve to, uz solidan fond enciklopedija, rječnika i građe iz zavičajne zbirke, omogućava kvalitetno korištenje čitaonice.

Biblioteka ima odvojeno dječje odjeljenje, prostor za smještaj glavnog fonda, depo, čitaonicu i zavičajnu zbirku.

Prostor biblioteke i čitaonice je za vrijeme pripreme produkcije Centra u velikoj mjeri služio za izradu kostima i kostimske probe.

U kompleksu srednjovjekovnog ljetnjikovca „Buća – Luković“ smještena je i galerija Centra za kulturu Tivat – *Galerija ljetnjikovca Buća*. Ona pruža usluge poklonicima/cama likovnih umjetnosti, a posljednjih godina njeno dvorište - kao tradicionalna, ali i eksperimentalna scena izražavanja u prostoru - sve više postaje stjecište multimedijalnih susreta glumaca/ca, muzičara/ki, književnika/ca, i modnih kreatora/ki. Tu se, u predivnom ambijentu kapelice Sv. Mihovila i velike četvorospratne kule „Buća–Luković“, nalazi i takozvana *mala ljetnja scena* (kapaciteta od oko 120 sjedišta), a tu je lociran i *Muzej Centra za kulturu Tivat*. Zanimljive kolekcije etnografskih eksponata i kamene plastike sa područja

³ Zabilježeno je da se film u Tivtu, zahvaljujući prisustvu oficirskog kora u pomorskom Arsenalu, počeo prikazivati u okviru same ustanove još početkom dvadesetih godina XX vijeka, gotovo odmah po završetku I svjetskog rata. Krajem dvadesetih godina postojao je „Ton kino“, kao ljetnja bašta u dvorištu kuće Staničića na Pinama, koji je tridesetih godina funkcionisao u sali Doma Jadranske straže. Za vrijeme II svjetskog rata, do izgradnje Radničkog doma „Gracija Petković“, filmovi su se prikazivali u Sokolskom domu, danas sali DTV „Partizan“.

⁴ Pisani tragovi bilježe na prostoru tivatske opštine organizovano čuvanje i korištenje knjiga prvenstveno u crkvama i manastirima. Prve osnovane građanske biblioteke i čitaonice bile su u Radovićima, Gornjoj Lastvi, Donjoj Lastvi, i Arsenalu. Opština je 1945. godine osnovala Narodnu biblioteku koja je u prvo vrijeme, sve do izgradnje Radničkog doma „Gracija Petković“, bila smještena u prostorijama Arsenala, a zatim u privatnim poslovnim prostorima porodica Matković i Berberović. Jedno vrijeme biblioteka je radila u neuslovnim prostorijama u ulici „Palih boraca“, da bi konačno sanacijom Doma 1993. godine dobila adekvatan bibliotečki prostor i opremu shodno važećim standardima. U skladu sa Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti (Sl. list Crne Gore, br. 49/10 od 13. 08. 2010 i 40/11 od 08. 08. 2011) pripremljena su dokumenta (Elaborat o osnivanju JU Biblioteka, Odluka o osnivanju Ustanove) za izdvajanje biblioteke iz okvira Centra za kulturu i formiranje nove javne ustanove „Biblioteka i čitaonica“.

tivatske opštine, čine muzejsku zbirku zasebnom radnom jedinicom Centra za kulturu Tivat.

Ljetnja pozornica je izgrađena 1963. godine. Kapaciteta je 1.200 sjedišta. Od 1993. do 2001. godine nije bila u upotrebi. Tada je potpuno renovirana i kompletno opremljena audio, video i rasvjetnom tehnikom. Ova ljetnja pozornica je ujedno, po površini, i najveća otvorena scena na području Crne Gore. Predstavlja kulno mjesto nastupa rok i estradnih grupa, pozorišnih i baletskih predstava, orkestara ozbiljne muzike, folklornih ansambala, itd.

DTV „Partizan“ je nekadašnja sala za prikazivanje filmova i izvođenje raznih priredbi koja je u tu svrhu korišćena sve do izgradnje Centra za kulturu. Nalazi se nedaleko od zgrade CZK, u njegovom produžetku sa lijeve strane. Zgrada je trenutno u fazi sanacije i opremanja, a mogla bi ponovo da ima funkciju kina, male scene i koncertnog prostora Centra za kulturu.

5.2.2. OSNOVNA MUZIČKA ŠKOLA U TIVTU

Izuzetno važnu ulogu u kulturnom životu Tivta ima Osnovna muzička škola. Njeno osnovno opredjeljenje predstavljaju duvački instrumenti. Učenici/ce ove škole su u posljednjih deset godina na raznim nacionalnim i međunarodnim takmičenjima osvojili preko 300 nagrada.

Podaci pronađeni u „Općinskom riječniku za Dalmaciju“, štampanom u Beču 1908. godine, govore da je Antun Žeželić još 1900. godine, u okviru Pučke škole, osnovao i „Glazbenu školu“, koja je radila u kući Jaka Goluba u Donjem Kantunu. Na ponovno, institucionalizovano učenje muzike čekalo se do 1964, kada škola počinje da radi u nekadašnjem prostoru Doma za kulturu „Gracija Petković“.

Nakon toga, Muzička škola je jedno vrijeme bila „podstanar“ u zgradi Opštine, a od 1980. do novembra 2008. godine bila je smještena u montažnom objektu u Kalimanju. Potom je preseljena u bivšu zgradu vojnog hotela, koju je dvije godine kasnije, „u paketu“ sa Mornaričko-tehničkim remontnim zavodom „Sava Kovačević“, kupila kompanija kanadskog biznismena Pitera Manka, „Adriatic Marinas“.

Krajem 2011. Osnovna muzička škola Tivat je preseljena u novu zgradu, na istoj parceli u tivatskom naselju Kalimanj na kojoj je nekada bila stara baraka u kojoj je djelovala tivatska Muzička škola – jedna od najuspješnijih te vrste u državi.

Površina nove školske zgrade na četiri etaže je 1.500 kvadrata, a osim 16 kabineta za individualnu i 8 za grupnu nastavu, tehničkih i administrativnih prostorija, nova škola ima i posebnu koncertnu dvoranu kapaciteta 188 mjesta. Na ovaj način su realno stvorene i

pretpostavke za osnivanje specijalizovane Srednje muzičke škole za duvačke instrumente, jedine takve vrste u ovom dijelu Evrope, koja je i osnovana 2013. godine.

5.2.3. GLAZBENO-PROSVJETNO DRUŠTVO „TIVAT“

Glazbeno-prosvjetno društvo „Tivat“ osnovano je daleke 1909. godine i od tada kontinuirano djeluje, sa manjim prekidom tokom prvih godina II svjetskog rata. Prisustvo 91. austrijske regimente i njihov vojni orkestar bili su povoljan podsticaj, pa su 1909. Stvoreni uslovi da, od strane Austrijanaca dodijeljeni kapelnik Antun Blažek, može okupiti Osnivački odbor i 27 muzičara Glazbeno-prosvjetnog društva „Tivat“. Prvi javni nastup ova muzika je imala 1911. godine, pri dočeku austrougarskog nadvojvode Fridriha u Tivtu. Tivatska muzika je dočekala i kralja Aleksandra u Tivtu 1922. godine i Zetskog bana 1931. na Cetinju. I kasnije, Josipa Broza Tita, pred kojim su nastupili šest puta. Glazbeno-prosvjetno društvo „Tivat“ kao svoj dan obilježava 8. Novembar, u spomen na 8. novembar 1944. godine kada se GPD „Tivat“ kolektivno pridružilo partizanima i svojim instrumentima prvi put oglasilo sa oslobođene teritorije. Danas orkestar broji 38 aktivnih muzičara/ki i u svojoj organizaciji obučava još 5 mladih ljudi za sviranje duvačkih instrumenata.

Tivatska Gradska muzika jedan je od najznačajnijih segmenata u kulturi grada, a svojom muzikom gradski bleh-orkestar predstavlja nezaobilazan dio svih većih svečanosti i kulturno-umjetničkih programa. Gradska muzika Tivat je tokom 2011. imala 40 javnih nastupa u zemlji i inostranstvu, a u pripremi su i posebni nastupi za Dan Opštine i tradicionalni svečani Novogodišnji koncert. Gradskom muzikom rukovodi profesorica Martina Lukšić koja je od 1. marta 2010. preuzela dužnost kapelnika. Lukšićeva je prva žena-kapelnik u 102 godine postojanja Glazbeno-prosvjetnog društva „Tivat“, a i jedina žena ne samo u Crnoj Gori, već i šire, koja vodi neku sličnu bleh-muziku.

5.2.4. NVO „ARS PRAESENTIA BOKE KOTORSKE“

NVO „Ars Praesentia Boke Kotorske“ osnovana je 2002. godine iz potrebe da se muzika duvačkih orkestara razvije i afirmiše. NVO „Ars Praesentia“ je organizator međunarodnih radionica za duvačke instrumente od 2003. godine. Radionice pohađaju polaznici/ce nižih i srednjih muzičkih škola, kao i studenti/kinje i postdiplomci/ke muzičkih akademija.

Prva radionica održana je u Gornjoj Lastvi (Tivat) za samo dva instrumenta (flauta i horna). Druga i treća radionica organizovane su za flautu, klarinet, saksofon, trubu, hordu, trombon i tubu. Četvrta je uključila sve navedene instrumente dodajući i obou. Radionice su organizovane za sva tri nivoa školovanja i obuhvataju individualni rad, rad u kamernim ansamblima, kao i koncerte, kako polaznika/ca tako i profesora/ki.

Profesori/ke koji su učestvovali u dosadašnjim radionicama: Ljubiša Jovanović (Srbija), Davor Bušić (Hrvatska), Ognjen Popović (Srbija), Ann-Marie Sundberg (Švedska), Anita Anderson (Švedska), Ingrid Rosengren (Švedska), Aleksandar Benčić (Srbija), Goran Christensen (Švedska), Milena Lipovšek (Slovenija), Guy Porat (Izrael), Tibor Kerekeš (Slovenija), Boštjan Lipovšek (Slovenija), Nataša Paklar - Marković (Slovenija), Veljko Klenkovski (Srbija) i Nenad Janković (Srbija).

5.2.5. KLAPA „JADRAN”

Klapa „Jadran” osnovana je 1973. godine od članova/ca Gradskog zbora iz Tivta i djeluje u kontinuitetu do danas. Na repertoaru klape nalaze se izvorne bokeljske i dalmatinske pjesme, kompozicije sa Omiškog festivala, kao i popularne mediteranske pjesme obrađene za klapsko pjevanje. Klapa je imala brojne nastupe na priredbama i koncertima u okruženju i više puta je gostovala u Hrvatskoj. Krajem 2003. na poziv bratovštine „Bokeljska mornarica 809–Zagreb” nastupila je u Zagrebu, izvodeći narodne pjesme iz Boke Kotorske. Redovni je učesnik Međunarodnog festivala klapa u Perastu, a najveći uspjeh postigla je 2004. osvajanjem prvog mjesta.

Od osnivanja do danas u klapi „Jadran” su nastupali brojni pjevači, a istaknutiji među njima bili su tenori Dinko Tripović i Nikica Počanić i basovi Đuro Odžić i Ilija–Ilko Vuksanović. Prvi voditelj klape bio je Ivo Zanki, a kasnije u dugom periodu Ilija Milošević, pod čijim je rukovodstvom klapa ostvarila pravu afirmaciju.

Danas klapu vodi Andrea Orlando, a sastav je sljedeći: Branko Lasić (1. tenor); Silvio Marković (1. tenor); Tomo Elkaz (2. tenor); Matija Abović (2. tenor); Novak Kuzma (bariton); Romeo Lukšić (bariton) i Ilija–Ilko Vuksanović (bas).

5.2.6. KUD „BOKA”

Kulturno-umjetničko društvo „Boka” je osnovano 1977. godine. U svom dosadašnjem radu bilo je jedan od oslonaca razvoja kulture u opštini, a i šire. Društvo je aktivni učesnik gotovo svih kulturnih i turističkih aktivnosti u regiji.

U okviru svojih djelatnosti njeguje i razvija folklorno bogatstvo, horsko i klapsko pjevanje, instrumentalno izvođenje, balet, mažoretke, itd. Poseban akcenat u društvu stavljen je na rad sa mladima, te saradnju sa drugim društvima i udruženjima.

Društvo broji preko 150 aktivnih članova/ca i posjeduje 15 kompleta različitih narodnih nošnji. Učestvovalo je na brojnim festivalima u zemlji i inostranstvu i prikazalo raznolikost i bogatstvo folklornog nasljeđa ovog područja, te dobijalo prestižne nagrade.

Do sada društvo je nastupalo u Francuskoj, Poljskoj, Grčkoj, Češkoj, Slovačkoj, Ukrajini, Mađarskoj, Bugarskoj, Italiji i svim republikama bivše Jugoslavije.

5.2.7. KULTURNO-ZAVIČAJNO UDRUŽENJE „NAPREDAK“ GORNJA LASTVA

Iz želje da se ne ugasi tradicija, ne uništi naslijeđeno i obnovi ono što je u nestajanju, Lastovljani su se 1975. godine organizirali u Društvo prijatelja Gornje Lastve, koje je 1991. preimenovano u Kulturno-zavičajno udruženje „Napredak“ Gornja Lastva.

Kulturno-zavičajno udruženje „Napredak“ Gornja Lastva je udruženje građana/ki osnovano sa namjerom da njegovanjem kulturnog identiteta i očuvanjem ambijenta i graditeljske baštine očuva izvorne vrijednosti i posebnosti Gornje Lastve.

Istovremeno, na ovim vrijednostima se nastoji obnoviti život u samom mjestu. Svjesni činjenice da su se mnoge okolnosti i životni uslovi promijenili, „Napredak“ Gornja Lastva nastoji naći nove razloge i poticaje da se današnje i buduće generacije Lastovljana vrate životu u Gornjoj Lastvi, istovremeno poštujući naslijeđene vrijednosti. Nastoji se naći prava mjera i putevi obnove graditeljstva u kojoj se neće bahatom „modernizacijom“ uništiti ono što je do sada opstalo u svojoj izvornoj ljepoti. Često samo deklarativni i pomalo profanisani i politizovani ekološki slogani ovdje se nastoje pretočiti u životni stav i način življenja koji crpi uzore u nekadašnjosti Gornje Lastve. Istovremeno, težnja cjelovitog obnovi mjesta, podrazumijeva i njegovanje kulturnog života.

5.2.8. FOTO-KINO KLUB „MLADOST“

FKVK „Mladost“ osnovan je 1961. godine. Svoje „zlatno doba“ imao je tokom sedamdesetih i osamdesetih godina XX stoljeća, kada je važio za najbolji klub te vrste u Crnoj Gori i jedan od najboljih u SFRJ. Tada su njegovi brojni članovi intenzivno radili, družili se sa foto- i filmskim kamerama, ostavljajući izuzetno vrijedne vizuelne dokumente i zapise tih vremena, i dobijajući brojne nagrade na festivalima i izložbama širom bivše SFRJ i u inozemstvu. Foto kino klub „Mladost“ je bio i organizator brojnih izložbi, te nekoliko smotri amaterskog filma Crne Gore i Jugoslavije. Svoje prve umjetničke korake u ovom klubu napravila su i neka kasnija velika imena naše dokumentarne kinematografije, poput podgoričkog sineaste Momira Matovića.

Bez obzira što intenzitet rada u klubu sada nije kao nekada, „Mladost“ nastavlja i dalje sa aktivnostima i popularizacijom vizuelne umjetnosti i dokumentaristike. Jedan od trenutnih prioriteta rada kluba je prebacivanje starih dokumentarnih filmova iz fundusa kluba sa 8 milimetarske filmske trake na DVD format.

5.2.9. MODNI KLUB „MODEST“

Modni klub „Modest“ je osnovan 1992. godine u Donjoj Lastvi - Tivat. Klub broji preko 100 članova/ca. U okviru kluba radi nekoliko sekcija, od kojih je najaktivnija mažoret sekcija. Od ostalih sekcija izdvajaju se plesna, manekenska i sekcija za aerobik. Jedna od zanimljivijih sekcija je sekcija za maske i maskembale u kojoj dolazi do izražaja kreativnost. U domen rada kluba „Modest“ spada obilazak turističkih berzi, kao i takmičenja koje prate monogobrojna inostrana putovanja (učesće na velikom Pirejskom karnevalu u Grčkoj, festivalu duvačkih orkestara i mažoretki u Francuskoj...). Klub nosi titulu vice-šampionki u kategoriji seniori pom-pon na VIII evropskom prvenstvu održanom 2011. godine u Italiji. S pravom se može reći da članice kluba jesu prve Bokeljske etno-mažoretke na Mediteranu.

Svi pomenuti akteri i mnogi drugi doprinose bogatstvu kulturne ponude u opštini Tivat, a postoje realne šanse da se u planskom periodu stvore bolji uslovi za njihovo djelovanje.

5.3. KULTURNA BAŠTINA U OPŠTINI TIVAT

Na prostoru Opštine Tivat nalaze se sljedeće kategorije spomenika kulturne baštine: crkvene građevine (40), profana arhitektura (19), naselja i stambene cjeline (13), arheološka nalazišta (12), fortifikaciona arhitektura, istorijska groblja i spomen obilježja istorijskih događaja i ličnosti.

Po preporukama Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Kotor (Uprave za zaštitu kulturnih dobara Kotor), trebalo bi pažljivo postupati u planskoj gradnji i omogućiti arheološka istraživanja u zonama: (1) Opatovo (antički period sa nalazom dekorisanog cipusa), (2) Arsenal (mogući nalaz antičke luke), (3) Sv. Luka - Gošići (višeslojni arheološki nalaz od antike do srednjeg vijeka), (4) Sv. Marko (antički i srednjovjekovni nalaz), (5) zona Brda i Prevlake (višeslojni arheološki nalaz od antike do srednjeg vijeka) i (6) zona Kavač i Gradiošnica (antički nalaz).

5.3.1. SPOMENICI SAKRALNE ARHITEKTURE

Na teritoriji opštine Tivat nalazi se 40 sakralnih građevina i još nekoliko kapelica u ruševnom stanju na brdu Vrmac. Među njima je nekoliko koje su kao zaštićena kulturna dobra upisane u Registar kulturnih dobara⁵.

Crkva Sv. Vida

Nalazi se na vhu istoimenog brda iznad Gornje Lastve, na 440 n/m iznad koji je ujedno i jedan od najljepših vidikovaca na brdu Vrmac. Do vrha vodi uska staza usječena u padinu a sa vrha na kojemu je crkva vidi se cijeli tivatski zaliv i otvoreno more preko Luštice. Crkva je mala jednobrodna zasvedena građevina sa zvonikom na preslicu. Crkva se u dokumentima pominje 1327. godine, ali se prema mjestu i načinu gradnje te skromnoj ornamentici, može zaključiti da je podignuta puno ranije. Crkva Sv Vid je bila župna crkva Gornje Lastve prije nego je u XIV stojeću podignuta današnja crkva Sv Marije. Na zaravni vrha Sv Vid, ispred crkvice je staro groblje gdje su se nekada sahranjivali stanovnici Gornje Lastve.

Crkva Sv. Petra

Crkva Sv Petra nalazi se na uzvisini koja dominira okolinom. Na plato na kojem je podignuta crkva dolazi se monumentalnim stepeništem, a plato je opasan je tradicionalnim pižulom. Crkva je podignuta u XIII stoljeću na temeljima benediktinskog samostana koji se tu prvobitno nalazio. Uz crkvu je podignuta župna crkva pa je cijeli kompleks u prošlosti predstavljao centar sela u kulturnom i socijalnom smislu. Crkva ima krstastu osnovu što je relativno rijetko na ovome području. Desno od ulaza je u kamenu uklesan natpis koji govori da je crkvu podigao episkop Neofit a u crkvi su i vidljivi ostaci fresaka. Okružena starim stablima borova i čempresa sa seoskim grobljem u podnožju padine, predstavlja izuzetno vrijedan ambijent i prepoznatljivu tačku u ejzažu.

Gospa od Milosrđa

Najmanje ostrvo u tivatskom zalivu nalazi se između obale Krtoli i ostrva Sv. Marko (Stradioti). Prečnika je jedva 200 m, od čega polovinu zauzima kompleks samostana posvećen Bogorodici - Gospi od milosrđa. Na otoku je između IX i XI stoljeća bio jedan od prvih benediktinskih samostana na ovim prostorima da bi ga kasnije preuzeli franjevci.

⁵ Opis sakralnih objekata i ljetnjikovaca preuzet je iz publikacije "Naselja i kuće tivatskog zaliva" autora Gorana Božovića

Samostan je 1844. godine ga je srušio grom a obnovio ga je kotorski biskup Frano Učellini –Tice i u samostanu utemeljio izuzetno bogatu biblioteku. Danas je samostan u posjedu isusovačkog reda.

Sama crkva je jednobrodna zasvedena građevina sa zvonikom koji dominira. Uz crkvu je samostan čiji su objekti podignuti oko klaustera te tako tvore zatvorenu cjelinu uz koju je sa zapada veliki mandrač a sa istoka slobodni prostor otoka sa vrtom ograđenim visokim kamenim zidom.

U crkvi je posebno zanimljiv i vrijedan jedan drveni kip Bogorodice - Gospe od Otoka, koji predstavlja trudnu Bogorodicu za koju se vjeruje da je čudotvorna; kip bi mogao biti iz XV vijeka.

Crkva Sv. Luke

Crkva se nalazi na uzvisini koja dominira okolinom te predstavlja jedno od najzprepoznatljivijih tačaka na padinama koje okružuju tivatski zaliv. Lokalitet Sv Luke predstavlja jednu od najznačajnijih prirodnih i kulturnoistorijskih cjelina na teritoriji Tivta. Sa vrha se prema sjeveru pruža pogled na cijeli tivatski zaliv od Veriga odnosno Grblja do Herceg Novoga, na jugu se otvara pogled na otvoreno more. Strmija, sjeverna padina brda obrasla je vazda zelenom makijom i borovima, sa druge strane prema selu Gošići je prepoznatljiv mediteranski pejzaž kojeg čine dolci podzidani i pregrađeni suhozidom na kojima još uvijek rastu masline i loza. Teren oko crkve predstavlja jedan od najznačajnijih arheoloških lokaliteta u ovome području sa nalazima od ilirskog perioda do srednjega vijeka. U srednjem vijeku je na uzvisini podignut benediktinski samostan na čijem je mjestu kasnije izgrađena crkva Sv Luke koja se prvi put spominje 1346. godine. Crkva je jednobrodna zasvedena građevina sa kulom zvonikom, okružena ćempresima i seoskim grobljem. Crkva je bila živopisana, ali je živopis nestao 1777. godine, kada je bila proširivana i popravljana. Popravljenju crkvu osveštao je mitropolit zetski Sava Petrović Njegoš 1778. godine i tom prilikom poklonio crkvi „Šestodnev” štampan u Moskvi 1749. godine. U crkvi se čuva zlatotkani felon koji je oblačio Petar I Petrović Njegoš prilikom svoje posjete Krtolima. Tu je obredna knjiga „Triod” štampana u Moskvi 1751, koji je ruska carica Jelisaveta darivala crnogorskom mitropolitu Vasiliju Petroviću Njegošu 1753. Na „Triodu” se nalazi i svojeručni potpis pjesnika Njegoša: „Rade Petrović Njegoš godine 1826”.

Crkvica Sv. Antuna u Kalimanu

Crkvica Sv. Antuna nalazi se u naselju Kalimanj, u sklopu ljetnjikovca porodice Pima Pasquali. Jednobrodna zasvedena crkvica sa zvonikom na preslicu, jedna je od najmanjih po veličini, ali ne i po značaju. Na pročelju iznad ulaznih vrata je figura Sv Antuna Padovanskog

klesana u kamenu u visokom reljefu. Na luku zvonika vidi se natpis iz 1373. godine, na kome se pominje kralj Tvrtko I. Crkva nema apsidu pa je uz istočni zid prislonjena menza, moguće donesena iz neke druge crkve. U unutrašnjosti crkve, na zidovima sa lijeve i desne strane, bili su naslikani grbovi starih kotorskih plemićkih porodica koji su danas slabo vidljivi.

Crkva Sv. Gospe

Podignuta je na zaravni manje uzvisine iznad polja u Radovićima. I sa ovog uzvišenja se otvaraju lijepo pogledi na Zaliv, otvoreno more i širu okolinu. Oko crkve je seosko groblje opasano kamenim zidom – pižulom. Crkva je jednobrodna građevina sa kupolom čiji okrugli tambur izlazi iz kvadratne osnove. Kula zvonik koja dominira građevinom i okolinom podignuta je kasnije od crkve.

Crkva Gospe od Anđela i Crkva Gospe od Snijega u Verigama

Kompleks Gospe od Anđela se nalazi na istaknutom mjestu u tjesnacu Verige, na samom ulazu u Kotorski zaliv. Podignuta je na stijeni koja izranja iz mora. Crkva se pominje u XV stoljeći ali je vjerovatno starija. Kompleks čine crkvice, stambeno obrambeni objekat ispred nje i bistijema ograđena visokim kamenim obrambenim zidom u nastavku. Cijeli je kompleks ograđen visokim zidom od grubo klesanih blokova kamena. Crkvice je mala jednobrodna građevina sa apsidom i zvonikom na preslicu. Kompleks. U doba kada su Turci okupirali suprotnu obalu, kompleks je imao i obrambenu ulogu. Tako je kompleks bio crkva-tvrđava-osmatračnica pa je zanimljiv primjer polifunkcionalnosti.

U Verigama, u sredini tjesnaca, na samoj stijeni koja izranja iz mora je mala kapelica – Gospa od Snijega poznata i kao Gospa od Rizi. I ova se crkvice pominje u dokumentima skupa sa Gospom od Anđela već u XV stoljeću.

Obije crkve smještene na obali tjesnaca koji je predulaz kotorsko risanskog zaliva pa pored kulturno istorijske vrednosti imaju i izvanredan pejzažni značaj.

Pored nabrojanih sakralnih građevina koje su upisane u Registar kulturnih dobara, treba spomenuti još nekoliko takvih objekata koji zbog svojih pejzažnih, arhitektonskih i umetničkih vrijednosti, kao i zbog toga što su u svakodnevnoj funkciji, igraju ulogu u duhovnom, socijalnom i kulturnom životu grada.

Crkva Sv. Antuna u Tripovićima

Podignuta je u XVIII stoljeću na padini iznad Tivta. Uz crkvu je župna kuća a ispred prostrani popločani plato, vidikovac, sa kojega se pruža izvaredan pogled na cijeli grad.

Crkva je jednobrodna građevina sa zvonikom na preslicu a zbog svojega položaja zauzima dominantno mjesto u vizuri grada.

Crkva Sv Save u Tivtu

Najmlađa sakralna građevina u Tivtu, završena je sredinom XX vijeka. Nalazi se uz glavnu saobraćajnicu u središtu grada te predstavlja prepoznatljivo mjesto i orijentir u prostoru. Građena pravilno klesanim bijelim i ružičastim kamenom, okružena hortikulturno uređenom prostornom ima važno mjesto u urbanoj matrici grada.

Crkva Sv Roka u Donjoj Lastvi

Podignuta je na samom početku XX stoljeća, jednostavna jednobrodna građevina pored koje je kula zvonik nalazi se na samoj obali mora i sa oklonim starim kamenim kućama čine kompaktan skloptičan za primorska naselja.

Crkva Sv Marije u Gornjoj Lastvi

Nalazi se na istaknutom mjestu sela koje je podignuto na padini brda Vrmac na 300 m nadmorske visine. Pri put se crkva spominje u dokumentima u XIV stoljeću. Oko crkve je kamenom popločano i pižulom ograđeno crkveno dvorište – tamborje, a ispred njega plato, vidikovac sa kojega se pogled pruža na tivatski zaliv i na otvoreno more preko Luštice. Iza crkve je stari mlin za masline a pored župna kuća-kanonika koji zajedno čine nekadašnje središte društvenog života sela. Crkva ima izrazito izduženu osnovu jer je tokom vremena dograđivana. U arhitektonskom smislu to je jednobrodna zasvedena građevina sa polukružnom apsidom i zvonikom na preslicu. Unutrašnjost krasi oltar koji je prvobitno bio u crkvi Gospe od Škrpjela pred Pertastom, a u crkvi je niz umjetnički vrijednih crkvenih predmeta: dvije oltarne pale, oltarski kipovi, ikone, srebrni liturgijski predmeti.

Crkva Sv Antuna u Lepetanima

Nevelika crkva uz koju je prislonjena župna kuća, ispred je kamenom popločano dvorište ograđeno kamenim zidom i pižulom. Crkva je podignuta na padini a do nje vodi široko kamenom građeno stepenište. Zauzima istaknuto mjesto u slici starog jezgra Lepetana a u crkvi je niz umjetnički vrijednih liturgijskih predmeta.

Među spomeničkim blagom treba pomenuti i arheološke lokalitete Mala Gruda i Manastir Sv. Arhandela Mihaila.

Mala Gruda je najznačajniji i najreprezentativniji od tumula (gomila) koji su otkriveni u tivatskom polju. Datovan je u rano bronzano doba, u vrijeme od 1900-1800 godine p. n. e. U ovoj grobnici su nađeni mnogi vrijedni predmeti: zlatni bodež, srebrna sjekira, zlatni privjesci za vladarsku dijamenu i drugo.

Kompleks Sv. Mihaila sa crkvom Sv. Trojice na Prevlaci

Na Prevlaci je u periodu IX do XI vijek podignuti crkva i benediktinski samostan čije je ime, po nekim izvorima, izabrano po ugledu na Mt St Michael u Normandiji na kojemu se već nalazio benegditinski samostan. Tokom XII stoljeća Benegditinci napuštaju Prevlaku a početkom XIII stoljeća tu je osnovana katedra zetske episkopije kada je vjerovatno izgrađena i kasnija crkva sa manastirom. Manastir je srušen u XV vijeku u vrijeme grbaljske bune kada su se pobunjenici sklonili u njega pred Mlečanima. Pored nekadašnjeg manastirskog kompleksa, na istočnoj strani, nalazi se crkva Sv. Trojice podignuta u XIX vijeku za čiju je gradnju korišten materijal sa starje građevine. Oko crkve je groblje na kojem je i grob kontese Ekatarina Vlasteleinović. Cijeli je prostor je arheološki nedovoljno istražen vrijedan lokalitet sa ostatcima još iz antičkog perioda.

U Opštini Tivat se nalaze i dva arheološka lokaliteta u podmorju: u uvali Pržno i Tivatskom zalivu. U zoni morskog dobra, svo prirodno i graditeljsko naslijeđe, registrovano kao spomenici kulture, kao i sva evidentirana područja karakterističnih arhitektonskih i ambijentalnih obilježja, potrebno je tretirati posebnim uslovima.

5.3.2. PALATE TIVTA

Izuzetan kulturni, a potencijalno veliki turistički značaj imaju palate na prostoru opštine Tivat od kojih su dvije upisane u Registar kulturnih dobara

Kuća Verona

Ljetnjikovac Verona nalazi se u jednoj od nekada najljepših uvala tivatskog zaliva danas poznatoj kao uvala Račica. Zgrada je pripadala kotorskoj plemićkoj porodici Bizanti od koje je, zajedno sa svim posjedima porodice Bizanti u Tivtu, oko 1760. godine otkupio kapetan Anton Andrijin Verona iz Prčanja. U arhitektonskom smislu, ljetnjikovac čini centralna spratna kula i dva bočna krila koja su prvobitno bila prizemna, a kasnije im je nadozidan sprat. U prizemlju je nekada bio mlin za masline i druge ekonomske prostorije, dok je sprat bio stambeni. Ljetnjikovac je okruživalo veliko imanje sa zasadima voćki, vinove loze i povrtnjakom. Danas još uvijek postoji sačuvano gumno na samoj obali, a uz ljetnjikovac je nekada bio i mandrač. Ovaj ljetnjikovac na obali, okružen velikim imanjem nalazi se u podnožju uzvisine na kojoj je nekada stajao ljetnjiovac plemića Bizanti kome je u

potpunosti prepravkama promijenjen izvorni izgled u doba Austrougarske vladavine ovim prostorima. Ipak, cjelokupni prostor Župe koji obuhvata i ova dva imanja, je jedan od ambijentalno najvrijednijih prostora Tivta i posjeduje potencijale za različite sadržaje i funkcije potrebne gradu.

Kompleks Buća – Luković

Utvrdeni ljetnjikovac je pripadao poznatoj kotorskoj plemićkoj porodici Buća od koje je imanje i ljetnjikovac krajem XVIII vijeka otkupio Marko Luković, pomorski kapetan iz Prčanja. Nasljednici porodice Luković su dio svog imanja krajem XIX vijeka ustupili za gradnju Arsenala u Tivtu, čime su po prvi put izazvane krupne promjene izgleda prvobitne cjeline.

Kompleks Buća-Luković, su činili utvrđeni ljetnjikovac sa kulom, stambenom zgradom, ekonomskim objektom u kojem je bio mlin za masline, porodična kapela, vrijedan primjer vrtne arhitekture sa kolonadom od 130 kamenih subova sa monumentalnom ulaznom kapijom i visoki, kamenom zidani ogradni zid. U arhitekturi ljetnjikovca zapaža se nekoliko različitih faza gradnje. Najstariji sačuvani dio je kula; prema sačuvanom natpisu, kulu je dogradio 1548. godine majstor Vicencije, sin majstora Mihovila iz Lastve. Crkvice posvećena Sv. Mihovilu, koja predstavlja završni motiv pristupne staze od mora, sa kamenim stubovima i pergolom, izgrađena je u baroknom maniru. Sjeverno krilo uz kulu, nekada je bio mlin i ekonomski prostor. Stambena zgrada, postavljena sa južne strane kule, zadržala je svoj položaj i približno iste dimenzije tokom radikalne pregradnje koju je pretrpjela krajem XIX vijeka nakon izgradnje Arsenala u Tivtu. Izgradnjom ljetne pozornice sredinom XX vijeka u središnjem dijelu uređenog vrta, duž centralne staze koja je od mora vodila prema stambeno-ekonomskim zgradama i kuli, prekinuta je prirodna veza između sačuvanog originalnog portala u bunjatu, na ogradnom zidu imanja prema moru i reprezentativne cjeline kojoj je pripadao. Ljetnjikovac je danas jedan od najpoznatijih kulturnih prostora Tivta u kojem se nalazi muzej, galerija i mala ljetnja scena.

Pored ova dva ljetnjikovca koja uživaju zaštitu kao objekti upisani u Registar kulturnih dobara, na teritoriji Tivta postoji još niz ljetnjikovaca iz istoga perioda ili starijih, od kojih se neki i danas koriste za stanovanje dok su drugi ruševnom stanju. Svi oni su u privatnom vlasništvu što je ograničavajući faktor za njihovo korištenje i nerijetko razlog njihovoga propadanja.

5.4. KULTURNE MANIFESTACIJE U OPŠTINI TIVAT

U Tivtu se tokom godine organizuje i veliki broj javnih kulturnih manifestacija.

Bokeljska noć u Donjoj Lastvi

„Bokeljska noć“ je manifestacija koju tradicionalno tokom februara organizuje Bokeljska mornarica - Podružnica Tivat. Tokom muzičko-plesne manifestacije članovi Mornarice izvode prepoznatljivo i autentično „Bokeljsko kolo“, sa elementima igre sa srednjovekovnom simbolikom. Manifestacija „Bokeljska“ noć, za Tivćane i njihove goste predstavlja značajnu feštu koja iz godine u godinu nudi raznovrsne sadržaje: kulturno-umjetnički program, prezentaciju bokeške kuhine i sve one sadržaje kojima je cilj očuvanje bogate tradicije Boke Kotorske.

Tradicionalni lastovski karneval

Održava se nedjeljom, u mjesecu februaru u Donjoj Lastvi. Povorka sa maskama i Karnevalom, tradicionalno iz Sedmog kvarta kreće ka mulu u Donjoj Lastvi, ispred crkve Svetog Roka, mjestu na kojem će Karneval biti osuđen za sve prošlogodišnje nedaće bez prava žalbe. U karnevalskoj povorci svake godine se nađe i Gradska muzika Tivta, kao i mažoretke raznih plesnih klubova.

Nakon suđenja i spaljivanja lastvovskog krnevala, fešta se nastavlja u hotelu „Kamelija“, malim maskenbalom za djecu i maskenbalom za odrasle, na kome se dodjeljuju nagrade najboljim maskama. Organizator manifestacije je nevladina organizacija „Harlekin“.

Žućenica fest

Žućenica fest je gastronomska manifestacija koja se održava u cilju prezentacije bokeljske kuhinje. Organizuju je već osam godina Organizacija žena Tivta i Radio Tivta. Na ovom festivalu gastronomije i narodnog stvaralaštva mogu se probati maštovita jela od žućenice ili kako je neki zovu cikoriје, autohtone primorske divlje jestive trave. Poseban žiri ocjenjuje i nagrađuje kvalitet jela, najbolje aranžmane i dekoracije, a potom je jedan dio večeri posvećen zabavnom programu u kome učestvuju mažoretke Tivta, Gradska muzika Tivta, i mnogi drugi izvođači/ce.

Dan mladosti

Ova svečanost se održava svake godine 25. maja, kada je u nekadašnjoj SFRJ obilježavan rođendan jugoslovenskog predsjednika Josipa Broza Tita. U Tivtu se 25. maja okupi preko 5.000 ljudi, među kojima veliki broj mladih, djece i starijih - uglavnom jugo-nostalgicara. U

okviru programa proslave „Dana mladosti“ izvodi se nekadašnja jugoslovenska himna „Hej Sloveni“, organizuje slet, kulturno–zabavni program, igraju se prijateljske fudbalske utakmice, organizuju sportska takmičenja, a posjetioci imaju priliku da vide i aeromiting. Prema pravilima, kroz nekoliko crnogorskih gradova organizuje se tradicionalno nošenje „Štafete mladosti“, koja na kraju stiže u Tivat. Štafetu, napravljenu od maslinovog drveta (koja simbolizuje mir) i koja treba da opomene da se krvavi događaji koji su razorili Jugoslaviju više ne ponavljaju, nose srednjoškolci/ke i studenti/kinje. Organizator Dana mladosti je nevladina organizacija Konzulat SFRJ.

Turistički cvijet

Ova tradicionalna manifestacija za cilj ima animiranje građana/ki da daju svoj doprinos uređenju grada u susret ljetnoj turističkoj sezoni. Organizuje je Turistička organizacija Tivta svake godine početkom maja. Praćena je kulturno-zabavnim programom, a završava se svečanom dodjelom nagrada najboljim kandidatima/njama. Zahvaljujući ovoj manifestaciji Tivat postaje prepoznatljiv po uređenim zelenim i hortikulturno tretiranim površinama.

Tivatsko kulturno ljeto

Ovo je najznačajnija kulturna manifestacija u Tivtu, koja se održava od sredine juna do kraja avgusta. Od 2011. godine organizuje se pod zbirnim nazivom „Purgatorije“. Tivatsko kulturno ljeto posebno je interesantno zadnjih godina, jer se za vrijeme njegovog trajanja mogu vidjeti veoma dobri pozorišni komadi i predstave, od kojih je značajan broj nastao u produkciji Centra za kulturu Tivat, organizatora ove manifestacije. Najveći broj predstava odvija se na tivatskoj ljetnjoj pozornici, smještenoj u ljetnjikovcu Buća, u blizini centra Tivta. Takođe, sadržaji manifestacije Tivatskog kulturnog ljeta obiluju gostovanjima različitih i veoma kvalitetnih domaćih i stranih pozorišnih trupa, predstavama, performansima, književnim večerima, likovnim izložbama i sl.

Fešte na plaži

Fešte na plaži su tradicionalan tivatski način zabave na otvorenom. Dešavaju se u ljetnjim mjesecima. Često se dio tih manifestacija organizuje u samom centru Tivta, a podrazumijeva koncerte tivatskih muzičkih bendova i druge kulturno-zabavne programe. Takođe, jedan broj fešti na otvorenom dešava se u i mjestima nadomak Tivta kao što su: Donja Lastva, Plavi horizonti... Ljetnje manifestacije sadrže različite vidove kulturno-umjetničkih i zabavnih programa, koncerte lokalnih kulturno–umjetničkih društava, fešte od ribe i vina, prezentaciju mediteranske kuhinje... Cilj tivatskih fešti na otvorenom je prezentacija Tivta kao turističkog, kulturnog i mediteranskog mjesta Boke Kotorske i crnogorskog primorja uopšte.

Fešta od rogača

Turističko-propagandna ponuda Tivatske rivijere bogatija je od 2010. godine za novu manifestaciju pod nazivom „Fešta od rogača”. Manifestacija se održava sredinom jula. Feštu organizuju NVO „Hrvatska krovna zajednica”, Opština Tivat i Turistička organizacija Tivta, a čitava manifestacija posvećena je biljci rogaču od koje su na primorju nekada proizvođeni brašno, kolači i rakija. Stablo rogača, koje je još davne 1886. godine, prije udaje i odlaska u Ameriku, posadila mještanka Nina Stjepčević, a koje je, zbog svoje ambijentalne vrijednosti zaštićeno od strane Opštine Tivat, predstavlja centralni motiv manifestacije. Program je obogaćen kulturno-zabavnim sadržajima, a gosti, uživajući u predivnim zvucima muzike, imaju mogućnost da degustiraju prženu, pečenu i slanu ribu, vino, rakiju i slatkiše od rogača.

Boćarska olimpijada

Boćarska olimpijada predstavlja interesantnu tradicionalnu sportsku manifestaciju koja se u Tivtu održava u ljetnjem periodu (jul/avgust). Specifična je i atraktivna zbog starih narodnih pravila igre, pa samim tim predstavlja i turističku atrakciju. Na tivatskoj boćarskoj olimpijadi, osim takmičara iz Tivta, učestvuju i takmičari iz velikog broja gradova iz Crne Gore, kao i iz inostranstva. Boćanje je u primorskim gradovima, a posebno u Tivtu, tradicionalni sport koji stremi sve većoj popularizaciji kao najstarija manifestacija koja se u gradu održava.

Lastovske svečanosti

Ova manifestacija se tradicionalno organizuje u avgustu, u Gornjoj Lastvi, nadomak Tivta. Organizatori „Lastovskih svečanosti” su Kulturno-turističko i zavičajno društvo „Napredak”, te tivatski Centar za kulturu. Prve subote avgusta održava se glavna fešta „Lastovskih svečanosti”. Festu čine: kulturno-umjetnički programi, kolo „Bokeljske mornarice” uz pratnju Glazbeno-prosvjetnog društva „Tivat”.

Mnogobrojni domaći i strani gosti, te građani/ke Tivta, koji posjećuju manifestaciju, uživaju u slušanju izvornih lastovskih pjesama, kao i u tradicionalnim plesovima poznatijim kao lastovsko i škaljarsko narodno kolo.

Veoma interesantan sadržaj „Lastovskih svečanosti” su i „Večeri u mlinu”, posvećene klapskim pjesmama (tradicionalnom načinu pjevanja koje je zastupljeno u Boki i Dalmaciji). Takođe, svake godine posjetioci mogu prisustovati izložbama slika tivatskih likovnih stvaralaca. Kao i većina drugih manifestacija u Tivtu, i „Lastovske svečanosti” imaju za cilj očuvanje i njegovanje kulturnog nasljeđa Boke i Tivta.

Novembarski dani kulture

Novembarski dana kulture organizuju se 21. novembra povodom dana Opštine Tivat. U okviru ove manifestacije održavaju se razne izložbe, poetske večeri, pozorišne predstave, koncerti u okviru redovnog programa Centra za kulturu Tivat u toku zimskog perioda.

6. KULTURNE PRAKSE GRAĐANA I GRAĐANKI OPŠTINE TIVAT

Važan dio analize trenutnog stanja u kulturi opštine Tivat predstavlja analiza kulturnih potreba, kulturnih navika, ukusa, znanja o kulturi, posjedovanja kulturnih objekata i opreme građana/ki opštine, te njihove ocjene kulturne ponude u opštini. Ove fenomene objedinjeno smo nazvali kulturnim praksama građana i građanki Opštine Tivat.

Istraživanje je bilo dizajnirano kao telefonsko anketno istraživanje sa 31 pitanjem na neproporcionalnom stratifikovanom uzorku od po 250 ispitanika/ca u sve tri opštine u Boki Kotorskoj (ukupno 750 ispitanika/ca). Anketirano je ukupno 668 ispitanika/ca (89,1% planiranog uzorka), od toga je u opštini Tivat anketirano 218 ispitanika/ca (87,2% planiranog uzorka), a u opštinama Herceg Novi i Kotor po 225 ispitanika/ca (90% planiranog uzorka).

U upitniku su pored prikupljanja osnovnih socio-demografskih podataka za ispitanike/ce (i njihove roditelje i supružnike) od ispitanika/ca traženi i odgovori koji se tiču njihovih kulturnih potreba, njihovih kulturnih navika, ukusa, posjedovanja kulturnih dobara (knjiga) i njihova ocjena kulturne ponude u opštini i drugih djelovima Boke. Za potrebe strateškog planiranja, analizirali smo kulturne navike građana i građanki opštine Tivat, njihove ukuse i ocjenu kulturne ponude u opštini.

Podaci o uzorku

Istraživanje je dizajnirano kao telefonsko anketno istraživanje sa 31 pitanjem na neproporcionalnom stratifikovanom uzorku od po 250 ispitanika/ca u sve tri opštine u Boki Kotorskoj (ukupno 750 ispitanika/ca). U opštini Tivat anketa je obavljena u naseljima Tivat, Lastva-Seljanovo, Lepetane, Gradiošnica, Krasići i Krtoli. U opštini Kotor anketirani su ispitanici/ce sljedećih naselja: Kotor, Dobrota, Ljuta, Orahovac, Perast, Risan, Stoliv, Morin, Prčanj, Radanovići i Lastva Grbaljska. A u opštini Herceg Novi, anketiranje je vršeno u Herceg Novom, Zeleniki, Kumboru, Meljinama, Igalu, Bijeloj, Đenovićima, Baošićima, Podima i Toploj.

Socio-demografski podaci o ispitanicima/cama na nivou čitavog regiona Boke i opština Herceg Novi, Kotor i Tivat mogu se vidjeti u tabelama 6-9.

Tabela 6A – Pol ispitanika/ca (Boka Kotorska)

	No	%	Valid %
Ženski pol	379	56,7%	56,8%
Muški pol	288	43,1%	43,2%
Nema pod.	1	0,1%	
TOTAL	668	100%	100%

Tabela 6B – Pol ispitanika/ca (opštine u Boki Kotorskoj)

Pol	opština Kotor		opština Tivat		Opština Herceg Novi	
	No	valid %	No	valid %	No	valid %
ženski	140	62,2%	126	57,8%	113	50,4%
muški	85	37,8%	92	42,2%	111	49,6%
total	225	100%	218	100%	224	100%

Ono što se u tabelama 6 može uočiti jeste disproporcionalno prisustvo pripadnica ženskog pola, posebno u opštini Kotor. Na nivou čitave Boke Kotorske, prema rezultatima popisa iz 2003. godine živi 69.611 stanovnika, od čega 36.020 žena (51,7%). Iako je u opštini Kotor taj procenat i nešto viši (52,6%), ovu disproporciju treba imati u vidu u tumačenju rezultata koji se tiču kulturnih praksi.

Tabela 7A – Starost ispitanika/ca (aritmetička sredina i standardna devijacija)

	No	mean	Std.deviation.
Boka Kotorska	668	45,48	17,21
Opština Kotor	225	49,44	17,74
Opština Tivat	218	49,70	17,01
Opština Herceg Novi	225	37,46	13,77

Tabela 7B – Starosne grupe ispitanika/ca (Boka Kotorska)

Starost	No	%	valid %
18 do 30 godina	160	24,0%	24,0%
31 do 45 godina	182	27,2%	27,3%
46 do 65 godina	229	34,3%	34,4%
65+ godina	95	14,2%	14,3%
n.p.	2	0,3%	
Total	668	100%	100%

Tabela 7C – Starosne grupe ispitanika/ca (opštine u Boki Kotorskoj)

Starost	opština Kotor		opština Tivat		opština Herceg Novi	
	No	%	No	%	No	%
18 – 30 godina	40	17,9%	33	15,1%	87	38,7%
31 – 45 godina	49	22,0%	52	23,9%	81	36,0%

46 – 65 godina	92	41,3%	91	41,7%	46	20,4%
65 + godina	42	18,8%	42	19,3%	11	4,9%
Total	223	100%	218	100%	225	100%

Tabela 8A – Obrazovanje ispitanika/ca (Boka Kotorska)

Obrazovanje	No	%
Nepotpuna osnovna škola	9	1,3%
Osnovna škola	34	5,1%
Srednja stručna škola	316	47,3%
gimnazija	49	7,3%
Viša škola	92	13,8%
Fakultet	155	23,2%
Magisterijum/specijalizacija	10	1,5%
Doktorat	3	0,5%
Total	668	100%

Tabela 8B – Obrazovanje ispitanika/ca (opštine Boke Kotske)

Obrazovanje	opština Kotor		opština Tivat		opština Herceg Novi	
	No	valid %	No	valid %	No	valid %
Nepotpuna osnovna škola	4	1,8%	5	2,3%	0	0,0%
Osnovna škola	15	6,7%	12	5,5%	7	3,1%
Srednja stručna škola	104	46,2%	116	53,2%	96	42,7%
Gimnazija	17	7,6%	12	5,5%	20	8,9%
Viša škola	32	14,2%	30	13,8%	30	13,3%
Fakultet	49	21,8%	39	17,9%	67	29,7%
Magisterijum/specijalizacija	2	0,2%	4	1,8%	4	1,8%
Doktorat	2	0,2%	0	0	1	0,5%
Total	225	100%	218	100%	225	100%

U uzorku na nivou Boke Kotske nalazi se gotovo četvrtina visokoobrazovanih ispitanika/ca (23,2% sa završenim fakultetom; 1,5% sa magisterijumom i još 0,5% ispitanika/ca sa doktoratom), što je tri puta više od prisustva visokoobrazovanih u populaciji. Ta velika zastupljenost obrazovanih posebno je primjetna u uzorku iz opštine Herceg Novi u kome je bilo više od 30% ispitanika/ca sa visokim obrazovanjem.

Tabela 9A – Zanimanje ispitanika/ca (Boka Kotska)

Grupe zanimanja	No	%	valid %
poljoprivrednici i NKV radnici	67	10,0%	11,0%
kvalifikovani radnici	127	19,0%	20,8%
niži stručnjaci	130	19,5%	21,3%
službenici	48	7,2%	7,9%
mali privrednici	100	15,0%	16,4%
stručnjaci	112	16,8%	18,3%
rukovodioci i veliki privrednici	27	4,0%	4,4%
n.p.	58	8,5%	
total	668	100%	100%

Tabela 9B – Zanimanje ispitanika/ca (opštine Boke Kotorske)

Grupe zanimanja	Opština Kotor		Opština Tivat		Opština Herceg Novi	
	No	valid %	No	valid %	No	valid %
poljoprivrednici i NKV radnici	28	15,0%	23	11,4%	16	7,2%
kvalifikovani radnici	36	19,3%	73	36,1%	18	8,1%
niži stručnjaci	46	24,6%	26	12,9%	58	26,1%
službenici	8	4,3%	17	8,4%	23	10,4%
mali privrednici	17	9,1%	34	16,8%	49	22,1%
stručnjaci	42	22,5%	21	10,4%	49	22,1%
rukovodioci i veliki privrednici	10	5,3%	8	4,0%	9	4,1%
Total	187	100%	202	100%	222	100%

Mi smo izvornu skalu zanimanja korišćenu u istraživanju (sa 57 modaliteta) rekodirali u sedam grupa zanimanja. Pri razvrstavanju u grupe zanimanja vodili smo računa da ispitanici/ce koji njima pripadaju imaju približne nivoe obrazovanja, prihoda i da su njihovi uslovi rada slični, kao i o tome koji su osnovni resursi (ekonomski, organizacioni, kulturni, manuelni) na koje se oni/one u svojim radnim i životnim strategijama oslanjaju.

Ono što u tabelama 9 upada u oči jeste nepostojanje, među grupama zanimanja, kategorije izdržanih lica: nezaposlenih, domaćica, penzionera, učenika i studenata. Tamo gdje je to bilo moguće, oni su rekodirani i to ne bez razloga. U ispitivanjima kulturnih praksi status nezaposlenih lica više prikriva nego što pomaže analizi. Kulturne dispozicije se formiraju prilično sporo (tokom perioda primarne socijalizacije – u porodici i sa grupama vršnjaka/kinja i kasnije tokom školovanja i na radnom mjestu) i prilično sporo mijenjaju. Status nezaposlenog lica (i odsustvo ili smanjenje prihoda koji ga prate) često mijenja nivo participacije u javnoj sferi (mada i to ne nužno – u odnosu na kulturne programe koji nijesu skupi ili su besplatni – posjete biblioteci, umjetničkim galerijama ili kulturnim spomenicima), ali malo ili nimalo ne utiče na participaciju u privatnoj sferi (čitanje knjiga, novina, bavljenje hobijem, gledanje televizora, slušanje radija, korišćenje kompjutera) i nema uticaja na ukus ispitanika/ca. Takođe status nezaposlenog inženjera/ke, profesora/ke gimnazije i nekvalifikovanog radnika/ce se isuviše razlikuju da bi mogli biti obuhvaćeni jednim skupom - nezaposlenih. Mi smo u istraživanju od ispitanika/ca tražili pet grupa podataka koji se tiču zanimanja: zanimanja ispitanika/ca i trenutnog radnog mjesta ispitanika/ca, zanimanja njegovih/njenih roditelja i zanimanja supruga/supruge. Tamo gdje su postojali validni podaci, penzionere/ke smo kodirali prema njihovim prethodnim zanimanjima, podatke o učenicima/cama i studentima/kinjama rekodirali smo prema zanimanju njihovih roditelja, a o nezaposlenima prema zanimanju njihovih zaposlenih supružnika. Podatke o statusu nezaposlenih lica dobili smo uz pomoć pitanja o trenutnom radnom mjestu ispitanika/ca i njihov broj prevazilazi 58 ispitanika/ca koji nijesu dali podatke o zaposlenju (pretpostavka je, zato jer su nezaposleni).

Ono što se takođe može uočiti u tabelama 9 jeste da je veliki broj visokoobrazovanih ispitanika/ca rezultirao i neproporcionalno velikim procentom stručnjaka/kinja u uzorku. Istovremeno, u uzorku se našao relativno mali broj službenika/ca, što je s jedne strane objašnjivo malobrojnošću zaposlenih u lokalnim samoupravama, a s druge strane, nestajanjem velikog broja društvenih preduzeća koja su međuvremenu ili propala ili su privatizovana. Promijenjena struktura zanimanja ogleda se u relativno velikom broju privatnih preduzetnika/ca (vlasnika/ca malih radnji i prodavnica), a srazmjerno veliki procenat kvalifikovanih radnika/ca u uzorku iz opštine Tivat, izražava njen do nedavno dominantni industrijski karakter.

S obzirom na to da se radi o neproporcionalnom uzorku, čiji cilj i nije bio dobijanje preciznih podataka o zastupljenosti određenih tipova ukusa ili stepena kulturne participacije, nego prije ustanovljenje osnovnih trendova, odlučili smo se da pri analizama ne vršimo ponderisanje. Za vrstu i tipova analiza koje smo vršili, dobijeni uzorak je bio zadovoljavajući.

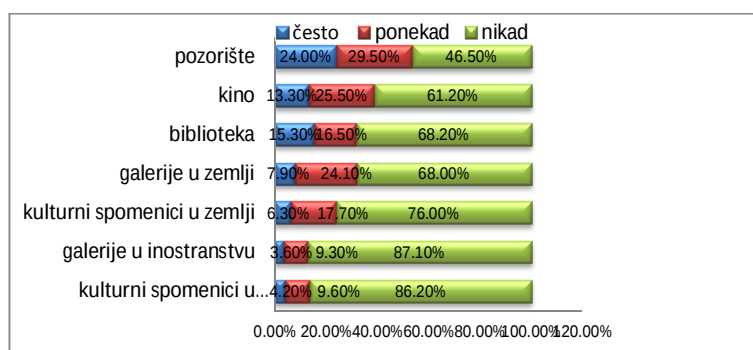
Željeli smo da skrenemo pažnju na disproporcije koje su se njemu mogle uočiti, zato što se zna kako se ovi tipovi odstupanja odražavaju na kulturne prakse. Poznato je, naime, da je starost ispitanika/ca jedan od najvažnijih prediktora kulturne participacije i da učestalost kulturne participacije (posebno u javnoj sferi) opada sa godinama. Godine ispitanika/ca, naravno, imaju uticaja i na tipove ukusa – vezano za kulturne forme (muzičke, filmske, književne žanrove) koji su bili dostupni i popularni u vrijeme formiranja njihovog ukusa. Takođe gotovo sva istraživanja pokazuju da su pripadnice ženskog pola sklonije tradicionalnim umjetničkim formama od popularnih. A vjerovatno da je osnovni nalaz svih istraživanja kulturne participacije da je obrazovanje najvažniji prediktor kulturnih praksi. Visokoobrazovani ispitanici/ce češće participiraju u kulturnim događajima, raspolažu širim znanjima o istoriji umjetnosti i umjetničkim konvencijama, češće od drugih imaju iskustva sa klasičnom umjetnošću, otvoreniji su prema različitim umjetničkim iskustvima i često kritičniji u odnosu na postojeću kulturnu ponudu. To jednostavno treba imati u vidu prilikom tumačenja dobijenih rezultata.

6.1. KULTURNE NAVIKE GRAĐANA I GRAĐANKI OPŠTINE TIVAT

Što se tiče faktičkih aktivnosti građana/ki u slobodnom vremenu, istraživanje je pokazalo da značajan broj anketiranih ne pohađa programe kulturnih institucija. Tako npr. gotovo polovina ispitanika/ca iz uzorka u čitavoj Boki nije tokom 12 mjeseci prije anketiranja bila u pozorištu, više od 60% njih nije bilo u kinu, skoro 70% ispitanih nije koristilo usluge biblioteke niti posjetilo umjetničke galerije u zemlji. A više od 85% njih nije bilo u umjetničkim galerijama, niti je pak posjetilo kulturne spomenike u inostranstvu (vidi grafikon 10). Na drugoj strani, onih koji često pohađaju programe kulturnih institucija ili

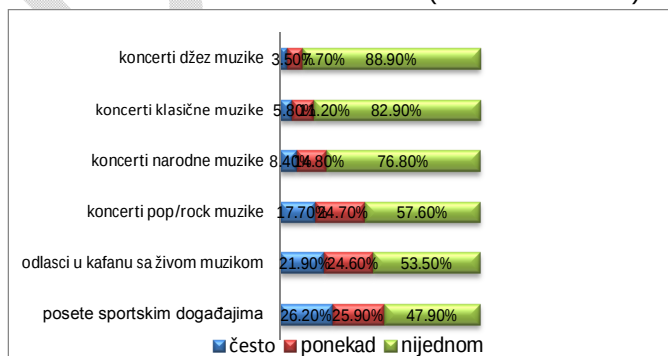
obilaze kulturne spomenike (u našem istraživanju više od 4 puta godišnje) ima manje od 10% kada su u pitanju umjetničke galerije, oko 15% za biblioteke i bioskope i do 25% kada je u pitanju pozorište.

GRAFIKON 10 – KOLIKO SU PUTA UČESTVOVALI U NAVEDENIM AKTIVNOSTIMA U 12 MJESECI PRIJE ANKETIRANJA (BOKA KOTORSKA)

Slične pravilnosti se mogu uočiti i kada su u pitanju koncerti (pop/rok, džez, klasične, ali i narodne muzike). Više od 80% anketiranih iz sve tri opštine Boke nije bilo ni na jednom koncertu klasične muzike, dok se za narodnu muziku taj procenat kreće oko 75%. Jedino koncerti pop/rok muzike imaju nešto manji procenat apstinenata, koji je i dalje veći od polovine anketiranih. Među redovnim posjetiocima koncerata ima 3,5% onih relativno često idu na koncerte džez muzike; 5,8% ispitanika/ca koji posjećuju koncerte klasične muzike i 8,5% anketiranih koji posjećuju koncerte narodne muzike. Skoro 20% anektiranih bilo je u 12 mjeseci prije anketiranja više od četiri puta na koncertima pop/rok muzike (grafikon 11).

GRAFIKON 11 – KOLIKO SU PUTA UČESTVOVALI U NAVEDENIM AKTIVNOSTIMA U 12 MJESECI PRIJE ANKETIRANJA (BOKA KOTORSKA)

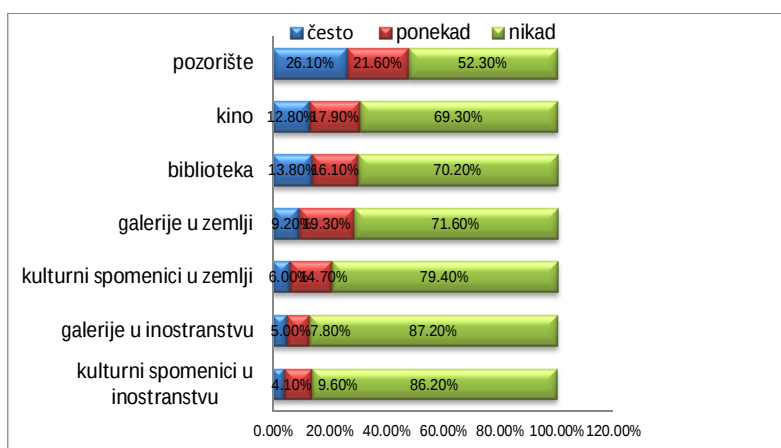
Kao alternativne aktivnosti u slobodnom vremenu (u odnosu na kulturnu participaciju) u upitniku smo ponudili posjete sportskim događajima i odlaske u kafane/restorane sa živom muzikom. Iako je procenat onih koji su na ovaj način koristili slobodno vrijeme značajno veći (26,2% često odlazi na sportske događaje, a još 25,9% povremeno; dok 21,9% često odlazi u kafanu/restoran sa živom muzikom i još 24,6% to čini povremeno), ipak je procenat neaktivnih u čitavom regionu Boke dosta veliki (47,9% nije bilo na sportskim događajima godinu dana prije anektiranja i 53,5% nije odlazilo u kafane/restorane gdje su mogli da slušaju muziku uživo).

Specifičnosti u domenu kulturne participacije u opštini Tivat (grafikoni 12 i 13) vezane su za česte posjete pozorištu, rjeđe odlaske na koncerte klasične muzike u odnosu na druge dvije opštine i manji procenat onih koji povremeno posjećuju umjetničke izložbe. Tome treba dodati i da je u opštini Tivat manji procenat onih koji odlaze u kafane/restorane u kojima se uživo svira.

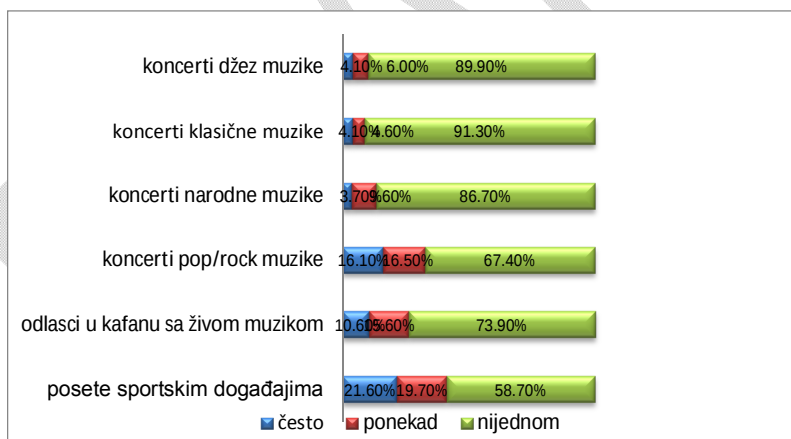
Među anketiranim iz opštine Tivat je gotovo dvostruko više onih koji često odlaze u pozorište nego u Kotoru (26,1%). Kad se tome doda još 21,6% onih koji su pogledali poneku pozorišnu predstavu, dolazimo do podatka da gotovo polovina uzorka iz opštine Tivat učestvuje u pozorišnom životu. Tome sasvim sigurno doprinosi i pozorišni festival „Purgatorije“ i ukupna djelatnost Centra za kulturu Tivat.

Procenat onih koji često posjećuju izložbe vizuelnih umjetnosti sličan je onome u opštinama Kotor i Herceg Novi (9,2%), ali je procenat ispitanika/ca koji povremeno odlaze u umjetničke galerije/muzeje je značajno niži nego u Kotoru (19,3%). Iako ni u druge dvije opštine procenat onih koji odlaze na koncerte klasične muzike nije posebno visok, on je ipak najniži u Tivtu (9,1,3%). Anketirani iz opštine Tivat takođe značajno rjeđe odlaze u kafane u kojima svira „živa muzika“, što je opet vjerovatno vezano i sa tim koliko takvih restorana u gradu ima.

GRAFIKON 12 – KOLIKO SU PUTA UČESTVOVALI U NAVEDENIM AKTIVNOSTIMA
U 12 MJESECI PRIJE ANKETIRANJA (OPŠTINA TIVAT)

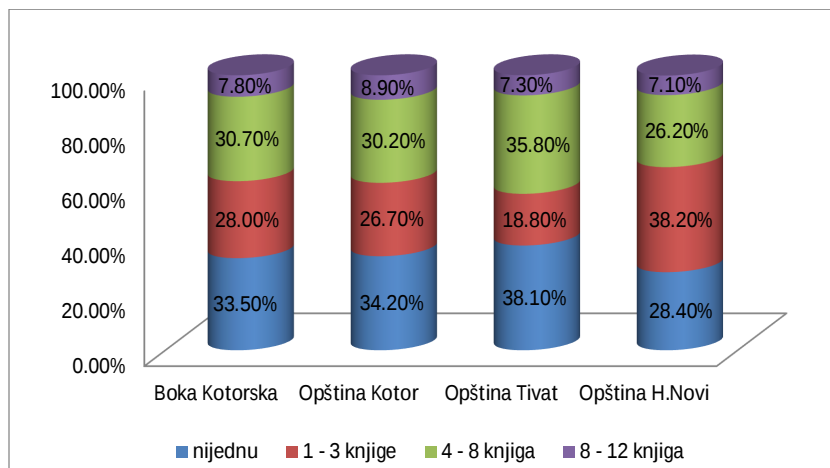

GRAFIKON 13 – KOLIKO SU PUTA UČESTVOVALI U NAVEDENIM AKTIVNOSTIMA
U 12 MJESECI PRIJE ANKETIRANJA (OPŠTINA TIVAT)

Druga sfera u kojoj smo vršili istraživanje bio je domen privatne (*in-door*) kulturne potrošnje, koju smo operacionalizovali kroz pitanje o broju pročitanih knjiga za vlastito zadovoljstvo, u istom ovom periodu (12 mjeseci prije anketiranja).

GRAFIKON 14 – KOLIKO SU KNJIGA PROČITALI ZA VLASTITO ZADOVOLJSTVO
U 12 MJESECI PRIJE ANKETIRANJA

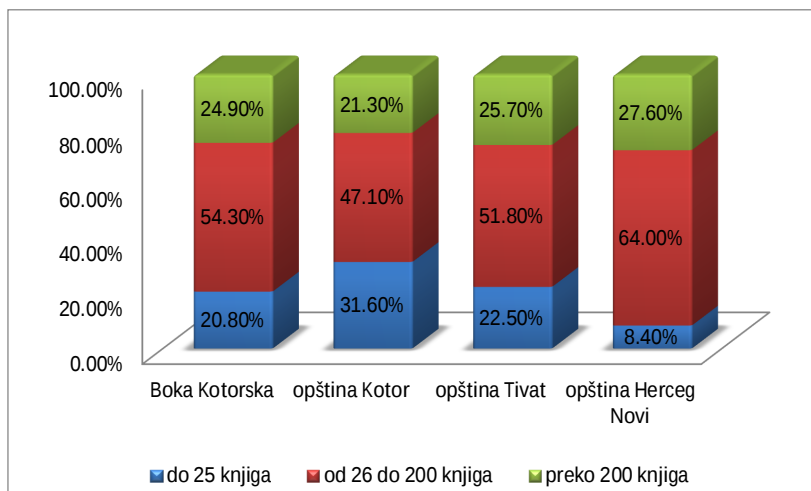

Kao što se može vidjeti iz grafikona 14, „čitalačku klasu“ (W. Grisvold) u regionu Boke Kotorske čini oko 10% ispitanika/ca. Oni spadaju u pasionirane čitače, koji prosječno čitaju jednu knjigu mesječno. Ni na ostalim nivoima čitanja nema nekih posebnih razlika između uzoraka iz opština Boke. Oni koji uopšte ne čitaju knjige čine oko trećinu uzorka (naveći procenat njih je Tivtu, a najmanji u Herceg Novom); procenat onih koji su u 12 mjeseci prije anketiranja pročitali bar jednu knjigu kreće se oko četvrtine uzorka (uz ponovo najveći procenat u Herceg Novom), da bi se i broj onih koji redovno čitaju, iako nijesu pasionirani ljubitelji knjige, ponovo kretao oko trećine anketiranih.

Iako pitanje o tome koliko su velike njihove kućne biblioteke ne spada u domen kulturne participacije u užem smislu, istraživanja pokazuju jasne pravilnosti između obima čitanja i posjedovanja knjiga. Izvorna skala ponuđena ispitanicima/cama uključivala je opcije 1) nemam knjiga u kući; 2) do 25 knjiga; 3) od 26 do 50 knjiga; 4) od 51 do 200 knjiga; 5) od 201 do 400 knjiga; 6) preko 400 knjiga. Nakon preliminarnih analiza, nju smo rekodirali u skalu sa tri mogućnosti: 1) kućne biblioteke do 25 knjiga; 2) biblioteke od 26 do 200 knjiga; i 3) kućne biblioteke sa više od 200 knjiga.

Rezultati prikazani u grafikonu 15 pokazuju posjedovanje biblioteka solidne veličine (od više od 200 knjiga) u domovima oko četvrtine anketiranih. Procenat onih čije su biblioteke prosječne veličine (između 26 i 200 knjiga) kreće se od 47,1% u opštini Kotor, do 64% anketiranih u opštini Herceg Novi. Ispitanika/ca koji ili ne posjeduju knjige u kući ili su njihove biblioteke jako male ima više od 30% u opštini Kotor, oko 20% u opštini Tivat i samo 8,4% u opštini Herceg Novi.

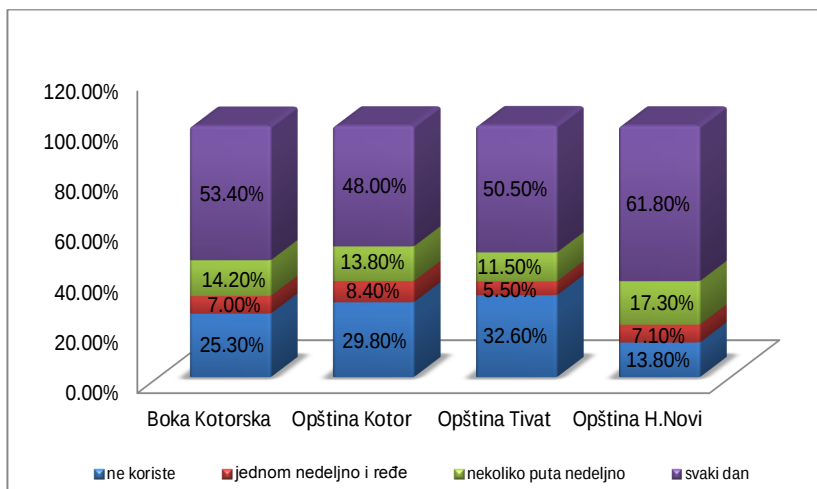
GRAFIKON 15 – VELIČINA KUĆNIH BIBLIOTEKA ISPITANIKA/CA

Posljednji segment kulturne participacije koji smo ispitivali u ovom istraživanju ticao se medijskih navika ispitanika/ca. Pošto je poznato da je gledanje televizije gotovo univerzalno (u gotovo svim istraživanjima širom svijeta kreće se između 95% i 100%), odlučili smo se da ispitamo korišćenje najnovijeg medija – kompjutera, a posredno i internet servisa. Zbog naknadnog uvida u značaj radio stanica u regionu Boke Kotorske (jednim dijelom i zbog nepostojanja lokalnih i regionalne televizijske stanice), žalimo što se u upitniku nije našlo pitanje o slušanosti radio stanica i programa, koje bi svakako trebalo uvrstiti u neko buduće istraživanje.

U grafikonu 16 može se vidjeti da polovina anektiranih (u sve tri bokeljske opštine) koristi kompjuter svakodnevno (u Opštini Herceg Novi je taj procenat čak 61,8%). Na drugoj strani, oko 30% ispitanika/ca u opštinama Kotor i Tivat uopšte ne upotrebljava kompjuter. U Herceg Novom kompjuter ne koristi samo 13,8% anketiranih. Grupe koje kompjuter upotrebljavaju povremeno (nekoliko puta nedjeljno ili jednom nedjeljno i rjeđe) čine zajedno 20%–25% uzorka u opštinama.

GRAFIKON 16 – KOLIKO ČESTO UPOTREBLJAVAJU KOMPJUTER

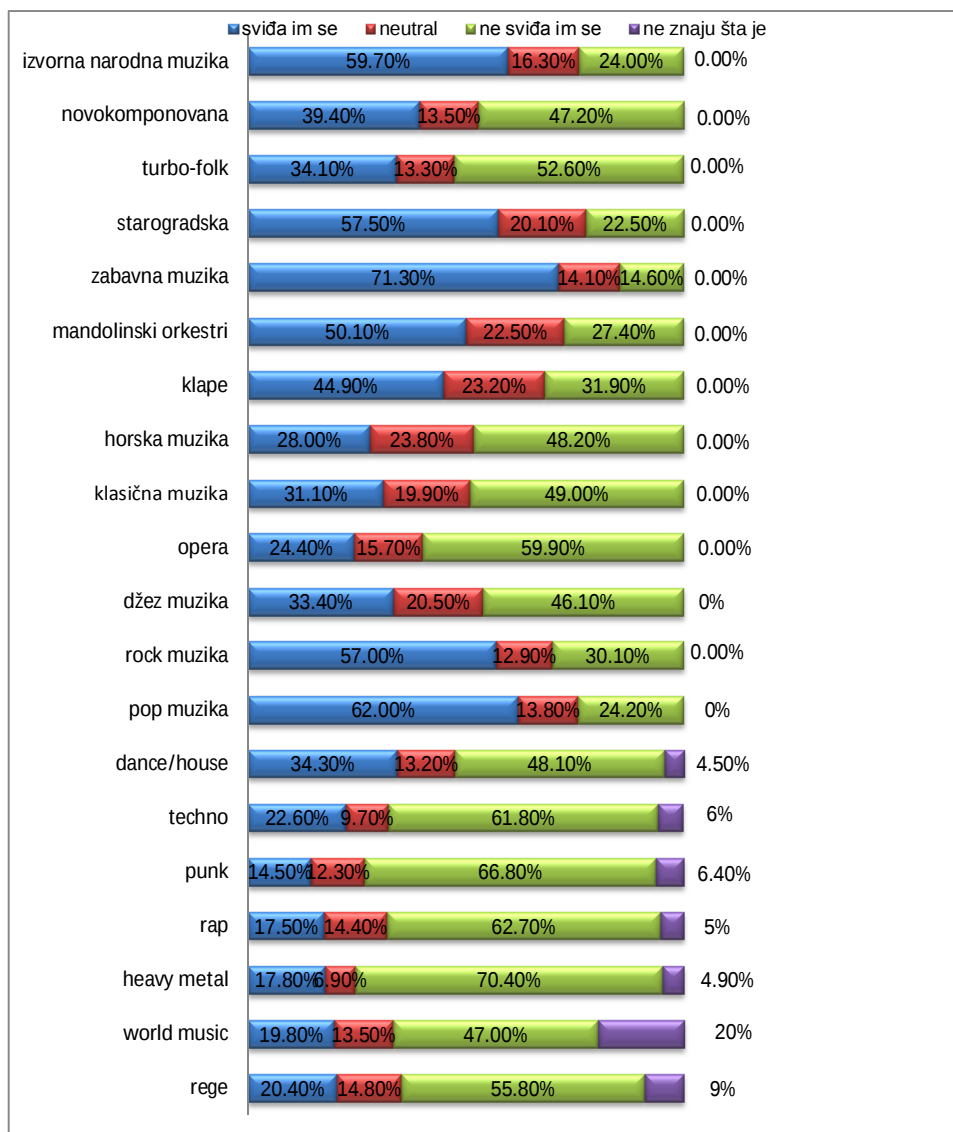
6.2. UKUSI GRAĐANA I GRAĐANKI OPŠTINE TIVAT

Druga bitna oblast koju smo ispitivali bile su estetske preferencije u oblasti muzike građana i građanki opštine Tivat. Kao što se može vidjeti na grafikonu 17, omiljeni muzički žanrovi u uzorku na nivou čitave Boke Kotorske su zabavna muzika 71,3%; pop muzika 62%; izvorna narodna muzika 59,7%; rok muzika 57% i starogradska muzika 57,5%.

Klasičnu muziku, operu i horsku muziku voli između 25% i 30% anketiranih, savremene forme popularne muzike (dens/haus, tehno, rep, hevi metal) između 15% i 35% anektiranih, a novokomponovanu muziku između 35 i 40%. Zanimljivo je da među anketiranimima na nivou čitavog regiona, broj onih kojima se sviđaju muzičke forme tipične za bokokotorski zaliv – muzika klapa i mandolinskih orkestara – kreće oko polovine anketiranih.

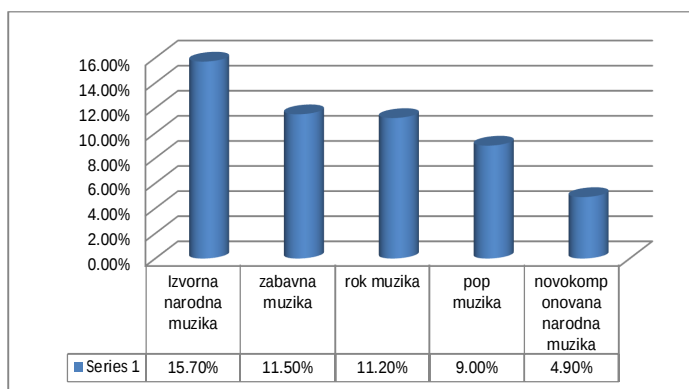
Kada se posmatraju njihovi odgovori u odnosu na sve ponuđene muzičke žanrove, najvećem broju ispitanika/ca iz čitave Boke Kotorske se sviđaju zabavna muzika (71,3%), pop muzika (62%), izvorna narodna muzika (59,7%), starogradska muzika (57,5%), rok muzika (57%) i muzika mandolinskih orkestara (50,1%). Još jedan važan muzički marker ovih prostora – muzika klapa – sviđa se grupi od 44,9% ispitanika/ca.

GRAFIKON 17 – MUZIČKI UKUS GRAĐANA I GRAĐANKI BOKE KOTORSKE

Kada smo od ispitanika/ca tražili da izdvoje samo jedan muzički žanr kao najomiljeniji, dobili smo podatke koji se mogu vidjeti na grafikonu 18. Najveći procenat ispitanika/ca je, kao svoj omiljeni žanr, naveo izvornu narodnu muziku, potom zabavnu i rok muziku, pop muziku i novokomponovanu narodnu muziku.

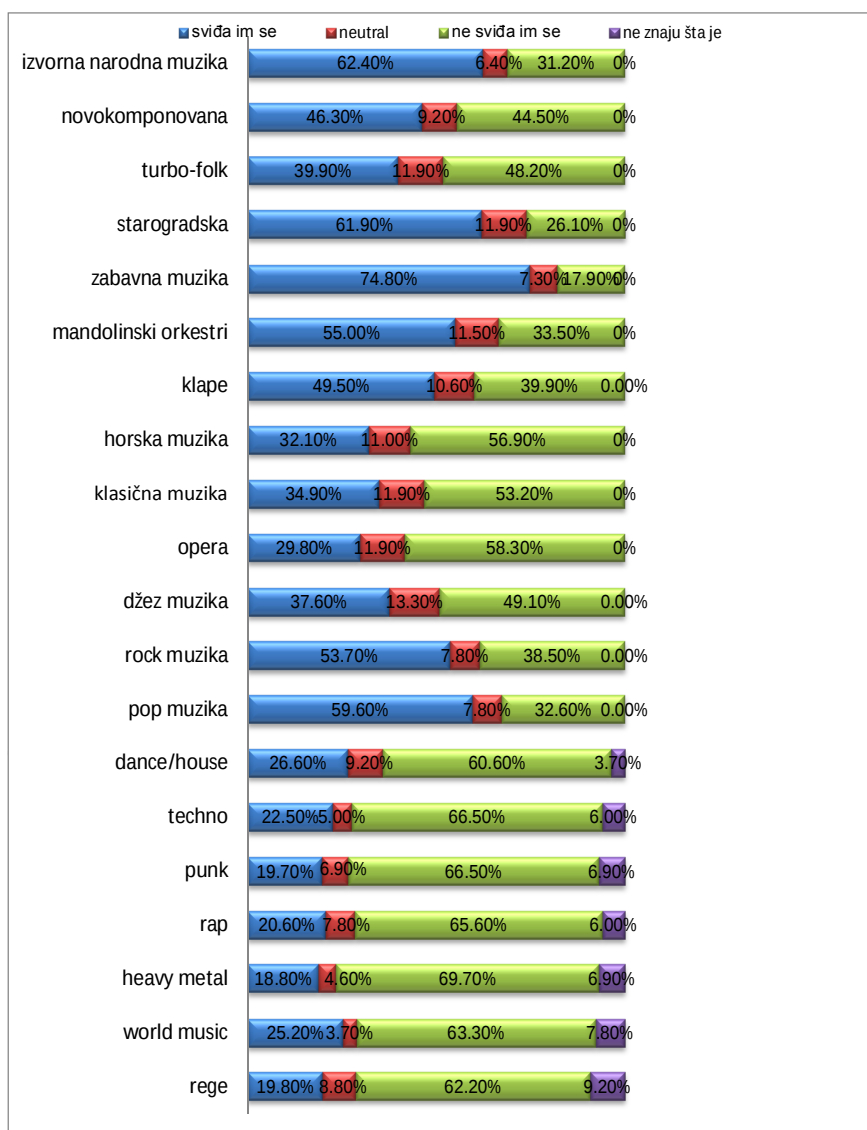
GRAFIKON 18 – OMILJENI MUZIČKI ŽANR GRAĐANA I GRAĐANKI
OPŠTINA BOKE KOTORSKE

U opštini Tivat najvećem broju ispitanika/ca se sviđa zabavna muzika (74,9%), potom izvorna narodna muzika (62,4%), starogradska muzika (61,9%), pop muzika (59,6%), mandolinski orkestri (55%), rok muzika (53,7%) i muzika klapa (49, 5%).

Ono što treba primijetiti vezano za muzički ukus građana i građanki opštine Tivat jeste upravo da su primjeri tipično bokeljskih muzičkih žanrova – mandolinskih orkestara i muzike klapa – popularniji u Tivtu nego u druge dvije opštine.

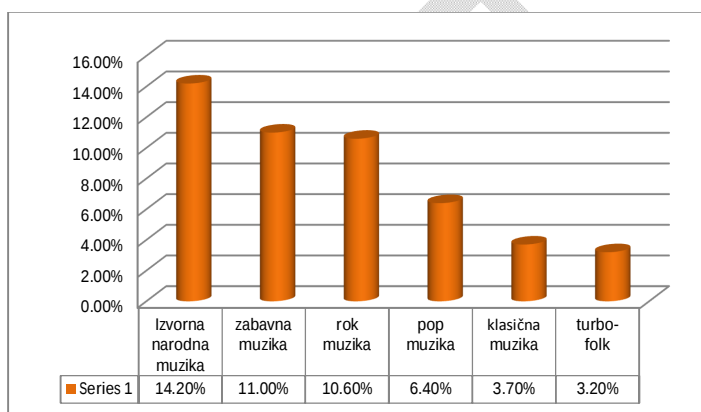
GRAFIKON 19 – MUZIČKI UKUS GRAĐANA I GRAĐANKI OPŠTINE TIVAT

Ono što je takođe specifičnost uzorka u opštini Tivat, jeste da su ispitanici/ce iz Tivta mnogo polarizovanije izražavali svoja stanovišta, nego ispitanici/ce iz druge dvije opštine.

Kao što se može vidjeti u grafikonu 19, anketirani iz Tivta su mnogo rjeđe izražavali neutralan stav (niti im se sviđa, niti im se ne sviđa – crveni stubići u grafikonima), nego su se prema muzičkim žanrovima određivali ili pozitivno ili negativno. Nemamo mehanizme da provjerimo da li je ova snažna podijeljenost prisutna i u populaciji u opštini Tivat ili je samo rezultat specifičnosti uzorka, tek trebalo bi je primijetiti. Tragovi ove podijeljenosti mogu se uočiti i pri izboru najomiljenijeg žanra, gdje su se samo u Tivtu među omiljenima u značajnijem obimu pojavila upravo dva takva muzička žanra koji snažno dijele publiku – turbo folk i klasična muzika.

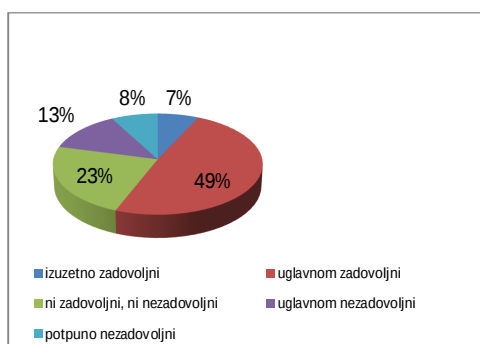
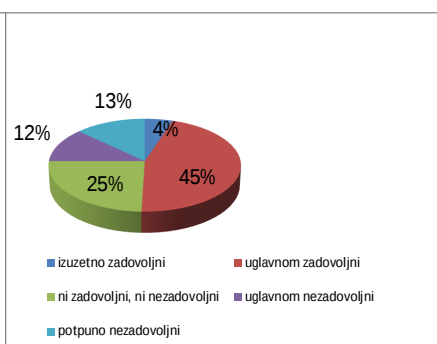
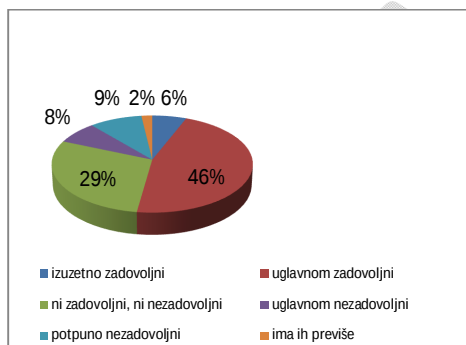
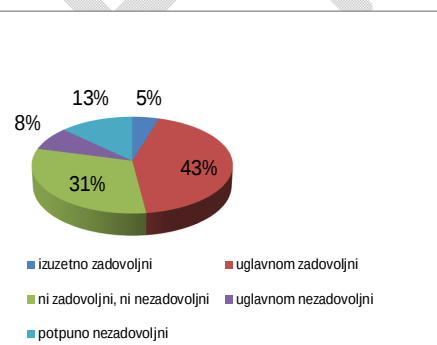
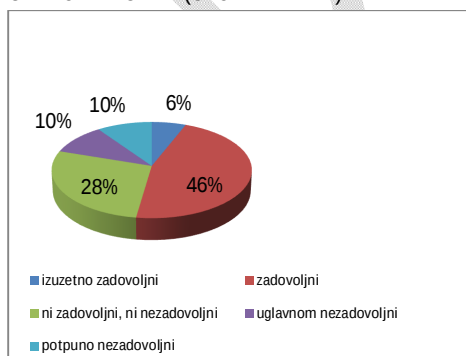
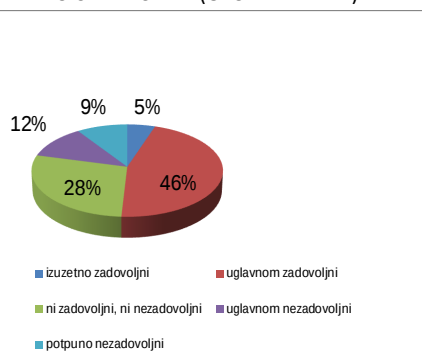
GRAFIKON 20 – OMILJENI MUZIČKI ŽANROVI GRAĐANA I GRAĐANKI OPŠTINE TIVAT

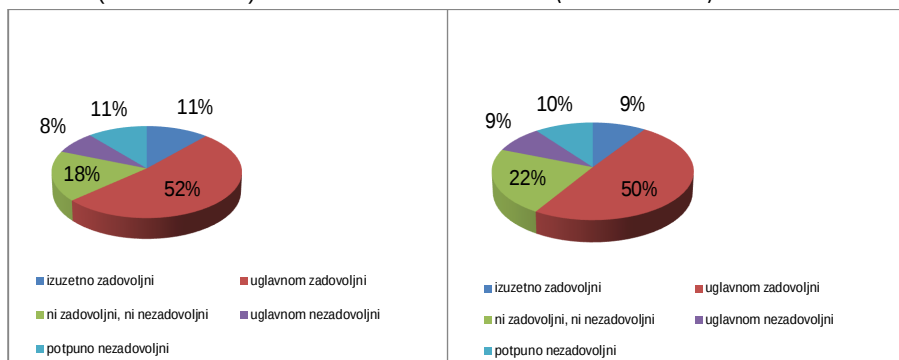
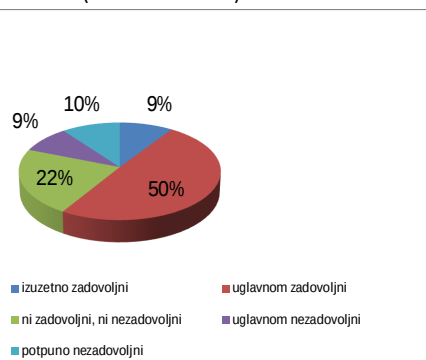
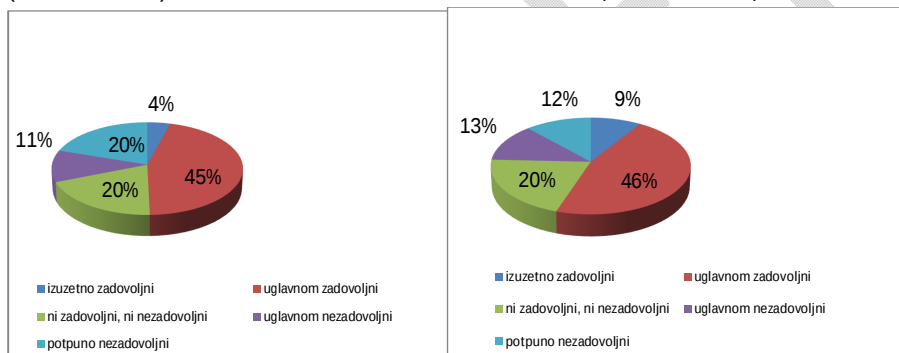
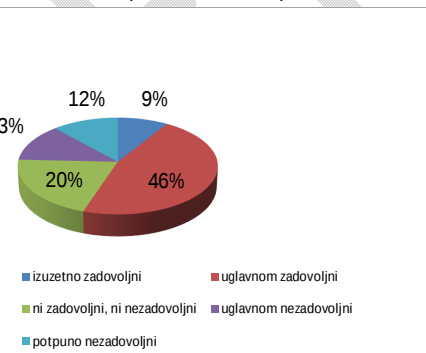
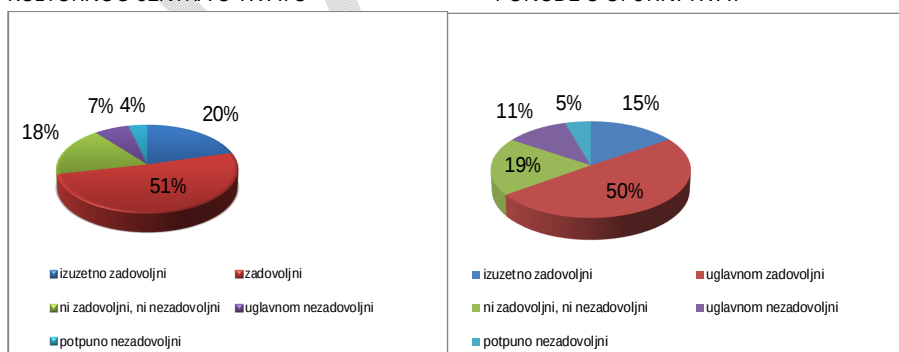
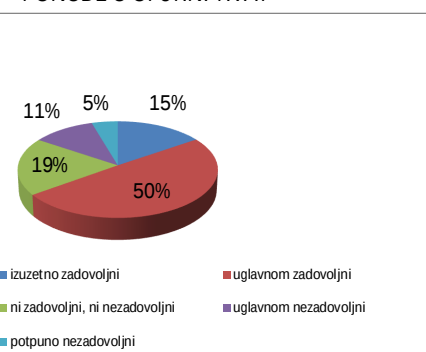

U odgovorima na pitanje koji je njihov najomiljeniji muzički žanr, među ispitanicima/cama u opštini Tivat je najviše bilo onih koji su se izjasnili za izvornu narodnu muziku (14,2%), zabavnu muziku (11,0%), rok muziku (10,6%), pop muziku (6,4%), klasičnu muziku (3,7%) i turbo-folk (3,2%).

6.3. OCJENA KULTURNE PONUDE

Posljednji aspekt istraživanja koji smo koristili u strateškom planiranju jeste ocjena kulturne ponude u opštini Tivat. Od ispitanika/ca smo tražili da navedu da li su zadovoljni brojem i kvalitetom pozorišnih predstava, književnih večeri, filmova, likovnih događaja, koncerata zabavne/pop muzike, koncerata rok muzike, koncerata narodne muzike, koncerata džez muzike, koncerata Gradske muzike i koncerata klasične muzike i da navedu svoj stav u rasponu od izuzetno sam zadovoljan/na, do uopšte nijesam zadovoljan/na, a bila je ostavljena i mogućnost da navedu da određenog tipa događaja (za njihov ukus) ima previše. Potom smo od njih tražili da, po istom modelu ocijene rad kulturnih institucija u svakoj od opština i da daju ocjenu ukupne kulturne ponude u opštini.

GRAFIKON 21 – OCJENA PONUDE KONCERATA
ZABAVNE/POP MUZIKE (OPŠTINA TIVAT)GRAFIKON 22 – OCJENA PONUDE KONCERATA
ROK MUZIKE (OPŠTINA TIVAT)GRAFIKON 23 – OCJENA PONUDE KONCERATA
NARODNE MUZIKE (OPŠTINA TIVAT)GRAFIKON 24 – OCJENA PONUDE KONCERATA
DŽEZ MUZIKE (OPŠTINA TIVAT)GRAFIKON 25 – OCJENA PONUDE KONCERATA
GRADSKJE MUZIKE (OPŠTINA TIVAT)GRAFIKON 26 – OCJENA PONUDE KONCERATA
KLASIČNE MUZIKE (OPŠTINA TIVAT)

GRAFIKON 27 – OCJENA POZORIŠNE
PONUDE (OPŠTINA TIVAT)GRAFIKON 28 – OCJENA PONUDE KNJIŽEVNIH
VEČERI (OPŠTINA TIVAT)GRAFIKON 29 – OCJENA PONUDE FILMOVA
(OPŠTINA TIVAT)GRAFIKON 30 – OCJENA PONUDE LIKOVNIH
DOGAĐAJA (OPŠTINA TIVAT)GRAFIKON 31 – OCJENA RADA
KULTURNOG CENTRA U TIVATUGRAFIKON 32 - OCJENA UKUPNE KULTURNE
PONUDE U OPŠTINI TIVAT

Rezultati prikazani u grafikonima 21 do 32 pokazuju da su ispitanici/ce iz opštine Tivat generalno zadovoljni kulturnom ponudom u svom gradu/opštini. Kulturnom ponudom zadovoljno je 65% ispitanika/ca, dok je nezadovoljno samo 15,7%. Stepenn zadovoljstva anketiranih je još viši kada su gradske institucije kulture (Centar za kulturu) u pitanju. Radom Centra za kulturu zadovoljno je 71,6% ispitanika/ca iz Tivta, a nezadovoljno samo 10,6%. Od posebnih segmenata umjetnosti ispitanici/ce iz Tivta su najzadovoljniji pozorišnom ponudom u svom gradu/opštini, potom ponudom književnih večeri (59,1%) i ponudom koncerata zabavne i pop muzike (56,0%). Ono čime su najmanje zadovoljni jeste ponuda koncerata džez muzike (47,9%), a najnezadovoljniji su ponudom filmova u kinima (31,0%)

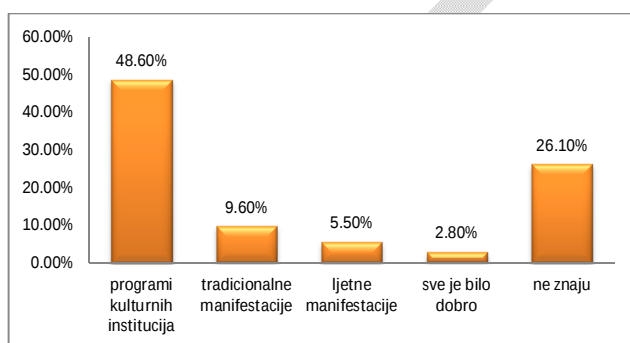
U cjelini gledano, kulturnom ponudom u svojoj opštini najzadovoljniji su ispitanici/ce iz Tivta, a najmanje ispitanici/ce iz Herceg Novom, dok je u opštini Kotor bilo najviše koji su navodili da nijesu ni zadovoljni, ni nezadovoljni kulturnom ponudom u gradu. Ocjena kulturne ponude je, kao što se može vidjeti, mjera koja zavisi od mnoštva činilaca i mora se dovesti u vezu sa faktičkom kulturnom ponudom da bi bila pouzdana. Na prvi pogled izgleda da je ovo ocjenjivanje, pored zadovoljstva kulturnom ponudom, bar na nivou uzorka, pokazalo i neke, da tako kažemo, specifičnosti lokalnih karaktera.

U opštini Tivat su takođe pripadnice ženskog pola koje smo anketirali, nešto zadovoljnije (70,6%) kulturnim životom grada od ispitanika iz ove opštine (57,1%). Pripadnici starijih grupa su i u Tivtu zadovoljniji kulturnom ponudom (70% grupe 46–65 godina i 69% grupe starije od 65 godina), a najnezadovoljniji su ispitanici/ce iz najmlađe grupe (24,2% grupe starosti između 18 i 30 godina). Čak 88,2% ispitanika/ca sa osnovnom školom je zadovoljno kulturnom ponudom u Tivtu, a među grupama zanimanja najzadovoljniji su mali privrednici (76,5%), kvalifikovani radnici (65,3%), službenici (64,7%), stručnjaci 61,9%. Da su nezadovoljni kulturnom ponudom u opštini Tivat izjasnilo se najviše nižih stručnjaka (26,9%). U opštini Tivat što su ispitanici/ce bogatiji to su zadovoljniji kulturnom ponudom – kulturnom ponudom je zadovoljno 83,3% ispitanika/ca čiji su prosječni mjesečni prihodi po članu domaćinstva viši od 1000 EUR; 75,9% ispitanika/ca čiji su prihodi po članu domaćinstva između 500 i 1000 EUR; 71,6% ispitanika/ca sa prihodima između 251 i 500 EUR. Na drugoj strani, da je nezadovoljno kulturnom ponudom izjasnilo se 19,2% ispitanika/ca sa prihodima između 101 i 250 EUR i 17,3% ispitanika/ca sa prihodima između 251 i 500 EUR.

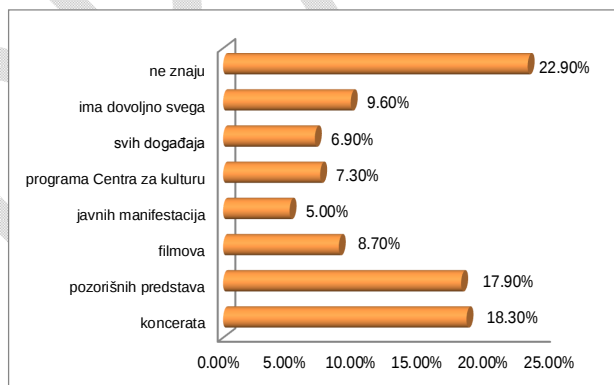
Zanimljivo je, pri razmatranju ocjene kulturne ponude u opštini, sjetiti se podataka o tome koliko građani i građanke Tivta pohađaju kulturne događaje i, s druge strane, njihovih estetskih preferencija, odnosno ukusa. Tek u ukrštanju ovih grupa informacija, moguće je procijeniti u kom pravcu bi kulturnu politiku trebalo voditi.

Ispitanike/ce smo takođe zamolili i da navedu šta ocjenjuju kao najbolji kulturni događaj u prethodnoj godini, kao i čega bi, po njihovoj procjeni, trebalo da bude više u kulturnoj ponudi grada. Gotovo 50% ispitanika/ca iz opštine Tivat je kao najbolje kulturne događaje ocijenilo programe Centra za kulturu, dok su se među pomenutima pojavile još tradicionalne manifestacije (za 9,6% ispitanika/ca) i ljetne manifestacije za 5,5% anketiranih.

GRAFIKON 33 – NAJBOLJI KULTURNI DOGAĐAJ U PROTEKLOJ GODINI
(OPŠTINA TIVAT)

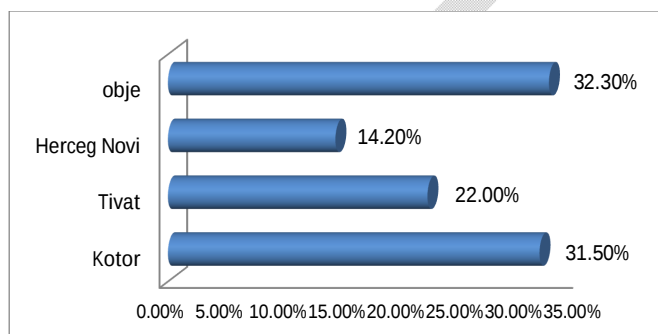
GRAFIKON 34 – ČEGA BI ŽELJELI DA IMA VIŠE U KULTURNOJ PONUDI OPŠTINE
(OPŠTINA TIVAT)

U opštini Tivat, pored koncerata i pozorišnih predstava, nešto veći procenat ispitanika/ca je istakao filmove kao deficitarni tip programa. Za Tivat je zanimljiv dosta veliki broj onih koji nijesu znali da odgovore na ovo pitanje (čak 22,9%) i značajan broj onih koji su tvrdili da u kulturnoj ponudi u opštini Tivat ničega ne nedostaje (9,6%).

U posljednjem segmentu istraživanja, ispitanike/ce smo pitali i da li odlaze na kulturne događaje u neku od susjednih opština (i koju). Pokazalo se da publiku koja se kreće duž regiona u potrazi za dobrim kulturnim događajima, čini otprilike 25% anketiranih iz čitave Boke Kotorske. U odgovorima na pitanje u koju od opština odlaze na kulturne programe, od ove grupe 32,3% je navelo da odlazi u obje opštine (pored njihove), 31,5% da na kulturne programe odlazi u Kotor, 22% da odlaze u Tivat, a samo 14,2% da na kulturne događaje odlaze u Herceg Novi. (Vidi grafikon 35).

GRAFIKON 35 – U KOJU OD SUSJEDNIH OPŠTINA ODLAZE NA KULTURNE DOGAĐAJE

Značajnije posjete drugim opštinama vezuju za pozorišne predstave, koncerte rok i pop muzike. U slučaju pozorišnih predstava često u druge opštine odlazi 7%, a povremeno 9,6% anketiranih. Kada su u pitanju koncerti rok muzike druge gradove često posjećuje 4,6% ispitanika/ca, a povremeno njih 8,1%. Dok za koncerte pop muzike često u druge gradove odlazi 5,2%, a povremeno čak 12,6%. Mimo ovih primjera često na kulturne događaje u druge opštine Boke odlazi između 2% i 3% anketiranih, dok se procenat onih koji povremeno odlaze da gledaju kulturne događaje u druge dvije opštine kreće između 5% i 8%.

7. REZULTATI SWOT ANALIZE

Svi do sada predstavljeni podaci bili su osnov za vršenje SWOT analize. SWOT analiza je oruđe menadžmenta kojim se vrši procjena kapaciteta aktera djelovanja – u ovom slučaju kulturnog sistema opštine Tivat - i karakteristika okruženja u kome se djelovanje odvija. Ona uključuje analizu četiri komponente: 1. **Strengths** (snage) – pozitivnih osobina aktera ; 2. **Weaknesses** (slabosti) – negativnih osobina aktera; 3. **Opportunities** (šansi) – spoljašnjih faktora koji bi mogli pozitivno da utiču na ostvarenje planiranih ciljeva ; i 4. **Threats** (prijetnji) – spoljašnjih faktora koji bi mogli negativno da utiču na realizaciju ciljeva i rezultata/projekata. Rezultati SWOT analize mogu biti od pomoći i u projekciji strateških ciljeva, jer bi ovi ciljevi po pravilu trebalo da proizilaze iz SNAGA aktera na kojima se baziraju; njihovih SLABOSTI koje se ojačavaju; PRILIKA u okruženju koje se koriste i PREPREKA koje se izbjegavaju.

SWOT analizom identifikovane su neke od osnovnih snaga i slabosti opštine Tivat u oblasti kulture, kao i povoljne i nepovoljne okolnosti u okruženju koje mogu doprinijeti razvoju kulture, odnosno ograničavati njen razvoj.

Kao osnovne SNAGE SEKTORA KULTURE u opštini Tivat identifikovani su:

- Bogatstvo kulturnih aktera u gradu (Centar za kulturu, Muzička škola, Glazbeno-prosvjetno društvo „Tivat“, KUD „Boka“, KZD „Napredak“, Ars Preasentia Boke Kotorske, mažoret i plesni klubovi, karnevalske grupe – Donja Lastva, Krtoli i dr.)
- Dobra infrastruktura za kulturna dešavanja (Ljetna pozornica, Centar za kulturu, galerija „Buća“, DTV „Partizan“, crkve, trgovci...)
- Bogata kulturna tradicija
- Bogat spomenički fond
- Bogatstvo materijala za Muzej industrijskog nasljeđa
- Trinaest ambijentalnih cjelina
- Lokalne kulturne manifestacije (Žućenica fest, Lastovska fešta, Fešta rogača, Dani magnolije...)

Identifikovane su sljedeće SLABOSTI sektora kulture u opštini Tivat:

- Nepostojanje Sekretarijata/Odsjeka za kulturu u opštinskoj upravi
- Nizak nivo povezanosti i koordinacije aktera kulture u opštini
- Nedostatak kadrova za kulturu (u opštini uopšte i u Centru za kulturu)
- Kulturna ponuda je uglavnom usmjerena prema lokalnom stanovništvu (nema sadržaja koji bi odgovarali inostranim turistima)
- Nedovoljno dobra veza kulture i turizma

- Nepostojanje godišnjeg kalendara kulturnih događaja
- Kulturna ponuda je uglavnom sezonskog karaktera (nema dovoljno kulturnih događaja izvan turističke sezone)
- Nedovoljna otvorenost Centra za kulturu u odnosu na druge aktere kulturne politike u gradu
- Neadekvatna institucionalna i finansijska podrška kulturnom amaterizmu i tradicionalnim manifestacijama
- Partijska kadrovska politika u oblasti kulture
- Nepostojanje kina u Tivtu
- Nepostojanje specifičnih lokalnih suvenira

Kao značajne PRILIKE za razvoj opštine i kulture u Tivtu prepoznate su:

- Međunarodne investicije (poput Porto Montenegro, ORASCOM – Luštica, Qatari Diar)
- Suficit u budžetu Opštine i Turističke organizacije
- Konstantno povećanje broja turista u opštini
- Dobre saobraćajne i druge veze (posebno važna uloga aerodroma u Tivtu)
- Migracije stanovništva (koje mogu dovesti kvalitetne kadrove u opštinu Tivat)
- Blizina Dubrovnika i drugih regionalnih centara
- Donošenje Nacionalnog programa kulturnog razvoja 2011-2015
- Status kandidata Crne Gore za EU
- Dostupnost evropskih fondova za kulturu

Pomenute su sljedeće PRIJETNJE za razvoj opštine i kulture u njoj:

- Izvjesna zapostavljenost Tivta u okviru Crne Gore
- „Sjenka” Kotora i Herceg Novog
- Svjetska ekonomska kriza koja ima uticaja i na ekonomiju Crne Gore
- Politička nestabilost u regionu jugoistočne Evrope
- Očekivana migraciona kretanja (doseljavanje velikog broja ljudi u relativno kratkom periodu)
- Slaba međuopštinska saradnja na nivou Boke Kotorske

8. ELEMENTI ZA PLAN RAZVOJA KULTURE OPŠTINE TIVAT 2014–2018.

Jedno od važnih pitanja koje je postavljano tokom ovog procesa i jedan od važnih orijentira u izradi Lokalnih programa razvoja kulture jeste pitanje identiteta i identitetskih markera gradova i opština. Kao važni identiteti Tivta prepoznati su da je on grad bogatog arheološkog nasljeđa još iz antičkih vremena; da je u srednjem vijeku bio mjesto ljetnikovaca kotorske vlastele; a da je tokom XX vijeka bio pravi, uspješan industrijski grad (grad Arsenala i Račice). U umjetničkom smislu Tivat je grad bogate muzičke tradicije, a danas je najpoznatiji po uspješnoj pozorišnoj produkciji Centra za kulturu. Tivat ima izvanredne pretpostavke za razvoj etno- i eko-turizma: živu lokalnu kulturu običaja i proizvoda i bogatstvo flore i faune. U današnjem vremenu na identitetsku sliku Tivta ima uticaja i vjerovatno najuspješnija investicija u Crnoj Gori – marina Porto Montenegro – koja otvara mogućnosti i za razvoj kulture u Tivtu i za razvoj međunarodne kulturne saradnje. Iza svega što radi grad Tivat ostavlja utisak sredine agilnih i umješnih ljudi koji su sposobni da unaprijede svoj grad i svoj život.

Kao važni identitetski markeri u opštini Tivat prepoznati su ilirska kraljica Teuta; otok Sv. Marko (Stradioti ili Školj); otok i crkva Gospe od Milosti; crkva i fortifikacija Gospe od Anđela; ostaci manastira Sv. Arhandela Mihaila; ostaci ljetnikovaca kotorske vlastele; Bokeljska mornarica; bivša ključna industrijska postrojenja - Arsenal i Račica; Porto Montenegro; staze i vidikovci na Vrmcu; prirodni rezervat Solila; ambijentalne cjeline (poput Gornje Lastve); Verige; Prevlaka; Gradski park; od manifestacija: Žučenica fest, Lastovska fešta, Fešta od rogača; sportske manifestacije, a posebno Boćarska olimpijada; te u sferi kulture Centar za kulturu Tivta; Glazbeno-prosvjetno društvo „Tivat“; KUD „Boka“; Ars Preasentia Boke Kotorske; Mediteranski pozorišni festival „Purgatorije“; nekadašnji gradski hor „Jadran“; tamburaški orkestri i klape; festivali dječjeg folklora i dr.

Na drugoj strani, kroz seriju radionica na kojima su učestvovali članovi/ce radnog tima u proširenom sastavu, identifikovani su strateški izazovi za razvoj kulture u opštini Tivat i definisani prioriteti do 2017. godine.

Kao IZAZOVI sa kojima će kulturni sistem u opštini Tivat u planskom periodu morati da se susretne identifikovani su:

1. Nizak nivo organizovanosti, povezanosti i koordinacije aktera u kulturi
2. Loša administrativna i finansijska prilagodljivost organa lokalne samouprave postojećim prilikama
3. Nedovoljno vrednovanje vlastitih stvaralačkih potencijala, materijalne i nematerijalne kulture

4. Nedovoljna podrška opštinskih organa i kulturnih institucija amaterizmu
5. Slaba i nedovoljno plodna veza kulture i turizma

Kao PRIORITETI koje bi trebalo ostvariti do 2017. godine viđeni su:

1. Formiranje opštinskog koordinacionog tijela (Sekretarijata za kulturu)
2. Transformacija institucionalnog sistema u kulturi opštine Tivat
3. Jačanje kapaciteta aktera u kulturi u funkciji daljeg razvoja opštine
4. Unapređenje odnosa turističke privrede i kulture i utvrđivanje kulturne takse
5. Aktiviranje kulturnog nasljeđa i prirodnih resursa u cilju razvoja Tivta
6. Sanacija i aktiviranje objekata (DTV Partizan, kino, ljetnja pozornica Donja Lastva)
7. Razvoj saradnje u regionu Boke Kotorske, Crne Gore i međunarodne saradnje

9. VIZIJA KULTURNOG RAZVOJA OPŠTINE TIVAT

Imajući u vidu sve ove elemente, formulisana je vizija kulturnog razvoja opštine Tivat:

Vizija kulturnog razvoja opštine Tivat jeste da unapređenjem rada lokalne samouprave i transformacijom institucionalnog sistema opštine u oblasti kulture, podrškom vaninstitucionalnim akterima kulturne politike u opštini, aktiviranjem kulturnog nasljeđa i prirodnih resursa ponudi turistima i mještanima/kama cjelogodišnji program nezaboravnih iskustava; da se Tivat profilise prvenstveno kao grad pozorišta i muzike; i da privlačenjem kreativnih industrija u grad i razvojem kulturne saradnje na regionalnom, državnom i međunarodnom nivou doprinese kulturnom, ekonomskom i društvenom razvoju Tivta i njegovom imidžu kulturno i ekonomski agilne sredine.

10. STRATEŠKI PRAVCI RAZVOJA

Polazeći od ove vizije, a s obzirom na identitete opštine Tivat, strateške izazove sa kojima će morati da se suoči i prioritete koje bi trebalo ostvariti, predloženo je da se DUGOROČNO realizuju aktivnosti u sedam strateških pravaca:

<i>STRATEŠKI PRAVAC 1: Unapređenje rada lokalne samouprave u oblasti kulture u opštini Tivat</i>	
1.1. Formiranje Sekretarijata/Odseka za kulturu	2013 – 2017
1.2. Organizovanje Savjeta za kulturno planiranje opštine Tivat (tijela koje bi činili predstavnici/ce opštine, predstavnici/ce turističke organizacije, predstavnici/ce Porto Montenegro, predstavnici/ce kulturnih institucija i nevladinih organizacija)	2013- 2014
1.3. Uvođenje takse za unapređenje kulture Tivta – kojom bi raspolagao Savjet za kulturno planiranje opštine	2013 – 2014
1.4. Povećanje izdvajanja za kulturu na 8% opštinskog budžeta	2013 – 2017

<i>STRATEŠKI PRAVAC 2: Transformacija sistema javnih ustanova kulture u opštini Tivat</i>	
2.1. Transformacija Centra za kulturu i osnivanje tri samostalne organizacione jedinice: profesionalnog pozorišta, biblioteke i čitaonice i umjetničke galerije i muzeja;	2013 – 2015
2.2. Obezbjedenje statusa kulturne ustanove Glazbeno-prosvjetnom društvu „Tivat“	2013- 2022
2.3. Formiranje Muzeja industrijskog naslijeđa (Arsenal, Račica i Solana) pod okriljem Gradskog muzeja	2013 - 2022
2.4. Obnavljanje kina u Tivtu	2013 – 2014

<i>STRATEŠKI PRAVAC 3: Ustanovljenje i jačanje međunarodnih javnih gradskih manifestacija, radi identitetskog markiranja Tivta i unapređenja turističke ponude:</i>	
3.1. Ustanovljenje „Mjeseca duvačkih orkestara“ („Mjesec s trubom“) – objedinjenih festivala džez muzike, klasične muzike za duvačke orkestre i festivala gradskih muzika Mediterana – kao vodeće međunarodne gradske manifestacije	2013 – 2015
3.2. Podrška daljem razvoju Međunarodnog festivala mediteranskog teatra „Purgatorije“	2013- 2017
3.3. Osnivanje Međunarodnog festivala dokumentarnog filma (baziranog na bogatoj tradiciji Foto-kino kluba „Mladost“)	2013 – 2015

<i>STRATEŠKI PRAVAC 4: Podrška radu vaninstitucionalnih aktera kulturne politike u opštini Tivat</i>	
4.1. Podrška radu Glazbeno-prosvjetnog društva, KUD-ova, klapa i NVO-a preko konkursa opštine Tivat čiji bi budžet trebalo postepeno povećavati (u skladu sa rastom budžeta Opštine) najmanje do nivoa 0,5% opštinskog budžeta	2013– 2017
4.2. Sanacija objekta DTV „Partizan“ i njegovo korišćenje za rad i programe vaninstitucionalnih aktera (GPD, KUD, NVO, plesni klubovi, individualni umjetnici/ce...)	2013- 2014
4.3. Sanacija i aktiviranje Ljetnje pozornice u Donjoj Lastvi	2013 - 2017
4.4. Adaptacija i otvaranje domova kulture u mjesnim zajednicama (Gornja i Donja Lastva, Krašići, Radovići, Gornji Krašići...)	2013 – 2022

<i>STRATEŠKI PRAVAC 5: Aktiviranje kulturnog naslijeđa i prirodnih resursa u cilju razvoja opštine Tivat</i>	
5.1. Rekonstrukciju spomeničkog naslijeđa (Gospe od Anđela, Gospe od Milosti, ljetnjikovaca kotorske vlastele)	2013– 2022
5.2. Aktiviranje programa restauracije ambijentalnih cjelina i revitalizacije ruralnog naslijeđa u opštini Tivat	2013- 2022
5.3. Razvoj etno- i eko-turizma (lokalni proizvodi, lokalni običaji, karnevali, Žućenica fest, Lastovska fešta, Fešta rogača, masline, pješačke staze na Vrmcu, Veliki gradski park, rezervat prirode Solila)	2013 - 2017

STRATEŠKI PRAVAC 6: *Privlačenje „čistih“, kreativnih industrija u grad (dizajna, mode, advertajzinga, softverskih kuća, industrija kompjuterskih igara...) – kroz obezbjeđivanje povoljnih uslova za otpočinjanje biznisa u opštini Tivat.*

STRATEŠKI PRAVAC 7: *Razvoj regionalne saradnje u Boki Kotorskoj, saradnje u Crnoj Gori i međunarodne kulturne saradnje*

7.1. Ustanovljenje Regionalnog pozorišta (zajedno sa akterima pozorišnog života iz Herceg Novog i Kotora)	2013– 2022
7.2. Zajedničko organizovanje likovnih programa na regionalnom nivou	2013- 2017
7.3. Ustanovljenje i razvoj međunarodnih kulturnih manifestacija (npr. zajedničkog džez festivala)	2013 - 2017
7.4. Usvajanje Agende 21 za kulturu	2013
7.5. Planski razvoj međunarodne saradnje opštine Tivat u oblasti kulture	2013 - 2017

10. INSTITUCIONALNA TRANSFORMACIJA KULTURNOG SISTEMA U OPŠTINI TIVAT

Osnovu institucionalnog sistema u opštinama Crne Gore čine polivalentni kulturni centri - kompleksne javne ustanove koje u svom radu objedinjuju mnoge djelatnosti kulture (bibliotečku, muzejsku, galerijsku, pozorišnu, izdavačku, djelatnosti kulturno-umjetničkog amaterizma, prikazivanja filmova, itd.). Iako ovaj model može imati i svojih prednosti (koordinacija planiranja u različitim oblastima kulture, objedinjenih administrativnih službi), on u slučaju ambicioznih kulturnih institucija može imati i ograničavajuću ulogu.

U Nacionalnom programu razvoja kulture 2011–2015. (odjeljak 3.3. Opštinske javne ustanove,) navodi se da „*neadekvatan organizacioni okvir doprinosi neravnomjernom razvoju svih djelatnosti kulture na opštinskom nivou. Pojedine djelatnosti ustanova su uređene posebnim zakonima (muzeji, biblioteke, pozorišna djelatnost), koji propisuju drugačiji pravni i organizacioni status, način i uslove organizacije ustanova. Postojeći sistem centara za kulturu ne omogućava primjenu ovih zakona. Poseban problem u funkcionisanju svih opštinskih ustanova predstavlja nedostatak stabilnog izvora finansiranja*“ (str. 22). Istovremeno, tokom procesa izrade ovog Predloga programa kulturnog razvoja opštine Tivat, gotovo svi akteri su isticali neophodnost transformacije Centra za kulturu i izdvajanja nekoliko samostalnih organizacionih jedinica.

U skladu sa Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti (Sl. list Crne Gore, br. 49/10 od 13. 08. 2010. i 40/11 od 08. 08. 2011) već su pripremljena dokumenta (Elaborat o osnivanju JU Biblioteka, Odluka o osnivanju Ustanove) za izdvajanje biblioteke iz okvira Centra za kulturu i formiranje nove javne ustanove „Biblioteka i čitaonica“. S druge strane, u samom Centru se već dugoročno i sistematski radi na osnivanju profesionalnog „Teatra Mediterano“. Deset samostalnih, veoma zapaženih pozorišnih produkcija i sedam izuzetno

uspješnih međunarodnih festivala Mediteranskog teatra „Purgatorije“, predstavljaju dobre argumente tome u prilog. U prvoj fazi institucionalne transformacije Galerija „Buća“ i Etnografski muzej bi mogli činiti treću organizacionu jedinicu, s tim što bi se dugoročno, obogaćivanjem etnološke i arheološke zbirke, a posebno ustanovljenjem Muzeja industrijskog naslijeđa koji bi sadržao eksponate, foto- i filmske zapise vezane za Arsenal, Račicu i Solila, Muzej mogao izdvojiti kao zasebna cjelina, dok bi Galerija „Buća“ mogla postati osnovom za formiranje Muzeja savremene umjetnosti.

Pri tom, samo izdvajanje organizacionih jedinica iz sastava Centra za kulturu, ne bi sa sobom nosilo posebne finansijske, niti organizacione probleme. Ono s čim se, međutim, treba suočiti jeste da bi osnivanje profesionalnog pozorišta, čak i uz fleksibilne oblike zapošljavanja (glumaca, scenografa, kostimografa, majstora svjetla i tona...) zahtijevalo značajnija finansijska ulaganja Opštine Tivat (i možda Ministarstva kulture). Izvjesno je, međutim, da bi koristi od osnivanja profesionalnog pozorišta, koje bi imalo cjelomjesečni repertoar (vlastitih i gostujućih predstava), u svakom pogledu nadmašivale uloženi trud i novac. Pažljivo kreiranom programskom politikom ono bi moglo da zadovolji kulturne potrebe domaćih i inostranih turista, zahtjevnih gostiju Porto Montenegro, kao i domaćeg stanovništva, koje kao rijetko koje u Crnoj Gori, „živi za pozorište“. Teatar Mediterano bi, istovremeno, naslijeđujući tekovine festivala „Purgatorije“, mogao da svojim mediteranskim karakterom, dalje doprinese identiteskom izdvajanju („brendiranju“) opštine Tivat na mapi gradova kulture u Sredozemlju.

Svemu ovome bi trebalo dodati i obezbjeđenje statusa kulturne institucije Glazbeno-prosvjetnom društvu „Tivat“. Svojom stogodišnjom istorijom i trenutnim kvalitetom Gradska muzika Tivat već predstavlja svojevrsnu instituciju. Ona bi mogla imati i važnu ulogu u organizovanju muzičke manifestacije „Mjesec duvačkih orkestara“ („Mjesec sa trubom“), u dijelu festivala u kome bi se u Tivtu predstavile gradske muzike sa čitavog Jadrana. Tim prije bi trebalo obezbijediti stabilnost funkcionisanju GPD i spriječiti opasnost da ova „živa tradicija“ Tivta nestane.

11. PLANOWI RAZVOJA POSEBNIH SEGMENTA KULTURE

11.1. POZORIŠNA UMJETNOST U OPŠTINI TIVAT

Ključnu ulogu u pozorišnom životu Crne Gore imaju dva nacionalna pozorišta: Crnogorsko narodno pozorište i Kraljevsko pozorište *Zetski dom*. Pozorište *Zetski dom* u Cetinju osnovano je krajem XIX vijeka, a 1910. godine je dobilo status Kraljevskog pozorišta. Tokom I svjetskog rata zgrada pozorišta je bila ruinirana i ono je ponovo počelo da radi tek 1931. godine. Do II svjetskog rata na repertoaru su uglavnom bile predstave gostujućih teatar, da bi odmah nakon oslobođenja, na Cetinju bio formiran profesionalni teatar, koji

je pod nazivom Crnogorsko narodno pozorište radio do 1958. godine. Obnova rada ove kuće vezuje se za 1992. godinu, a sa redovnim repertoarom počinje 1994. godine, kada je izvedena premijera predstave „Princeza Ksenija od Crne Gore“. U pozorištu je stalno zaposleno 20 osoba. Programom „Cetinje – grad kulture 2010-2013“, predviđena je rekonstrukcija i restauracija enterijera Zetskog doma.

Crnogorsko narodno pozorište, sa sjedištem u Podgorici, osnovano je 1953. godine. Od 1958. preuzelo je centralnu ulogu u pozorišnom životu Crne Gore. Naziv Crnogorsko narodno pozorište ustanovljen je 1969. godine, iako je i do tada djelovalo kao nacionalni teatar. Crnogorsko narodno pozorište svoju punu afirmaciju doživljava od 1997. godine, kada počinje rad u novoj zgradi, sa novom repertoarskom politikom, intenziviranjem međunarodne saradnje, angažovanjem većeg broja umjetnika/ca, učešćem na svim značajnim međunarodnim festivalima. Pozorište raspolaže prostorom od oko 5.000 m² i zapošljava 153 osobe.

Na opštinskom nivou postoje dvije pozorišne ustanove: Gradsko pozorište u Podgorici (jedino pozorište s repertoarom za djecu) i Nikšićko pozorište. U Nacionalnom programu razvoja kulture 2011–2015. ukazano je na to da oba teatra obavljaju djelatnost bez matične scene, uz relativno slabu tehničku opremljenost, neriješene izvore finansiranja i nedostatak sredstava za kontinuirni rad. Te da je u ovim institucijama, posebno u Nikšićkom pozorištu, neadekvatna kadrovska struktura zaposlenih.

Pored pozorišnih institucija, ulogu u pozorišnom životu u Crnoj Gori imaju centri za kulturu (u Tivtu, Kotoru, Baru, Bijelom Polju, Herceg Novom) i pojedine nevladine organizacije, kao i pozorišni festivali (poput Grada teatra u Budvi, Barskog ljetopisa, Tivatskog kulturnog ljeta, Internacionalnog festivala Kotor Art).

Iako pozorišni amaterizam u opštini Tivat ima dugu i plodnu tradiciju, tek je djelatnost Centra za kulturu Tivat učinila Tivat pozorišnim gradom. Od sada već legendarnog „Bokeškog D-mola“ iz 2000. godine, koji je ovjenčan nizom nagrada i priznanja na domaćim i međunarodnim festivalima (pored ostaloga i sa četiri nagrade na Sterijinom pozorju) i koji je do sada imao više od stotinu izvođenja na scenama u zemlji i inostranstvu, preko drugih djelova „Bokeške trilogije“, do „Mediterranea“ i današnjih „Penelopijada“ i „Čovjek iz Lemura“, Centar za kulturu Tivat je pažljivo gradio vlastitu pozorišnu produkciju koja sada već nosi prepoznatljivi pečat. Na drugoj strani, od 2007. godine Centar za kulturu organizuje Međunarodni festival mediteranskog teatra „Purgatorije“, koji je već regionalno poznat. Pravo učešća na festivalu imaju isključivo profesionalni teatri čije predstave u opštem značenju tretiraju Mediteran; za temu, motiv ili lokaciju predstave imaju Mediteran ili pak afirmišu Mediteran kulturološki, tradicijski i kao specifičan vid opšte baštine. Do sada su na festivalu učestvovala pozorišta iz Tuzle, Novog Sada, Beograda, Zagreba, Pule,

Podgorice, Splita, Cetinja, Užica, Sombora, Rijeke, Dubrovnika... Na festivalu se dodjeljuju nagrade za najbolju predstavu u cjelini; za najbolje glumačko ostvarenje na festivalu, nagrada za glumačku bravuru i posebna nagrada za vizuelno-tehničku inovaciju predstave.

I vlastita pozorišna produkcija i festival „Purgatorije“ jasno pokazuju opredijeljenost Centra za kulturu za razvijanje teatra koji nosi mediteranski pečat. Centar za kulturu posjeduje odgovarajuću infrastrukturu za osnivanje pozorišta, koja uključuje višenamjensku salu Centra, veliku ljetnju pozornicu i malu ljetnju scenu u okviru kompleksa „Buća–Luković“. A raspolaže i kvalitetnim svjetlosnim i zvučnim parkom. U prilog formiranju profesionalnog pozorišta, pored vlastite produkcije i izuzetno uspješne organizacije međunarodnog festivala, govori i to da u primorskom dijelu Crne Gore ne postoji nijedna profesionalna pozorišna kuća. A ne bi trebalo zanemariti ni da su u istraživanju „Kulturne prakse u Boki Kotorskoj“ građani/ke sve tri bokeljske opštine izjasnili da kulturnoj ponudi najviše nedostaje pozorišnih predstava (i koncerata).

Najozbiljniju prepreku za formiranje profesionalnog pozorišta predstavlja nedostatak umjetničkih kadrova (glumaca, reditelja, scenografa, kostimografa, kompozitora, ton majstora i majstora svjetla). U svim dosadašnjim predstavama Centra za kulturu, kompletan organizacijski i administrativni dio poslova su preuzimali zaposleni u CZK, dok su umjetnici/ce angažovani iz profesionalnih pozorišnih kuća (uglavnom iz Podgorice i Beograda). Međutim, postoje dobri primjeri, poput recimo „Zvezdara teatra“ iz Beograda koji pokazuju da je moguće organizovati profesionalno pozorište visokog kvaliteta, sa stalno zaposlenima u tehnici i organizaciji, a sa svim ostalim akterima angažovanim po ugovoru. Teatar Mediterano u Tivtu mogao bi biti organizovan upravo po ovom modelu. Ne treba zanemariti ni mogućnost, da po osnivanju profesionalnog pozorišta, mnogi mladi glumci, reditelji, scenografi, kostimografi koji su trenutno bez posla u Crnoj Gori i okruženju, zažele da vežu svoju životnu i profesionalnu sudbinu upravo za ovo pozorište, što bi imalo višestruke pozitivne efekte po kulturni život u opštini Tivat.

Jedino bi, s obzirom na to da Nacionalni program razvoja kulture, u okviru prioriteta 2 (*Institucionalne reforme*) predviđa osnivanje dva regionalna producentska pozorišta (str. 51), kao i na činjenicu da u opštinama Herceg Novi i Kotor takođe postoje značajni teatarski potencijali, trebalo razmotriti mogućnost osnivanja regionalnog pozorišta, u kome bi se, kao svojevrsna dopuna velikim produkcijskim zahvatima u CZK, u opštini Kotor, na bogatoj tradiciji Kotorskog festivala pozorišta za djecu razvijalo dječje pozorište, a u opštini Herceg Novi na osnovama koje je postavilo Hercegnovsko pozorište, razvijale alternativne forme teatra. Ovako koncipirano regionalno pozorište bi, pored većih kadrovskih potencijala, imalo i tu prednost što bi moglo biti finansirano iz budžeta Ministarstva kulture i budžeta sve tri opštine. Naravno, s obzirom na dosadašnje odsustvo saradnje u oblasti kulture

između bokeljskih opština, to bi, s jedne strane, mogao bi dvosjekli mač, ali bi, s druge strane, mogao biti uvod u značajniju kulturnu razmenu u Boki Kotorskoj.

I na kraju, imajući u vidu da je Tivat još tridesetih godina XX vijeka imao značajne amaterske pozorišne trupe, osnivanje profesionalnog pozorišta, ne bi trebalo da bude smetnja ponovnom radu na razvoju pozorišnog amaterizma. Upravo nasuprot – vjerovatno je da bi pravo, profesionalno pozorište koje postavlja visoke standarde, bilo kao magnet koji bi doprinio razvoju amaterskih pozorišta u opštini Tivat. Obnavljanje domova kulture u mjesnim zajednicama (Gornja i Donja Lastva, Krašići, Radovići, Gornji Krašići...) moglo bi stvoriti preduslove za njihov rad. S druge strane, pak, amaterska pozorišta bi vremenom mogla da postanu baza odakle bi se regrutovao budući umjetnički kadar, sposoban i za prava, profesionalna dostiguća.

11.2. MUZIČKA UMJETNOST U OPŠTINI TIVAT

Muzika predstavlja oblast u kojoj Tivat ima značajnu tradiciju, a i jednu od onih djelatnosti na koje bi kultura Tivta trebalo u budućnosti da se oslanja. Početak muzičke djelatnosti u opštini Tivat vezuje se za sredinu XIX vijeka, pojedinačne instrumentalne nastupe i horsko pjevanje u crkvama. Prvi zabilježen koncert jednog orkestra – devetočlanog tamburaškog orkestra profesora Žeželića – održan je 1894. godine. Drugi orkestar ovog istaknutog muzičkog radnika, koji je na samom početku XX vijeka osnovao i „glazbeničko odjeljenje“ pri tadašnjoj Pučkoj školi (što je predstavljalo početak muzičkog obrazovanja u Tivtu), počeo je sa koncertnim aktivnostima 1906. godine. Jedan od ključnih datuma u muzičkoj istoriji Tivta je svakako osnivanje Glazbeno-prosvjetnog društva Tivat, 1909. godine, čiji je prvi zabilježen javni nastup bio 1911. godine, prilikom dočeka austrijskog prestolonasljedika Fridriha u Tivtu. Tivat jako rano, već 1938. godine, dobija i svoj prvi džez orkestar „Slavuj“, koji je formiran pri Građansko-prosvjetnom društvu i koji je činilo osam muzičara na duvačkim instrumentima. Ovaj džez orkestar je, u različitim postavama, trajao sve do šezdesetih godina XX vijeka. Ne treba zanemariti ni značajnu istoriju horskog pjevanja, koja se vezuje za mješoviti hor „Jadran“ koji je bio nasljednik hora „Jadranske straže“ iz 1925. godine i veoma uspješnih i zapaženih amaterskih horova, poput hora sindikalnog KUD–a „Bratstvo“ i „Radničkog omladinskog hora“.

Važni akteri u današnjem muzičkom životu Tivta jesu Glazbeno-prosvjetno društvo „Tivat“, NVO „Ars Praesentia Boke Kotorske“, KUD „Boka“, klape „Jadran“ i „Bocca Nostra“, plesni klub „Modest“ i, naravno, Muzička škola u Tivtu.

Iako se počeci muzičkog obrazovanja u Tivtu vezuju za 1900. godinu, Osnovna muzička škola u svojoj današnjoj institucionalnoj formi nastaje 1964. godine, a njena nova istorija počinje preseljenjem u novu zgradu 2011. godine. Površina nove školske zgrade na četiri

etaže je 1.500 kvadrata, a osim 16 kabineta za individualnu i 8 za grupnu nastavu, tehničkih i administrativnih prostorija, nova škola ima i posebnu koncertnu dvoranu kapaciteta 188 mjesta. Na ovaj način su realno stvorene i pretpostavke za osnivanje specijalizovane Srednje muzičke škole za duvačke instrumente, jedine takve vrste u ovom dijelu Evrope. Muzička škola Tivat upisuje učenike/ce na 12 instrumentalnih odsjeka: klavir, harmonika, gitara, violina, flauta, oboa, klarinet, saksofon, horna, truba, trombon i udaraljke -bubnjevi i marimba. U školi se trenutno obrazuje 280 učenika/ca, od toga 45 u područnom odjeljenju škole u Radovićima.

Glazbeno-prosvjetno društvo „Tivat“ osnovano je 1909. godine i od tada kontinuirano djeluje - sa manjim prekidom tokom prvih godina II svjetskog rata. Danas orkestar broji 38 aktivnih muzičara i u svojoj organizaciji obučava još 5 mladih ljudi za sviranje duvačkih instrumenata. Gradskom muzikom rukovodi profesorica Martina Lukšić koja je od 1. marta 2010. godine preuzela dužnost kapelnika.

Kulturno-umjetničko društvo „Boka“ je osnovano 1977. godine. Društvo broji preko 150 aktivnih članova/ca, posjeduje 15 kompleta različitih narodnih nošnji, i učestvovalo je na brojnim festivalima u zemlji i inostranstvu i prikazalo raznolikost i bogatstvo folklornog nasljeđa ovog područja, te dobijalo prestižne nagrade.

NVO „Ars Praesentia Boke Kotorske“ osnovana je 2002. godine iz potrebe da se muzika duvačkih orkestara razvije i afirmiše. NVO „Ars Praesentia“ je organizator međunarodnih radionica za duvačke instrumente od 2003. godine. Radionice pohađaju polaznici/vr nižih i srednjih muzičkih škola, kao i studenti/kinje i postdiplomci/ke muzičkih akademija. Radionice su organizovane za sva tri nivoa školovanja i obuhvataju individualni rad, rad u kamernim ansamblima, kao i koncerte, kako polaznika/ca, tako i profesora/ki.

Muška klapa „Jadran“ i mješovita klapa „Bocca Nostra“ predstavljaju najistaknutije ansamble klapskoj pjevanja u opštini Tivat. Redovni su učesnici brojnih festivala, a među njima i Međunarodnog festivala klapa u Perastu, na kome je klapa „Jadran“ 2004. godine osvojila prvo mjesto, a klapa „Bocca Nostra“ pobijedila 2012. godine.

Modni klub „Modest“ je osnovan 1992. godine u Donjoj Lastvi. Klub broji preko 100 članova/ca. U okviru kluba radi nekoliko sekcija, od kojih je najaktivnija mažoret sekcija. Klub nosi titulu vice-šampionki u kategoriji seniori pom-pon na VIII Evropskom prvenstvu održanom 2011. godine u Italiji. S pravom se može reći da članice kluba jesu prve Bokeljske etno-mažoretke na Mediteranu.

Izuzev za Osnovnu muzičku školu, problemi sa kojima se akteri u oblasti muzike i opštini Tivat susreću mogu se objediniti u tri grupe: problemi sa prostorom, sa kadrovima i sa finansijama. Sve ove organizacije nalaze se u statusu udruženja građana/ki, tako da se

njihov rad uglavnom finansira preko konkursa Opštine Tivat. Osim što se radi o relativno malim sredstvima, to istovremeno ne omogućava njihovo dugoročnije planiranje aktivnosti. U jednoj broju slučajeva (poput GPD „Tivat“, KUD „Boka“ i „Bokeljska mornarica – Podružnica Tivat“) posebno nedostaju sredstva za nabavku svećanih odora za nastupe (što bi možda moglo biti riješeno jednokratnom pomoći Opštine. Po pitanju prostora, gotovo svi akteri muzičkog života su se „žalili“ u odnosu na nedovoljnu otvorenosti Centra za kulturu Tivat, čiji bi neki od prostora mogli biti iskorišćeni i za probe i na nastupe muzičkih aktera. S obzirom na brojnost orkestra, pitanje obezbjeđenja prostora za rad je od posebne važnosti za Glazbeno-prosvjetno društvo „Tivat“ i zaslužuje prioritet u rješavanju. Kadrovski problemi bi unekoliko bili riješeni ustanovljenjem Srednje muzičke škole za duvačke instrumente, a vidjeli smo da GDP „Tivat“ u svom sastavu školuje jedan broj muzičara/ki.

Jedna od preporuka ovog Programa razvoja kulture jeste da se Tivat profilise preventivno kao pozorišni i muzički grad. Imajući u vidu stalni rast broj inostranih turista i goste Porto Montenegra i drugih marina koje se planiraju, vjerovatno da je muzika, kao univerzalni jezik, najprilagođenija kulturna forma oko koje bi trebalo graditi kulturnu ponudu u opštini. Tokom procesa izrade ovog programa definisan je jedan broj srednjoročnih ciljeva koji bi usmjerili kulturu opštine u ovom pravcu.

- Osnivanje Srednje muzičke škole za duvačke instrumente
- Obezbjedenje statusa institucije kulture za Glazbeno-prosvjetno društvo „Tivat“, što bi u prvo vrijeme značilo zapošljavanje kapelnika/ce i obezbjeđenje vlastitog prostora za rad društva
- Podizanje nivoa finansiranja NVO u kulturi do nivoa od najmanje 0,5% opštinskog budžeta
- Adaptaciju i otvaranje domova kulture u mjesnim zajednicama (Gornja i Donja Lastva, Krašići, Radovići, Gornji Krašići...) u kojima bi mogli da rade i muzički/plesni ansambli
- Ustanovljenje „Mjeseca duvačkih orkestara“ („Mjesec s trubom“) – objedinjenih festivala džez muzike, klasične muzike za duvačke orkestre i festivala gradskih muzika Mediterana – kao vodeće međunarodne gradske manifestacije
- Ustanovljenje međunarodnog festivala mažoretki
- Rad na obnovi tamburaških orkestara, koji su nekada činili važnu odrednicu kulturnog identiteta opštine Tivat
- Rad na obnovi gradskog hora, koji bi nastavio tradiciju „Jadranske straže“ i hora „Jadran“

11.3. LIKOVNE UMJETNOSTI U OPŠTINI TIVAT

Iako za razvoj likovnih umjetnosti u opštini Tivat postoje dobri uslovi, u susretima sa umjetnicima/cama i organizatorima likovnih djelatnosti, tokom procesa izrade Lokalnog programa razvoja kulture stekao se utisak da je likovna scena Tivta u izvjesnoj stagnaciji. Nakon značajnih slikara srednje generacije, Ljubomira Popovića i Momčila Macanovića, nijesu se posljednjih godina pojavili noviji autori/ke koji bi preuzeli njihovu ulogu u likovnom životu Crne Gore. U Tivtu postoji udruženje profesionalnih likovnih umjetnika/ca, ali ono ne ostvaruje značajnije aktivnosti. Takođe, Foto-kino klub „Mladost“, koji je sedamdesetih i osamdesetih godina XX važio za jedan od najboljih i najaktivnijih foto-klubova u Jugoslaviji, posljednjih godina je snizio nivo svog djelovanja.

Centralno mjesto u likovnom životu opštine Tivat igra Galerija Centra za kulturu Tivat – *Galerija ljetnjikovca Buća*. Smještena je u kompleksu srednjovjekovnog ljetnjikovca „Buća-Luković“ u kome je lociran i *Muzej Centra za kulturu Tivat*. U Galeriji radi dvoje zaposlenih – urednica Galerije koja brine o programu Galerije i galerijski/muzejski tehničar. Galerija ima bogat godišnji program u okviru koga se organizuje 20 do 25 izložbi (po pravilu dvije izložbe mjesečno). Galerija ima i svoj vlastiti fundus, od oko 200 umjetničkih radova (pretežno slika), uglavnom formiran od donacija i manjim dijelom otkupom, koji se čuva u depoima u Centru za kulturu. Posljednja revizija umjetničke (i muzejske zbirke) urađena je 2011. godine.

Pored Galerije ljetnjikovca Buća, u Tivtu (u okviru Porto Montenegra) djeluje i galerija „Pizana“. Ona je ogranak istoimene galerije iz Podgorice, koja od devedesetih godina XX vijeka djeluje na likovnoj sceni Crne Gore. U Galeriji se nalaze djela renomiranih umjetnika/ca različitih generacija iz zemlje i regiona, a galerija Pizana je i inicijator predstavljanja umjetnika/ca i njihovog stvaralaštva na prestižnim manifestacijama, izložbama, bijenalima i sajmovima u regionu i šire.

Galerija „Buća“ ostvaruje dosta značajnu saradnju u Crnoj Gori i regionu (posebno sa umjetnicima/cama iz Republike Hrvatske), ali ona uglavnom nije institucionalizovana. U okviru Crne Gore, posebno je intenzivna saradnja sa umjetnicima/cama i galerijama iz Podgorice i Nikšića, dok je nivo saradnje u okviru Boke Kotorske, gdje bi se najprije mogla očekivati, na dosta niskom nivou. Procjena je da bi Galerija mogla da privuče i značajnije umjetnike/ce iz zemlje i regiona, ali da bi za to bilo potrebno izdvojiti veća finansijska sredstva za štampanje boljih kataloga izložbi. Za organizaciju međunarodnih izložbi prepreku predstavljaju i transport radova, carina i troškovi osiguranja.

Problemi sa kojima se Galerija susreće pojavljuju se na nekoliko nivoa. Na jednoj strani, iako je smještena u prelepom kompleksu „Buća-Luković“, treba imati na umu da se radi o

srednjovjekovnom kompleksu u koji je potrebno neprestano ulagati. Posljednjih godina sređen je parket u Galeriji i postavljeni su postamenti, ali bi bio neophodno da se što kraćem vremenskom periodu u potpunosti zamijeni osvjetljenje u Galeriji, koje je u lošem stanju. Galerija nema stalnu postavku, a upravo bi ona mogla imati ključnu ulogu u razvoju i afirmaciji ove institucije. Dalje, depoi, koji se nalaze u sastavu zgrade i u kojima se čuva fundus Galerije ne zadovoljavaju standarde za čuvanje umjetničkih djela, te postoji opasnost njihovog propadanja. Jedan od problema je i da put do Galerije nije na najbolji način obilježen signalizacijom, što bi moglo da olakša turistima nalaženje ove kulturne institucije. Na kraju, Galerija raspolaže zastarelim kompjuterima koji ne omogućavaju adekvatnu obradu i dokumentovanje građe.

I umjetnici/ce koji su učestvovali u fokus grupama i zaposleni u Galeriji smatraju da bi institucionalna transformacija Centra za kulturu bila dobra ideja. U prvoj fazi bi Galerija i Muzej mogli činiti jednu organizacionu jednicu, što ne bi zahtijevalo nikakva dodatna ulaganja. Vremenom bi, uz jačanje etnografske zbirke muzeja (čiji je jedan dio trenutno pozajmljen iz Pomorskog muzeja u Kotoru i Muzeja na Cetinju) i arheološke zbirke muzeja, a posebno kroz formiranje odjeljenja Muzeja industrijskog naslijeđa, Muzej mogao da se izdvoji kao samostalna jedinica, dok bi se Galerija mogla transformisati u Muzej savremene umjetnosti. Kada se bude krenulo u ovom pravcu, vjerovatno da će biti potrebno zapošljavanje jednog etnologa, koji bi radio na obogaćivanju zbirke muzeja.

Nezavisno od ovog procesa ciljevi u srednjoročnom periodu bi uključivali formiranje stalne postavke Galerije i obezbjeđenje prostora za njenu prezentaciju, uređenje depoa Galerije u skladu sa propisanim uslovima za čuvanje umjetnički djela; zamjenu osvjetljenja u Galeriji, obezbjeđenje redovnih godišnjih sredstava za otkup jednog broja radova; nabavku novih kompjutera koji bi omogućili da se obrada i dokumentacija građe podignu na viši nivo; kao i bolju signalizaciju/obilježavanje Galerije u gradu.

Među generalne ciljeve koje bi trebalo ostvariti u srednjoročnom periodu u oblasti likovnih umjetnosti trebalo bi ubrojati:

- Obezbjedenje ateljea likovnim umjetnicima/cama koji rade u opštini
- Pokretanje likovnih sekcija za rad sa mladima
- Pronalaženje i prezentaciju foto- i filmske arhive INDOK centra
- Pokretanje međunarodnog festivala dokumentarnog filma
- Razvoj saradnje sa umjetnicima/cama i galerijama u opštinama Boke Kotorske

U ovom trenutku, ateljee u prostorijama Centra za kulturu koriste slikari/ke Ljubomir Popadić, Momčilo Macanović i Tanja Matković, ali bi podsticanje razvoja likovne scene u gradu podrazumijevalo da se u tom, ili u nekom drugom prostoru, obezbijedi još jedan broj

ateljea, koji bi mogli privući likovne stvaraoce u Tivat. Takođe, trebalo bi razmotriti mogućnosti i stvoriti preduslove da se ponovo pokrenu likovne sekcije u kojima bi mladi ostvarivali prve kontakte sa svijetom likovnih umjetnosti.

S obzirom na to da su Foto-kino klub „Mladost“ i INDOK centar tokom sedamdesetih, i posebno tokom osamdesetih godina XX vijeka formirali izuzetnu foto- i filmsku dokumentaciju u kojoj je zabilježen razvoj opštine i - nakon zemljotresa - obnova grada, jedan od srednjoročnih ciljeva bio bi lociranje te arhive i njena obrada i prezentacija (možda već na tridesetogodišnjicu formiranja INDOK centra, 2013. godine). S obzirom na diskusije tokom procesa izrade ovog Predloga programa kulturnog razvoja, vjerovatno da ova arhiva zasluži i stalnu postavku/prezentaciju, u okviru postavke budućeg Muzeja opštine.

Na bazi bogate tradicije Foto-kino kluba „Mladost“ trebalo bi ispitati i mogućnost pokretanja međunarodnog festivala dokumentarnog filma, koji bi mogao postati još jedan od identitetskih markera Tivta.

I na kraju, ali ne najmanje važno, trebalo bi unaprijediti saradnju sa umjetnicima/cama i galerijama u opštinama Kotor i Herceg Novi. Zajedničko organizovanje izložbi (uz podjelu troškove izrade kataloga), pokretanje zajedničkih likovnih manifestacija, zajedničko organizovanje rezidencijalnih programa za značajne svjetske umjetnike/ce, bi mogle biti forme saradnje od kojih bi svi imali koristi.

11.4. ARHITEKTURA I URBANIZAM U OPŠTINI TIVAT

Na teritoriji Opštine Tivat je vrlo malo javnih prostora za koje možemo reći da su arhitektonski uređeni i urbano opremljeni. Takvi, uređeni prostori, skoncentrisani su uglavnom u užem gradskom centru. To je prije svega prostor Pine - pristanište i šetalište koje se nastavlja oko Pakova do kraja marine Kalimanj. Prirodne karakteristike ovoga prostora su danas daleko kvalitetnije od onih stvorenih; ovaj prostor je u različitim periodima uređivan parcijalno, ali nedostaje jedinstveno mikrourbanističko i arhitektonsko rješenje koje bi cijelom prostoru dalo fizionomiju i omogućilo odgovarajuće korištenje. Uprkos tome, ovaj prostor se, nerijetko, u percepciji poistovjećuje sa Tivtom, odnosno slikom Tivta. Uprkos pogodnim mikroklimatskim i estetskim kvalitetima, ovaj se prostor ne koristi u mjeri i na način koji bi mogao. Tokom sezone se organizuju sporadične kulturne manifestacije (nastupi Gradske muzike, sajmovi suvenira, ulična prodaja različitih proizvoda namijenjenih prije svega turistima). Prostor Pina se, ipak, u najvećoj mjeri koristi za vanjske terase ugostiteljskih objekata i kao šetalište. Drugi važan prostor, noviji i drugačiji po karakteru je novoizgrađeni Trg magnolija – poslovno središte grada. Prostor trga se koristi za povremene manifestacije, jednodnevne sajmove, koncerte, dok su po

njegovom obodu terase kafića. Ova dva važna gradska javna prostora (Pine i Trg magnolija) koji su po svemu različiti, ali istovremeno gradu jednako potrebni, u načinu korištenja su u nekoj mjeri suprostavljena jedan drugome. Trg u zadnje vrijeme dobija i one manifestacije za koje su Pine bolja scena. Ova konfliktna situacija je sasvim izlišna, jer su gradu potrebna oba prostora. Treći prepoznatljiv javni prostor je Trg od kulture, koji se uglavnom koristi kao predvorje Ljetnje pozornice i Galerije Buća. Druge kulturne manifestacije na njemu se rijetko organizuju. Trg Magnolija je novouređeni prostor sa urbanom opremom. Pine i Trg od kulture, svojim arhitektonskim uređenjem, urbanom opremom i javnom rasvjetom nijesu u stanju koje bi odgovaralo njihovom realnom značaju i zahtijevaju ozbiljniju rekonstrukciju i uređenje.

Ostali javni prostori na teritoriji opštine, oni u prigradskim naseljima, kako duž obale tako i oni dublje u teritoriju, uglavnom su neuređeni, neopremljeni, te stoga slabo prepoznatljivi i bez kulturnih događanja na njima. Naselja, bez jasno definisanih i uređenih javnih prostora koji bi djelove grada činili prepoznatljivim, a cijeli grad učinili urbanom cjelinom, umjesto toga stvaraju pseudourbano gradsko tkivo. Nedostatak uređenih javnih prostora se odražava na socijalni i kulturni život stanovnika/ca, a u krajnjoj liniji i na ukupno mentalno zdravlje ljudi.

PROBLEMI U SAVREMENOM URBANIZMU TIVTA

Tri se osnovna problema uočavaju u savremenom urbanizmu i arhitekturi u opštini Tivat:

- rasuto pseudourbano tkivo kojega čine naselja individualne stambene gradnje, koja su površinom najveća, te i funkcionalno i vizuelno preovladavaju u percepciji Tivta;
- nepostojanje repera, vizuelnih simbola i orijentira u antropogenoj strukturi grada;
- zapostavljena, „nevidljiva“ kulturna, industrijska i prirodna baština u opštini.

Tivat se razvio linearno prateći Jadransku magistralu, kao os duž koje su rasla naselja. Saobraćajnica Jadranska magistrala – Radovići, odnosno Krašići, imala je istu ulogu osovine duž koje rastu naselja sa druge strane zaliva. Izgrađeno tkivo širega gradskog područja čine centar Tivta kojeg odlikuje klasični urbani rastera, ambijentalne cjeline graditeljskog nasljeđa (Lepetani, Donja Lastva, Radovići,), stambeni blokovi sekundarnog centra (Seljanovo) i rasuto pseudourbano tkivo sa naseljima individualne stambene gradnje, koji su površinom najveći, te i funkcionalno i vizuelno preovladavaju u percepciji Tivta. Dok prve tri cjeline imaju „konstruktivne“ elemente grada (ulica, trg, stambeni objekti) i sebi svojstven arhitektonski izričaj koji ih čini prepoznatljivima, četvrta cjelina, tj. naseljsko tkivo individualne stambene gradnje je pseudourbano tkivo bez jasnog sistema saobraćajnica i drugih javnih prostora koji su pretpostavka urbaniteta. Uz to, najčešće je i

arhitektura pojedinih objekata neinventivna, nije proistekla iz geo-morfoloških karakteristika lokacije, niti crpi ideje iz tradicije prostora. Ova naselja su se razvila duž cijele osovine, uglavnom na nagnutim terenima u podnožju južne strane Vrmca, i preovladavaju u slici grada.

U monotonj amorfnj slici rasutih naselja šireg područja, vizuelni simboli grada su se izgubili, postali minorni i utopili se u ukupnoj slici pseudourbanoga tkiva. Nekadašnji reperi (npr. Pine, crkva Sv. Roka, pojedinačni vrijedni objekti stambene arhitekture sa početka XX stoljeća) vizuelno se gube na pozadini preizgrađenoj individualnim ili danas još agresivnijim apartmanskim objektima.

Tivat nema kompaktno jasno uočljivo staro jezgro, stari grad. Osim rijetkih primjera kakvi su ljetnjikovac Buća i neke crkve, graditeljsko nasljeđe, odnosno kulturna baština je nepoznata, „nevidljiva“, ne postoji u vizuelnoj slici grada i kulturnom životu grada.

Tivat je grad nastao na temelju dvije industrije – glinenih proizvoda i remonta brodova. Međutim, objekti u kojima su se ove dvije industrije razvijale, proizvodne hale, su porušeni. Industrijska arhitektura kao kulturno nasljeđe je uništena, značajni dio historijskog razvoja grada opstaje još u sjećanju građana/ki, ali više nema materijalnu potvrdu u objektima i prostoru.

CILJEVI KA BOLJEM URBANOM UREĐENJU GRADA

Ciljevi kojima bi trebao stremiti u ovom planskom periodu da bi se navedeni problemi ublažili jesu:

a) Uređenje javnih prostora u svim naseljima grada, a ne samo u centru. Pored funkcije javni prostori moraju imati i programski sadržaj. Uređeni javni prostori stvaraju urbanu fizionomiju grada, ali su važni i u socijalnom i kulturnom smislu - oni omogućavaju i podstiču kolektivnu svijest i solidarnost, razvijaju i jačaju estetske kriterije, stvaraju kulturne navike; mali trgovi među skupinama kuća su mjesta okupljanja, razgovora i dogovora... Utoliko je neophodno za sve javne objekte ustaliti javni konkurs kao put za dobijanje arhitektonskog rješenja.

b) Stvaranje prepoznatljive fizionomije, identiteta grada, treba temeljiti na kulturnom nasljeđu, ambijentalnim cjelinama i prirodnim vrijednostima prostora. Oblikovanjem pojedinih mjesta javnog prostora značajnih u mentalnoj slici građana/ki, kao i lokacija kulturno-historijskog značaja stvoriti vizuelne simbole i repere u prostoru. Dugoročno, treba uspostaviti vizuelno lako čitljiv urbani kontinuum grada i šireg gradskog područja.

c) „Otkrivanje“ kulturne baštine i prirodnih vrijednosti prostora. Vrednovati kulturnu baštinu/graditeljsko nasljeđe i učiniti ih vidljivim. Posebno revalorizovati ambijentalne

cjeline za koje postoje urbanistički projekti obnove. Porušeni objekti industrijske arhitekture bi mogli biti prigodno označeni informativnim tablama na lokalitetima, a artefakti iz toga perioda mogu biti eksponati budućega muzeja grada.

PROJEKTI KOJI VODE OSTVARENJU CILJEVA

Srednjoročni projekti koji bi pomogli dostizanju zadanjih ciljeva u oblasti urbanizma i arhitekture bili bi:

1. Mapiranje svih objekata i lokaliteta koji su od kulturne i istorijske važnosti za identitet grada i njihovo prigodno označavanje na terenu odgovarajućim informativnim tablama.
2. Preispitivanje urbanističkih projekata obnove ruralnih cjelina i mogućnosti njihove realizacije u odnosu na promjene koje su se u njima desile u međuvremenu. Realizovanje onih koje još uvijek imaju karakteristike graditeljskog nasljeđa.
3. Rekonstruisanje i osposobljavanje za upotrebu objekata i prostornih cjelina kao što su:
 - a) DTV Partizan (mala scene, koja je trenutno zatvorena)
 - b) Ljetnje pozornice Donja Lastva
 - c) Pine – gdje bi se mogli održavati promenadni koncerti, performansi,
 - d) Komplexa crkve Gospe od Anđela i šireg prostora tjesnaca Verige (prolazak brodova, posebno velikih, je poseban doživljaj koji građani/ke i turisti idu da posmatraju; pogled na Perast iz Verige je također poseban...)
4. Afirmisanje prirodnih vrijednosti grada, kako onih zvanično proglašanih zaštićenim prirodnim područjima (Solila, Veliki gradski park, uvala Pržno) tako i onih koje tek treba da budu zaštićene (Vrmac). Identifikovati prostore koji imaju karakteristike kulturnog pejzaža.

Dugoročni projekti u oblasti urbanizma i arhitekture u opštini Tivat proizilaze iz imperativa da se grad mora razvijati, a ne samo rasti/graditi. Opšti razvoj obezbjeđuje i kulturni razvoj; grad uređen u svim segmentima i u svim svojim djelovima obezbjeđuje ravnopravnost svih građana/ki, ali i zadovoljenje svih njihovih potreba.

Ono na čemu bi trebalo insistirati jesu graditeljsko nasljeđe i prirodne vrijednosti opštine. Posebno bi trebalo naglasiti prirodne potencijale koji su značajni : Vrmac –park prirode, Solila–zaštićeno močvarno područje upisano na RAMSAR listu, predjeli na Luštici koji imaju odlike kulturnog pejzaža, Veliki gradski park, plaža Pržno. To može dovesti do

percipiranja Tivta kao grada zdravog života, i to ne samo u zdravstvenom smislu, nego u smislu kvaliteta življenja – socijalnog, kulturnog, ekološkog, estetskog.

Ruralne cjeline u zaleđu Tivta, nastale na padinama Vrmca ili one na poluotoku Luštica, same po sebi su vrijedni ostaci tradicionalne arhitekture. Stavljene u širi kontekst mediteranskog predjela u kojem postoje i drugi graditeljski elementi nastajali iz potrebe razvoja djelatnosti vezanih za obradu zemlje (suhomeđe, putevi, bunari, bistijerne...) one pejzažu daju vrijednost **kulturnog pejzaža** koji treba štititi i njegovati u cilju razvoja pozitivne svijesti građana/ki prema okruženju, ali i u svrhu razvoja turizma koji se temelji na identitetu mjesta.

Regionalni pristup

Boka Kotorska je duboki zatvoreni zaliv jeinstvene geomorfologije. Zatvorenost zaliva postavlja kao imperativ uspješnog rješavanja problema zajednički pristup sve tri administrativne jedinice, opštine Kotor, Tivta i Herceg Novoga; administrativne granice ne znače ništa u područjima očuvanja prirodnih vrednosti Zaliva, ne sprječavaju distribuciju problema koji se stvaraju na teritoriji jedne na ostale dvije, nije moguće kvalitetno riješiti bilo koji problem u prostoru ako to nije rješenje za cijeli zaliv (npr problem saobraćaja, razvoj kvalitetnog turizma, zaštita mora od zagađenja...). Problemi se danas najjasnije očitavaju u prekomjernoj gradnji stambenih objekata i istovremeno neopremljenosti naselja komunalnim sistemima i neuređenosti javnih prostora; ovi su problemi jednako uočljivi u cijelom zalivu bez obzira na administrativne granice među opštinama. Zajedničko, regionalno planiranje prostora koje sada ne postoji ni u Zakonu ni u praksi, bio bi važan instrument u prevazilaženju sve izraženijih problema u urbanom razvoju gradova i naselja Zaliva.

Regionalni pristup mogao bi unaprijediti stanje i podići kvalitet u većini segmenata savremenog života sve tri administrativne uprave. Kada je u pitanju graditeljsko naslijeđe u funkciji turizma na nivou čitave Boke Kotorske trebalo bi inicirati izradu tematskih mapa koje bi mogle biti osnov za tematske turističke izlete: barok u Boki, ruralne cjeline u zaleđu Boke, austrougarske utvrde u Boki, arhitektura XX stoljeća i dr.

11.5. KULTURNA BAŠTINA

Na području Opštine Tivat postoje brojni materijalni dokazi o milenijumima dugom razvoju civilizacije: od ilirskih tumula, preko rimskih građevina, manjih vojnih utvrđenja i ville rustice, manastira Benediktinaca, centra zetske episkopije, do manjih seoskih naselja i utvrđenih dvoraca za vrijeme vladavine Mlečana.

Graditeljsko naslijeđe je zaštićeno i identifikovano sljedećim dokumentima:

- Sl. list Crne Gore, br. 16/77
- Izvještaj o stanju kulturne baštine u Crnoj Gori iz 2005. godine
- Informacija o stanju kulturne baštine u Opštini Tivat iz 2007. godine.
- Arheološke zone i arheološki lokaliteti Opštine Tivat, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture, Kotor, 28. 05. 2008.

Na osnovu *Izvještaja o stanju kulturne baštine u Crnoj Gori*, koji je Vlada Republike Crne Gore usvojila 20. 10. 2005, na području Opštine Tivat nalazi se 10 nepokretnih spomenika kulture. U sljedećem registru označeni su znakom *.

Informacija o stanju kulturne baštine u Opštini Tivat; upozorava se da nije obuhvaćen značajan dio kulturne baštine Tivta, čija spomenička svojstva treba još jednom preispitati i utvrditi spomeničku vrijednost. Zbog toga bi trebalo, po preporukama Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture Kotor, pažljivo postupati u planskoj gradnji i omogućiti arheološka istraživanja u zonama: (1) Opatovo (antički period sa nalazom dekotisanog cipusa), (2) Arsenal (mogući nalaz antičke luke), (3) Sv. Luka-Gošići (višeslojni arheološki nalaz od antike do srednjeg vijeka), (4) Sv. Marko (antički i srednjovjekovni nalaz), (5) zona Brda i Prevlake (višeslojni arheološki nalaz od antike do srednjeg vijeka) i (6) zona Kavač i Gradionica (antički nalaz).

Na prostoru Opštine Tivat nalaze se sljedeće kategorije kulturne baštine: crkvene građevine (40), profana arhitektura (19), naselja i stambene cjeline (13), arheološka nalazišta (12), fortifikaciona arhitektura, istorijska groblja i spomen obilježja istorijskih događaja i ličnosti.

1. Crkvene građevine

- 1.1. i 1.2.* Gospa od Anđela i kapelica Gospa od Snijega (kategorija II)
- 1.3. * Sv. Vid (kategorija III)
- 1.4. * Sv. Trojica (kategorija III)
- 1.5. * Sv. Petar ((kategorija III)
- 1.6. * Sv. Luka (kategorija III)
- 1.7. * Sv. Gospođa (kategorija III)
- 1.8. * Sv. Antun (kategorija III)
- 1.9. Gospa od milosti i samostanski kompleks na Otoku
- 1.10. Sv. Spas
- 1.11. Sv. Anton
- 1.12. Sv. Sava
- 1.13. Sv. Ivan
- 1.14. Sv. Srđ

- 1.15. Sv. Marija
- 1.16. Sv. Ivan
- 1.17. Sv. Roko
- 1.18. Sv. Jovan
- 1.19. Sv. arhandela Mihaila
- 1.20. Sv. Kuzman i Damjan
- 1.21. Sv. Anuncijata
- 1.22. Sv. Nikola
- 1.23. Sv. Agata
- 1.24. Sv. Anton
- 1.25. Sv. Petar
- 1.26. Sv. Mihovil
- 1.27. Sv. Gospoda
- 1.28. Sv. Đorđe
- 1.29. Sv. Ana (Lepetane)
- 1.30. Sv. Antun Padovanski
- 1.31. Sv. Šimun
- 1.32. Gospa od Karmena
- 1.33. Sv. Bokeljskih mučenika (Sv. Mučenici)
- 1.34. Sv. Vrača
- 1.35. Sv. Juraj
- 1.36. Sv. Ana (Peani)
- 1.37. Sv. Nedelja
- 1.38. Sv. Rozalija
- 1.39. Sv. Ilija

2. Profana arhitektura

- 2.1.* Komplex Buća-Luković (kategorija II)
- 2.2.* Palata Verona (kategorija III)
- 2.3. Komplex Dančulovina
- 2.4. Komplex Grgurevina
- 2.5. Komplex Pima– askvali
- 2.6. Komplex Radali
- 2.7. Komplex Drago sa crkvom Anuncijate
- 2.8. Vila Marija
- 2.9. Kuća porodice Fažo
- 2.10. Vila Đukić
- 2.11. Kuća Grabić

- 2.12. Kompleks Lazari
- 2.13. Kompleks Zmajević-Jakonja
- 2.14. Stambeni kompleks kapetana Nikolića
- 2.15. Kompleks Zmajevića
- 2.16. Kompleks Verona
- 2.17. Utvrđena palata u kompleksu Vrakjen
- 2.18. Kompleks Buća–Tripovići
- 2.19 . Kuća Vizin

3. Naselja i stambene cjeline

- 3.1. Lepetane
- 3.2. Gornja Lastva
- 3.3. Donja Lastva
- 3.4. Đurđevo Brdo
- 3.5. Petkovići
- 3.6. Dančulovina
- 3.7. Đuraševići-Meštrovići
- 3.8. Bogišići
- 3.9. Milovići
- 3.10. Radovići
- 3.11. Kostići
- 3.12. Bjelila-Kakrc
- 3.13. Gornji Krašići

4. Arheološka nalazišta

- 4.1.* Poluostrvo prevlaka sa ostacima manastira Sv. Mihaila (kategorija II)
- 4.2. Sv. Gabriel (do sada neidentifikovan)
- 4.3. Bobovac (do sada neidentifikovan)
- 4.4. Sv. Nikola – Pasiglav (do sada neidentifikovan)
- 4.5. Sv. Marko (do sada neidentifikovan)
- 4.6. Sv. Luka – Gošići (nedovoljno istraženi ostaci helenskog doba)
- 4.7. Krtoljski tumuli (nedovoljno istraženi ostaci ilirskog doba)
- 4.8. Tivatsko polje (nedovoljno istraženi ostaci rimskog doba)
- 4.9. Brda (nedovoljno istraženi ostaci rimskog doba)
- 4.10. „Rimski put” – Đuraševići (nedovoljno istraženi ostaci rimskog doba)
- 4.11. Pasiglav
- 4.12. Prevlaka

5. Fortifikaciona arhitektura - ostaci austrijskih utvrđenja u Brdu

6. Istorijska groblja

6.1. Seljanovo (austrougarsko groblje)

6.2. Župa (njemačko groblje)

7. Spomen obilježja istorijskih događaja i ličnosti – NOR

Na području Opštine Tivat ima trinaest značajnih naselja graditeljske baštine od kojih svako posebno predstavlja specifičnu ambijentalnu cjelinu: Lepetane, Donja Lastva, Dančulovina-Grgurevina, Bjelila-Kakrc, u priobalnom pojasu Tivatskog zaliva; Gornja Lastva, Đurđevo Brdo i Bogdašići na padinama Vrmca, te Bogišići, Đuraševići, Milovići, Kostići, Radovići i Gornji Krašići u Kartolima. Ove ambijentalne cjeline, iako neke više ili manje porušene i zapuštene, kroz svoju ruralnu strukturu i autohtoni graditeljski izraz daju specifično obilježje prostoru opštine i zato ih je potrebno posebnom planskom akcijom ne samo zaštititi, već i revitalizovati u njihovoj kompleksnoj ukupnosti.

Smjernice Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture (2008) nalažu sljedeće:

(1) Sjeverozapadni dio Opštine Tivat posjeduje vrijednosti kulturnog pejzaža sa izuzetno značajnim istorijskim, arheološkim, graditeljskim i pejzažnim kvalitetima i karakteristikama.

Prema preporukama Misije UNESCO-a (2008), ovo područje, zajedno sa ostalim prostorom Boke Kotorske, treba proglasiti zaštićenom okolinom-zonom Kotora, što je i učinjeno usvajanjem Manadžment planom zaštićenog područja. Predloge UNESCO-a o zaštiti Tivatskog arhipelaga, tjesnaca Verige i padina Vrmca, potrebno je imati u vidu pri planiranju novih gradnji na predmetnom području.

(2) Komplekse sa ljetnjikovcima i njihove ostatke, kao i njihovu okolinu treba posmatrati kao dio naslijeđenog kulturnog pejzaža i kao dugi kontinuitet života u priobalju tivatskog zaliva, što prvenstveno znači očuvanje, zaštitu i revitalizaciju ovih stambenih cjelina i neizgrađenog prostora koji im pripada. Njihovu revitalizaciju vršiti u skladu sa konzervatorskim načelima, odnosno u saradnji sa Regionalnim zavodom za zaštitu spomenika kulture Kotor u toku svih faza rada.

(3) Sačuvati karakteristike autentične vegetacije na mjestima gdje se ona održava kao djelo prirode. Posebno treba sačuvati razvijena stabla borova na prostoru kompleksa Župe, kao i postojeću ukrasnu vegetaciju.

(4) Područje poluostrva Prevlaka (ostrvo Cvijeća) je u cjelini zaštićeno kao spomenik kulture I kategorije, što znači da sve planirane intervencije treba, prevashodno, da imaju za cilj očuvanje, zaštitu i prezentaciju spomeničkih vrijednosti.

(5) Komplekse Dančulovinu i Grgurevinu i njihov zeleni okvir (neposredna okolina omeđena morskom obalom i saobraćajnicom) treba posmatrati kao dio naslijeđenog kulturnog pejzaža. U tom smislu njihovoj revitalizaciji treba pristupiti u skladu sa važećim konzervatorskim načelima.

(6) Ograničiti dalje širenje stambene gradnje na Brdima i predvidjeti mjere intervencije kojima bi se ublažile negativnosti nastale spontanom rastom naselja.

(7) Predvidjeti sanaciju stihijski nastale stambene gradnje u središnjem dijelu Rta, budući da svojim gabaritima u velikoj mjeri narušava prirodne vrijednosti padine prema Širokoj rijeci i siluetu Brda, u vizurama sa suprotne obale (Krtole, Račica, Solila).

(8) U najvećoj mjeri sačuvati zapadnu padinu i obalu Rta sa postojećom vegetacijom na obalama Široke rijeke.

(9) Predvidjeti mjere oživljavanja poljoprivredne proizvodnje na terenima sa istočne i jugoistočne strane Solila.

(10) Područje Gomilice mora ostati najvećim dijelom zaštićeno od gradnje i podvrgnuto sistematskom arheološkom istraživanju.

(11) Prilikom planiranja novih objekata rukovoditi se principima uklapanja u ambijetalne vrijednosti prostora, kako ne bi konkurisali spomenicima kulture i objektima sa evidentnim graditeljskim i istorijskim vrijednostima, koje je neophodno sačuvati u prirodnom okviru, karakterističnom za njihov istorijski kontekst

Kao na jedan od najznačajnijih problema u ovoj oblasti treba ukazati na nedovoljnu svijest o vrijednostima kulturnog pejzaža Tivta, kao integralnog dijela kulturnog pejzaža Boke Kotorske. Naime, činjenica da ne postoji svijest o potrebi zaštite totaliteta prostora, umjesto njegovih pojedinačnih elemenata, proizašla je iz načina razmišljanja koji je karakterisao predhodni višedecenijski period.

Jedini način da se ovo ublaži jeste bavljenje prostorom, upoznavanje sa njegovim vrijednostima, genezom i karakteristikama. Posebnu pažnju bi trebalo posvetiti sljedećim prostorima, spomeničkim cjelinama i pojedinačnim kulturnim dobrima:

- Tivatski arhipelag sa izuzetno vrijednim arheološkim nasljeđem u podmorju, na poluostrvu Prevlaci, na ostrvu Stradioti (Sv. Marko, Sv. Gabrijel, Sv. Gavrilo) i na ostrvu Gospe od Otoka (Gospe od Milosti)
- Solila - područje slanih močvara na ušću rijeka Odoljenšnice (Široka rijeka) i Koložunj
- Priobalni prostor na obalama Tivatskog zaliva sa srednjovjekovnim imanjima i ljetnjikovcima kotorske vlastele Buća, Bizanti, Vrakjen...
- Crkva Sv. Petra u Bogdašićima sa fresko-slikarstvom u južnoj kapeli koje potiče iz XIII vijeka
- Zapadna strana brda Vrmac sa ruralnim naseobinama i karakterističnim kulturnim pejzažem (sela, crkveni kompleksi, putevi, potoci...)
- Crkva Sv. Vida na vrhu brda iznad Gornje Lastve - prostorna dominanta
- Crkva Sv. Srđa sa natpisom iz XI vijeka
- Palata Verona
- Kompleks Buća-Luković sa kulom iz XV vijeka
- Ostaci ljetnjikovca Bizanti, na Župi
- Kompleks Pima-Paskvali sa crkvom Sv. Antona, XIV vijek, Belane
- 13 ambijentalnih cjelina (Lepetane, Donja Lastva, Gornja Lastva, Kostići, Radovići, Gošići, Bogišići...)

Osnivanjem Centra za proučavanje graditeljskog nasljeđa Tivta bio bi nastavljen put ispravno trasiran tokom prvih decenija nakon zemljotresa iz 1979. godine, kada su pokrenuti ili realizovani brojni poslovi na evidentiranju, planiranju i konzervatorskoj obradi graditeljske baštine ovog područja. Naime, taj, u metodološkom smislu vrlo kvalitetno započet posao, nije nastavljen i negativne posljedice prekida se uočavaju kako u izgledu samog prostora tako i u nedostatku kvalitetne, na proučavanjima zasnovane dokumentacije.

Srednjoročni ciljevi do 2017. godine uključivali bi:

- Obnovu kompleksa Dančulovina i Grgurevina i njihovo stavljanje u funkciju istraživačkog centra
- Preispitivanje planova za razvoj turizma na obalama tivatskog zaliva
- Preispitivanje planova za razvoj saobraćaja

U okviru saradnje na prostoru Boke Kotorske u oblasti zaštite kulturne baštine trebalo bi najprije inicirati izradu Prostornog plana Boke Kotorske kojim bi se obuhvatila pitanja privređivanja (turizam, poljoprivreda...), saobraćaja i zaštite kulturnog pejzaža.

12. MJERE KOJE AFIRMIŠU PRINCIP RODNE RAVNOPRAVNOSTI KROZ KULTURU

Kultura je od velike važnosti za društveni i ekonomski razvoj društva, čiji je integralni dio ostvarivanje ravnopravnosti polova kao osnovnog ljudskog prava i preduslova postojanja stvarne demokratije. Istovremeno, postojeća kultura i dominantni kulturni obrasci mogu biti prepreka ostvarivanju ravnopravnosti polova, te je važno ispitivati odnose između kulture i ravnopravnosti polova - kako kultura utiče na ravnopravnost polova i obrnuto. Treba imati u vidu da kultura nije statična, već veoma dinamična i da se stalno prilagođava i mijenja u skladu sa novim društvenim potrebama i uslovima, što otvara brojne mogućnosti za unapređenje položaja žena i stvaranje ravnopravnijeg društva. Pitanje odnosa umjetnosti i rodne ravnopravnosti je veoma složeno i osjetljivo, te se mora posebno voditi računa da se ne stvori pogrešna slika u kreiranju i implementaciji politika rodne ravnopravnosti, jer se ne radi o (pre)oblikovanju umjetnosti u svrhu političkih ciljeva, već se radi o stvaranju društva jednakih mogućnosti i nediskriminacije, koje će svima omogućiti pristup kulturi i umjetnosti, bez obzira na pol.

U dokumentima Ujedinjenih nacija i Evropske unije koja tretiraju rodnu ravnopravnost i kulturu definisani su sljedeći osnovni ciljevi koje države koje pretenduju na primjenu UN i EU standrada moraju uzeti u obzir prikom kreiranja politika kulture: orodnjavanje kulturnih politika, eliminisanje rodni stereotipa u kulturi, osnaživanje ženskih kulturnih identiteta u kontekstu politike promovisanja razlika u kulturi i razvoja kulturnog diverziteta. Takvi ciljevi su definisani, između ostalog, i u sljedećim dokumentima: Pekinška deklaracija – UN; CEDAW - Konvencija o suzbijanju svih oblika diskriminacije žena – UN; Putokaz ka postizanju rodne ravnopravnosti 2006-2012. Vijeća Savjeta Evrope; Konvencija o zaštiti i promociji raznolikosti kulturnih izraza – UNESCO.

Na teritoriji Boke, prepoznati su sljedeći problemi, strateški ciljevi i projekti vezani za odnos kulture i rodne ravnopravnosti:

12.1. PROBLEMI NA POLJU AFIRMISANJA RODNE RAVNOPRAVNOSTI KROZ KULTURU

- Postojeća kulturna politika dominantno podržava i podstiče njegovanje tradicije i tradicionalne kulture, bez kritičkog razmatranja u kojoj mjeri upravo ova kultura učvršćuje i promovise rodne stereotipe - oličene u tradicionalnoj distribuciji rodni uloga, znanja i vještina (npr. promovisanje „ženskih“ i „muških“ vještina, poslova, zanimanja, zanata...);

- Nedovoljan broj udruženja i programa koji se bave pitanjima rodne ravnopravnosti i afirmacijom savremenog ženskog stvaralaštva na teritoriji Tivta i Boke Kotorske u cjelini;
- Slaba vidljivost ženske istorije i kulture na teritoriji opštine Tivat i Boke Kotorske;
- Ojačavanje i širenje često pretjerano seksualizovanog i objektivizirajućeg načina medijske reprezentacije žena i djevojčica u tradicionalnim i komercijalnim manifestacijama (npr. plesne grupe).

12.2. CILJEVI NA POLJU AFIRMISANJA RODNE RAVNOPRAVNOSTI KROZ KULTURU

- Promovisati značaj ravnopravnosti polova u kulturi i kroz kulturu;
- Podsticati istraživanja ženske istorije Boke i bokeljskih opština i učiniti je vidljivom;
- Afirmisati savremene ženske programe i projekte u kulturi, kao i žensko stvaralaštvo;
- Podsticati edukaciju o rodnoj ravnopravnosti kroz slobodni dio nastavnih kurikuluma u osnovnim i srednjim školama;
- Podsticati žene i muskarce, dječake i djevojčice da ravnopravno učestvuju u svim kulturnim aktivnostima, uključujući i one koje se tradicionalno smatraju „ženskim” ili „muškim”;
- Podsticati umjetnike/ce, kao i kulturna udruženja, da promovišu kulturne aktivnosti koje osporavaju stereotipne stavove o ženama i muškarcima;
- Podsticati biblioteke da osporavaju rodne stereotipe izborom knjiga;
- Podržavati projekte promovisanja ženskih ljudskih prava kroz kulturu.

12.3. PROJEKTI NA POLJU AFIRMISANJA RODNE RAVNOPRAVNOSTI KROZ KULTURU

- Usvojiti „Evropsku povelju o rodnoj ravnopravnosti na lokalnom nivou” (čiji se član 20 odnosi na kulturu, sport i rekreaciju)
- Uraditi analizu značenja i rodni politika u tradicionalnim manifestacijama i kreirati preporuke za umanjivanje stereotipa;
- Ustanoviti međunarodnu manifestaciju „Festival ženske kulture” - višegodišnji program koji bi se se svake godine održavao u drugom bokeljskom gradu – Tivat, Kotor i Herceg Novi;
- Podsticati organizatore postojećih kulturnih dešavanja da u svoje programe uvrste rodno osjetljive sadržaje;

- Podsticati i podržavati istraživanja ženske istorije bokeljskih opština (žene umjetnice, vještice, ženski prostori, itd.);
- Kreirati „Ženske mape Boke” i obilježiti tačke ženske istorije u prostoru;
- Uključivati kulturne maršrute „Ženska istorija Boke” u turističke ponude bokeljskih gradova;
- Organizovati radionice ženskog pisanja;
- Podržati osnivanje „Centra ženske kreacije” / „Ženskog kreativnog centra” – zajedničkog ženskog prostora, prostora za edukaciju, razvoj i istraživanje ženske kreativnosti i stvaralaštva na području Boke;
- Podsticati i podržavati istraživanje istorije mirovnih praksi i inicijativa u Boki Kotorskoj;
- Organizovati serijal radio/TV emisija na temu rodne ravnopravnosti, u saradnji sa lokalnim medijima.

13. MJERE KOJE STIMULIŠU KULTURU MLADIH

Kultura mladih prepoznata je u okviru sprovođenja omladinske politike u Crnoj Gori kao zasebna oblast koja ima svoje specifičnosti i razlikuje se od kulturnog konteksta šire zajednice. Analiza stanja u okviru Nacionalnog plana akcije za mlade (NPAM 2006-2011) ukazuje na činjenicu da su sadržaji prilagođeni mlađoj populaciji nedovoljno zastupljeni u kulturno-umjetničkoj ponudi Crne Gore, kao i na to da su mladi nedovoljno informisani i edukovani u oblasti kulture. Uključenost mladih u kreiranje kulturnih sadržaja takođe je veoma niska, kako na lokalnom tako i na državnom nivou. NPAM navodi i da su problemi nedostatka specijalizovanih institucija koje se bave kulturom mladih i njihovog održivog finansiranja, veoma izraženi u Crnoj Gori, kao i problem nedostatka strukturisanih sadržaja za provođenje slobodnog vremena mladih. U vezi sa tim, uključenost mladih u volonterske aktivnosti je takođe veoma niska.

Nacionalni program razvoja kulture, koje je Ministarstva kulture, sporta i medija usvojilo 2011, u okviru poglavlja 7.3. tretira temu kulture mladih i definiše je kao poseban segment kojem treba posvetiti više pažnje: „Postojeće institucije kulture se ne bave na sistematičan način istraživanjem kulturnih potreba mladih, osmišljavanjem kulturnih sadržaja namijenjenih mladima i podizanjem svijesti mladih o značaju kulture. Takođe, ne postoji ustanovljen način na koji bi se blagovremeno prepoznavali mladi umjetnički talenti i usmjeravao njihov dalji razvoj, obrazovanje i profesionalni put”.

Dokument dalje ističe da je u cilju unapređivanja aktivnog učestvovanja mladih u kulturnom životu Crne Gore, potrebno: „Promovisati kulturu u školama, kroz zajedničke projekte Ministarstva kulture i Ministarstva prosvjete i sporta; jačati partnerstvo škola i

institucija kulture; lokalne kulturne sadržaje prilagoditi nacionalnim i međunarodnim trendovima; poboljšati kulturnu ponudu u svim gradovima; omogućiti mladima da sami osmišljavaju i realizuju kulturne sadržaje". U dokumentu se takođe navodi i preporuka da se kultura mladih nađe u Lokalnim programima razvoja kulture: „Unapređivanje i razvoj kulture u opštinama biće predmet pojedinačnih programa razvoja kulture sa godišnjim akcionim planovima, koje će crnogorske opštine donositi u skladu sa Zakonom o kulturi. Opštinski programi razvoja kulture, prema ovom programu, treba da, kao jednu od mjera za obezbjeđivanje efikasnijeg sprovođenja programa, sadrže mjere koje stimulišu nezavisnu kulturnu scenu i kulturu mladih”.

Neophodnost zadovoljavanja kulturnih potreba mladih na organizovan i koordinisan način prepoznata je kao prioritet i na opštinskom nivou. Lokalni plan akcije za mlade (LPAM), prepoznaje potrebu obezbjeđivanja uslova i opremanja prostora za kulturne aktivnosti mladih ljudi, kao i potrebe unapređivanja informisanja mladih o oblastima koje ih se tiču i njihovu uključenost u kreiranje informativnih sadržaja kao prioritete.

Rezultati istraživanja na lokalnom nivou pokazuju i da je oblast kulture mladih često marginalizovana i neprepoznata od strane donosilaca odluka, ali i samih mladih i organizacija koje rade sa mladima: potrebe mladih nijesu dovoljno definisane, koncept kulture mladih nije jasan, a broj kulturnih sadržaja je ograničen. Mladi uglavnom kulturu povezuju sa elitizmom i elitama, i smatraju da je razvoj kulture odgovornost države ili lokalne samouprave. Pojam kulture mladi razumiju na različite načine: od opštih vrijednosti, kao što su vaspitanje, obrazovanje sloboda, kreativnost, smisao društva i izraz ličnog razvoja, pa sve do specifičnih aktivnosti, kao što su odlazak u pozorište, izložbe, koncerte. Pod kulturom se podrazumijevaju i aktivnosti koje su dio svakodnevnog života, oblačenje, ponašanje na ulici, govor, briga o životnoj sredini i o čistoći svoga grada/sela, slušanje muzike sa prijateljima. Većina mladih takođe smatra da kultura, posebno lokalna, nije adekvatno tretirana u kontekstu obrazovanja. Smatra se da se kultura u školama ne obrađuje na način blizak i prijemčiv mladima.

13.1. MJERE ZA UNAPREĐIVANJE KULTURE MLADIH

- 1) Unapređivanje svijesti o značaju kulture mladih na lokalnom nivou, kroz:
 - Organizovanje okruglih stolova, tribina i diskusije svih relevantnih aktera na lokalnom nivou (institucija i mladih) na temu kulture mladih;
 - Unapređivanje informisanja o kulturnim sadržajima na način prilagođen mladima (u školama preko razglasa, preko socijalnih mreža i korišćenjem savremenih tehnologija, organizovanjem događaja za mlade uz njihovo učešće i sl).

- Unapređivanje dostupnosti kulturnih sadržaja mladima (posebno iz prigradskih sredina), i definisanje mjera za uključivanje mladih sa problemima sluha, govora, vida ili sa otežanim/onemogućenim kretanjem;
 - Animiranje mladih da se uključe u kulturne manifestacije lokalnog karaktera (amaterska društva, bendove, folklorne ansamble i nevladine organizacije), i promovisanje pozitivnih primjera uključivanja mladih u tradicionalne kulturne manifestacije;
 - Podsticanje volonterizam mladih u kulturi;
 - Podsticanje umrežavanja i saradnje, te kvalitetnijeg informisanja između tri bokeljska grada (Tivta, Kotora i Herceg Novog).
1. Uključivanje kulturnih sadržaja u obrazovni proces kroz:
- Osmišljavanje i realizacija programa učešća umjetnika/ca u obrazovnim programima u osnovnim i srednjim školama;
 - Organizovanje vannastavnih umjetničkih sekcija u školama;
 - Organizovane posjete đaka muzejima, galerijama, pozorištima i drugim kulturnim ustanovama u Boki;
 - Zastupljenost lokalne istorije i kulture u obrazovnim programima u osnovnim i srednjim školama;
 - Podrška savremeno osmišljenim prezentacijama kulturnih dobara koji uključuju učešće mladih (radionice sa mladima različitih uzrasta);
 - Osmišljavanje i realizacija programa posjete kulturnim institucijama i kulturnim spomenicima, „Boka za djecu“.
2. Poboljšanje uslova za zadovoljavanje kulturnih potreba mladih, kroz:
- Definisanje strategije za privlačenje mlade publike unutar kulturnih institucija;
 - Obezbjedenje bolje povezanosti kulturnih institucija sa mladima (preko organizovanih programa i popusta za škole, i sl.);
 - Stavljanje na raspolaganje prostora za kulturna dešavanja akterima sa nezavisne kulturne scene u opštini Tivat (npr. DTV Partizan);
 - Kreiranje raznovrsne kulturne ponude prilagođene uzrastu i potrebama mlade populacije;
 - Povećanje broja kulturnih dešavanja prilagođenih uzrastu i interesovanjima mladih (naročito van ljetnje sezone);
 - Kreiranje mogućnosti mladima da sami stvaraju kulturne sadržaje (organizuju književne ili poetske večeri, pokrenu časopis, sami naprave scenarije i da sami budu autori/ke predstava, i sl.);

- Promovisanje ideje o osnivanju medijateke za mlade (mjesto, gdje bi se nudili mediji bliski mladima - beletristika, CD-ovi, muzika, časopisi).

13.2. INKLUZIJA DJECE I MLADIH SA SMETNJAMA U RAZVOJU U PROJEKTE KULTURE

Učešće u kulturnim aktivnostima od velikog je značaja za djecu. Ove aktivnosti odlična su prilika za mnoštvo socijalnih interakcija, upoznavanje druge djece i razvijanje prijateljstava. Osim toga, učestvovanje u raznim umjetničkim projektima podstiče razvoj djece. Mnogobrojna istraživanja pokazala su da pravovremeno upoznavanje djece sa glumom i muzikom može da ubrza razvoj govora, pospješiti talenat za matematiku i prirodne nauke, unaprijedi koordinaciju, poboljša vještine pamćenja i čitanja, a naročito kod djece sa smetnjama u razvoju. Slične efekte na razvoj djece ima njihovo bavljenje drugim umjetnostima – slikarstvom, plesom, itd.

Kroz kreiranje odgovarajućih politika, strategija i projekata potrebno je umjetnički proces učiniti dostupim djeci i mladima sa smetnjama u razvoju i stvoriti uslove za partnerske odnose sa profesionalnim umjetnicima/cama i institucijama iz oblasti pozorišne, plesne i vizuelne umjetnosti.

Projekti u oblasti inkluzije djece i mladih sa smetnjama u razvoju u projekte kulture:

- Podsticati umjetnike/ce da sami kreiraju inicijative i projekte za uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u kulturno-umjetničke aktivnosti;
- Unapređivati međuopštinsku, regionalnu i međunarodnu saradnju profesionalaca/ki koji rade u oblasti inkluzije djece i mladih sa smetnjama u razvoju u oblasti kulture (razmjena ideja i informacija, obuka lokalnih kadrova da sprovode slične programe, itd.);
- Uklanjati fizičke barijere u institucijama kulture;

14. MJERE KOJE KULTURNE SADRŽAJE ČINE DOSTUPNIJIM OSOBAMA SA INVALIDITETOM

U Crnoj Gori je već nekoliko godina na snazi Pravilnik o bližim uslovima i načinu prilagođavanja objekata za pristup i kretanje lica smanjene pokretljivosti („Sl. list Crne Gore”, br. 10/09 od 10. 02. 2009). Ovim pravilnikom se propisuju uslovi i način obezbjeđivanja nesmetanog pristupa, kretanja, boravka i rada licima smanjene pokretljivosti (u daljem tekstu: pristupačnost) objektima koji su u javnoj upotrebi, stambenim i stambeno-poslovnim objektima i uslovi i način jednostavnog prilagođavanja pristupačnosti stambenim i stambeno-poslovnim objektima.

Član 44. ovog pravilnika nabraja objekte kulture u javnoj upotrebi koji se moraju projektovati i biti izvedeni tako da, zavisno od svoje namjene, sadrže elemente pristupačnosti. Ti objekti kulturne namjene su centralna biblioteka, gradska biblioteka, univerzitetska biblioteka, kulturni centar, kongresni centar, muzej, galerija, izložbeni prostor površine 300 m² i više, bioskop, pozorište i koncertna dvorana, i sl.

Izuzetno odstupanje od propisanih elemenata pristupačnosti prema članu 52 odnosi se na rekonstrukciju objekata. On kaže: „Ako se pri rekonstrukciji objekata iz člana 5 ovog pravilnika, koji su upisani u Centralni registar spomenika kulture na teritoriji Crne Gore, ne mogu obezbijediti propisani elementi pristupačnosti, a da se ne naruši utvrđeno svojstvo spomenika kulture, dopušteno je izuzetno odstupiti od propisanih elemenata pristupačnosti, uz uslov da se za odstupanje pribavi prethodna dozvola Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture“.

U Zakonu o građevinarstvu predviđen je rok od pet godina u kojem svi objekti od interesa za ovu populaciju moraju biti prilagođeni njihovim potrebama.

S obzirom na to da pored osoba sa smanjenom pokretljivošću u opštini Tivat ima i osoba sa oštećenjem sluha i govora, slabovidih i slijepih osoba, Opština bi trebalo da predvidi i mjere koje bi njima učinila kulturne sadržaje dostupnijim. Za slijepe i slabovide to bi bilo, prije svega, štampanje materijala na brajevom pismu, kao i primjena posebnih softvera koji tekst pretvaraju u govor. Slijepe osoba mogu pratiti manifestacije muzičkog i govornog karaktera (pored koncerata i razne tribine, književne večeri i sl.). Za manifestacije koje posjećuju osobe sa oštećenim sluhom i govorom trebalo bi obezbijediti gestovnog tumača. Trebalo bi, gdje je to moguće, uključiti i osobe sa invaliditetom u organizovanje manifestacija njima prilagođenih. Tokom pripreme ovog dokumenta ukazano nam je da grupa osoba sa oštećenim sluhom i govorom „Čarolija tišine“ već ima iskustva sa pripremanjem posebnih manifestacija, koje su, osim za slabovide i slijepe, podesne za praćenje i za ostale grupe OSI.

15. MONITORING I EVALUACIJA

Monitoring predstavlja sistematsko i kontinuirano prikupljanje podataka, njihovu analizu i upotrebu radi donošenja odluka zasnovanih na poznavanju situacije. Aktivnosti monitoringa su te koje obezbjeđuju identifikaciju uspjeha i problema u realizaciji strateških planova, pravovremeno odlučivanje zasnovano na poznavanju činjenica, obavješćavanje i uključivanje zainteresovanih aktera, evaluaciju rezultata i reviziju aktivnosti i finansija.

Principi dobre prakse u oblasti monitoringa podrazumijevaju da se prilikom pravljenja sistema monitoringa ima u vidu KOME su potrebne KOJE informacije, KAKO će biti prikupljane i u KOM OBIMU. Potrebe za informacijama svake od zainteresovanih strana se

razlikuju, pa ako unaprijed nemamo u vidu KOME su potrebne koje informacije, rezultat aktivnosti monitoringa može biti „groblje podataka“ - obilje podataka koji nikome nijesu potrebni. Određivanje KOJE su informacije potrebne utvrđuje se kroz analizu projektovanih ciljeva, interesa i kapaciteta zainteresovanih strana, institucionalnih struktura i struktura menadžmenta, te odgovornosti za donošenje odluka. Direktno povezano sa ovim pitanjem je i pitanje KAKO će se informacije prikupljati, analizirati i upotrebljavati. Takođe bi se trebalo, što se OBIMA INFORMACIJA tiče, ograničiti samo na prikupljanje i analizu najneophodnijih podataka za donošenje pravovremenih odluka. Više informacija ne znači nužno i bolju informisanost. Ali, istovremeno, principi dobrog monitoringa ukazuju na potrebu da se, gdje god je to moguće i u granicama prihvatljivih troškova, kvalitet i pouzdanost informacija podignu na viši nivo, kroz prikupljanje informacija iz više od jednog izvora i upotrebu više od jednog metoda. To se u žargonu naziva metodom triangulacije (triangulation).

Četiri domena posmatranja jesu:

1. Monitoring rezultata
2. Monitoring procesa
3. Monitoring uticaja i
4. Monitoring konteksta

Upoređivanje onoga što jeste i onoga što bi trebalo da bude ostvareno na nivou upotrebe sredstava, sprovođenja aktivnosti i ostvarenja ciljeva je ključni zadatak u menadžmentu programa i projekata. U okviru monitoringa rezultata prva stvar koju treba pratiti jeste odnos planiranih i ostvarenih rezultata. Ovo ujedno omogućava procjenu da li su ciljevi bili realistični ili suviše ambiciozni. Prilikom poređenja planiranih rezultata sa ostvarenim procjenjuje se efektivnost djelovanja. Drugi metod u monitoringu rezultata jeste upoređivanje uloženi sredstava (rada, materijala, vremena, opreme) sa ostvarenim rezultatima djelovanja, tzv. input-output poređenja. Poređenje planiranih i stvarno korišćenih sredstava za realizaciju aktivnosti omogućava ocjenu efikasnosti djelovanja. Efikasnost se ogleda u tome da se, uz upotrebu što je moguće manje sredstava – ljudi, opreme, finansijskih sredstava (input) – i u što kraćem vremenskom roku, ostvare što bolji rezultate u pogledu njihovog kvantiteta i kvaliteta (output). Treći, vrlo često korišćeni metod u monitoringu rezultata jeste benchmarking. U procesu „benčmarkinga“ vrši se upoređivanje vlastitih djelatnosti i rezultata sa izuzetnim projektima i programima koji predstavljaju modele za uzor, primjere dobre prakse, a realizuju se u sličnim okolnostima, koriste slična sredstva i imaju slične ciljeve.

Drugi domen u kojem se vrši monitoring jeste monitoring procesa. U monitoringu procesa akcenat je na tome kako se ostvaruju rezultati. Procesi na koje posebno treba obratiti

pažnju jesu podjela zadataka unutar tima koji realizuje aktivnosti i njihovo prilagođavanje promijenjenim okolnostima u okruženju, definisanje i razjašnjenje uloga članova/ca tima, različiti oblici saradnje među organizacijama i promjenljivost, dinamizam ovih odnosa, kao i suočavanje sa promjenama i otpor prema promjenama.

Monitoring uticaja posmatra dugoročne socio-ekonomske i ekološke efekte programa i projekata. Oni često prevazilaze ciljeve i rezultate ka kojima se težilo i mogu biti željeni i neželjeni. Ovi efekti se mogu pojaviti tokom trajanja projekta, ali često postaju vidljivi tek nakon što se realizacija programa ili projekta završila. Upravo iz tog razloga se sa monitoringom uticaja nastavlja i nakon što je program ili projekat zvanično okončan. Procedure i instrumenti monitoringa uticaja su slični kao za monitoring rezultata, ali se početak monitoringa uticaja veoma razlikuje. Prvi korak u ovom procesu se sastoji od izbora hipoteza uticaja. Kako je broj vidljivih i nevidljivih efekata programa i projekata ogroman, postavljanjem hipoteza uticaja ograničava se polje posmatranja koje periodično ispitujemo koristeći određene indikatore. Najjednostavnija vrsta monitoringa uticaja sastoji se u provjeravanju malog broja hipoteza tokom dužeg perioda i prezentaciji podataka u određenim vremenskim sekvencama.

Četvrti domen čiji se monitoring organizuje jeste monitoring okruženja ili konteksta. Pod monitoringom okruženja podrazumijeva se posmatranje i ispitivanje svih pozitivnih i negativnih faktora koji mogu uticati na uspjeh programa ili projekta, a ne nalaze se pod direktnom kontrolom menadžmenta programa. Kao i u slučaju monitoringa uticaja prvi korak sastoji se u izboru i ograničenju polja posmatranja, a potom se okruženje definiše kao integrisani sistem u kojem se u dužem periodu prate trendovi (ekonomskog rasta, političke stabilnosti, socijalne jednakosti/nejednakosti, institucionalnog razvoja, upotrebe prirodnih resursa, sigurnosti i kontrole konflikata, i dr.) i posmatraju njihovi međusobni odnosi i uticaj na aktivnosti projekta i programa.

S druge strane, svrha evaluacije je da se izvrši sistematska i koliko je to moguće objektivna ocjena tekućeg ili završenog projekta, programa ili politike, njihovog dizajna, implementacije i rezultata. Namjera je da se odredi relevantnost i ostvarenje ciljeva, razvojna efikasnost, efektivnost, uticaj i održivost. Evaluacija bi trebalo da obezbijedi informacije koje su pouzdane i korisne, omogućavaju uključivanje naučenih lekcija u proces donošenja odluka i recipijenata i donatora.

Često se govori da postoje dva osnovna tipa evaluacije: formativna evaluacija (*formative evaluation*) koja se odvija tokom pripreme programa ili projekta i za vrijeme njihove implementacije i sumirajuća evaluacija (*summative evaluation*) koja se vrši po okončanju programa. U okviru formativne evaluacije razlikujemo prethodnu (*ex-ante*) evaluaciju i

evaluaciju tokom (*mid-term*) realizacije programa/projekta, a u okviru sumirajuće evaluacije završnu (*final*) evaluaciju i naknadnu (*ex-post*) evaluaciju.

Ono što se u evaluacijama tokom programa/projekta, finalnoj evaluaciji i naknadnoj evaluaciji procjenjuje jeste relevantnost, efikasnost, efektivnost, uticaj i održivost projekta.

Relevantnost se prvenstveno odnosi na dizajn programa ili projekta i tiče se obima u kojem postavljeni ciljevi odgovaraju identifikovanim problemima ili realnim potrebama i to u dva trenutka u vremenu: prilikom dizajniranja programa i u vrijeme evaluacije. Efikasnost se prvenstveno odnosi na aktivnosti u toku programa ili projekta i ona se procjenjuje po tome da li su inputi (ljudstvo, oprema, finansijska sredstva) obezbijeđeni i da li se njima dobro rukovodilo, da li su aktivnosti bile organizovane na prikladan način i da li je sve ovo tako urađeno da se sa najmanjim troškovima ostvare očekivani rezultati. Efektivnost se tiče nivoa ostvarenja rezultata programa ili projekta i pita se o stepenu u kojem su oni proizveli očekivane rezultate, ostvareni rezultati doveli do realizacije njihovih ciljeva, a realizacija ciljeva doprinijela ostvarenju vizije. Dok se efektivnost odnosi na rezultate programa ili projekta, njihov uticaj se odnosi na planirane i neplanirane konsekvence projekta na nivou cilja programa i dugoročnih ciljeva. Održivost se odnosi na to da li će pozitivni efekti programa na nivou rezultata i ciljeva nastaviti da postoje nakon što se sa finansiranjem aktivnosti prekine, kao i da li će se održati dugoročni uticaj na nivou sektora, regiona ili čitave zemlje.

U slučaju programa razvoja kulture Opštine Tivat za period 2013–2017. trebalo bi pratiti zbivanja u sva četiri domena monitoringa, ali bi posebnu pažnju trebalo posvetiti monitoringu rezultata i monitoringu procesa. U monitoringu konteksta trebalo bi pratiti kako ekonomski činioci – i očekivano pogoršanje ekonomske krize – utiču na ostvarenje planiranih ciljeva i rezultata. S druge strane, u monitoringu uticaja, trebalo bi se koncentrisati na to u kojoj mjeri ostvarenje rezultata ove strategije (u oblasti kulture) doprinosi ekonomskom i socijalnom oporavku Opštine Tivat – ili bar njenoj povećanoj otpornosti na udare krize.

U monitoringu rezultata trebalo bi se fokusirati na odnos planiranog i ostvarenog. Trebalo bi i ovde pomenuti da se ne očekuje da će sve predložene aktivnosti finansirati lokalna samouprava, niti da bi sve rezultate trebalo ostvariti u koordiniranoj akciji gradskih institucija. Skup ideja koji je generisan tokom procesa strateškog planiranja i predložene aktivnosti treba tretirati kao „vlasništvo“ svih aktera koji se bave kulturom u ovom gradu i van njega. Vjerovatnoća da će planirani ciljevi biti ostvareni ili da će kretanje putem identifikovanih strateških pravaca dovesti do unapređenja kulture u gradu, proporcionalno je uključivanju svih sektora koji se bave kulturom u njihovu realizaciju; povezivanju sa drugim resorima u gradu i izvan njega (turizam, saobraćaj, obrazovanje, mediji,

zanatstvo...) i finansiranju ovih aktivnosti sa različitih nivoa (međunarodnog, nacionalnog i lokalnog).

Međutim, da se ovo željeno bogatstvo aktera i njihovog djelovanja ne bi pretvorilo u zbrku, trebalo bi pažljivo pratiti aktivnosti i rezultate vezane za ciljeve predviđene ovom strategijom. Kao što bi trebalo pratiti i proces ostvarivanja rezultata i ciljeva i međusobne odnose aktera u ovom poslu. Ključnu ulogu u ovom procesu bi trebalo da ima Uprava za kulturu i kulturno nasljeđe koja bi neprekidno pratila djelovanje kulturnih institucija i vaninstitucionalnih aktera u gradu, kao i drugih aktera, iz drugih gradova ili iz drugih zemalja, koji se uključuju u ovaj proces. Sa rezultatima analiza, na osnovu prikupljenih informacija, Sekretarijat za kulturu i zaštitu prirodnog i kulturnog nasljeđa trebalo bi da permanentno upoznaje organe lokalne samouprave, kulturne institucije i druge kulturne aktere u gradu; Ministarstvo kulture; kao i međunarodne donatore, ukoliko ih bude bilo. Svrha ovih aktivnosti bila bi da se na osnovu uočenih problema ili novih mogućnosti uvode korektivne akcije ili revizije ovog plana.

S druge strane, evaluacija bi trebalo da se odvija na najmanje dva nivoa. Na prvom nivou, trebalo bi uvesti redovnu evaluaciju programa i projekata kulturnih institucija i vaninstitucionalnih aktera na godišnjem nivou. Nju bi trebalo da vrše Sekretarijat za kulturu (posebno njihovih kvantitativnih i finansijskih aspekata – praćenje efektivnosti i efikasnosti programa i projekata) i Savjet za kulturno planiranje Opštine Tivat - koji bi ocjenjivao kvalitativne aspekte postignutog. Utoliko bi trebalo obezbijediti da se u Savjetu za kulturno planiranje Opštine nađu stručnjaci/kinje koji su sposobni da odgovore ovim zadacima.

Na drugom nivou - evaluacije ostvarenja strateških ciljeva i rezultata - trebalo bi organizovati temeljnu evaluaciju postignutog u bar dva vremenska odsječka – na početku 2015. godine i po okončanju planskog ciklusa (u prva tri mjeseca 2018. godine). Imajući u vidu i nacionalne i međunarodne ambicije Opštine Tivat zabilježene u ovom strateškom planu, bilo bi dobro da za evaluaciju u sredini projekta (mid-term) i za završnu evaluaciju budu angažovani po jedan stručnjak/kinja iz zemlje (u koordinaciji sa Ministarstvom kulture) i iz inostranstva (u koordinaciji sa potencijalnim donatorima projekata koji u ovom periodu budu obezbijeđeni). Ovako organizovani sistemi monitoringa i evaluacije, omogućili bi i da se tokom planskog perioda unaprijedi realizacija planiranih aktivnosti, uvedu korektivne mjere i prilagođavanja ciljeva i rezultata. A posebno bi predstavljali dobru osnovu za naredni ciklus strateškog planiranja.